

KONINKRIJK BELGIË

Federale Overheidsdienst

Buitenlandse Zaken,

Buitenlandse Handel en

Ontwikkelingssamenwerking

November 2020

EVALUATIE 'DIGITAL FOR DEVELOPMENT' (D4D)

In hoeverre kan het potentieel van digitale technologie worden benut voor/door de Belgische Ontwikkelingssamenwerking?

© FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

November 2020

Evaluatie N°S4/2018/04

Copyright coverbeeld: ©EY

Printed: Drukkerij FOD

Wettelijk depot: 0218/2020/004

Dit document is beschikbaar in pdf-formaat in het Frans en Nederlands (alook bestaat er een samenvatting in drie talen FR/NL en Engels) op de website: [https:// diplomatie.belgium.be/nl/Beleid/Ontwikkelingssamenwerking/Onze_werkmethoden/ Dienst_Bijzondere_Evaluatie/](https://diplomatie.belgium.be/nl/Beleid/Ontwikkelingssamenwerking/Onze_werkmethoden/Dienst_Bijzondere_Evaluatie/) of bij de Dienst Bijzondere Evaluatie.

Het verslag wordt als volgt geciteerd: Dienst Bijzondere Evaluatie van de Belgische Ontwikkelingssamenwerking / DBE (2020), Evaluatie 'Digital for Development' (D4D). In hoeverre kan het potentieel van digitale technologie worden benut voor/door de Belgische Ontwikkelingssamenwerking?, FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, Brussel.

Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel
en Ontwikkelingssamenwerking
**Dienst Bijzondere Evaluatie van de Belgische
Ontwikkelingssamenwerking**

Evaluatie "Digital for Development" door de Belgische Ontwikkelingssamenwerking (D4D)

Marie Brunagel - Christina Castella - Jérémie None – Danilo Piaggese
Caroline Cleppert - John Cracco - Maureen Agena

Eindverslag
November 2020

De evaluatie werd uitgevoerd door EY en kon rekenen op de ondersteuning van een begeleidingscomité in Brussel. De dienst Bijzondere Evaluatie zag er daarbij op toe dat de evaluatie in overeenstemming was met de referentietermen.

De meningen die in dit document verwoord worden, weerspiegelen de standpunten van de auteurs en niet noodzakelijk die van de FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Inhoud

Inhoud	i
Afkortingen en acroniemen	iii
1. Doelstellingen, scope en algemene aanpak van de evaluatie	1
1.1. Doelstellingen en scope	1
1.2. Algemene aanpak en planning	2
1.3. Het uitgevoerde werk	3
1.4. De evaluatievragen	4
2. Context en presentatie van de D4D-strategie	7
2.1. Algemene context: een groeiende plaats voor digitalisering op de internationale hulpagenda	7
2.2. D4D-strategienota: inhoud, doelstellingen en interventielogica	8
3. Eigenaarschap en integratie van D4D (doelstelling nr. 1)	11
3.1. Relevantie	11
3.1.1. Relevantie van de strategienota	13
3.1.2. Relevantie van de geplande mechanismen voor de uitvoering van de D4D- strategie	18
3.2. Doelmatigheid	21
3.2.1. Samenvatting van de uitgevoerde D4D-mechanismen	23
3.2.2. Resultaten op het gebied van interne eigenaarschap	26
3.2.3. Resultaten op het gebied van externe eigenaarschap	30
3.2.4. Integratie op strategisch niveau	32
3.2.5. Integratie in projecten en interventies	35
3.3. Efficiëntie	40
3.3.1. Sturing van de nota en coördinatie van de actoren	41
3.3.2. Geschiktheid van de gemobiliseerde middelen	43
4. D4D-interventies (doelstelling nr. 2)	45
4.1. Relevantie en coherentie	45
4.2. Doelmatigheid	50
4.2.1. Resultaten / interne coherentie met de strategische prioriteiten	51
4.2.2. Resultaten per typologie van interventie	52
4.2.3. Resultaten per actor en instrument	53
4.2.4. Resultaten naar numerieke oplossingen en algemene trend	56
4.2.5. Toegevoegde waarde van D4D	60
4.2.6. Met D4D gepaard gaande risico's	61
4.3. Efficiëntie	62
4.4. Duurzaamheid	64
5. Conclusies	69
5.1. Transversale conclusies	69

5.1.1.	Op strategisch niveau, mechanismen/initiatieven	69
5.1.2.	Op het niveau van de interventies.....	71
5.2.	Conclusies per D4D-actor.....	72
6.	Aanbevelingen.....	74
6.1.	Het strategische kader en de operationele toepassing van de D4D-nota versterken	76
6.1.1.	Afwegen van strategische keuzes.....	76
6.1.2.	Versterking van het strategisch kader	76
6.1.3.	Versterking van de operationele toepassing van de D4D-nota.....	78
6.1.4.	Formulering van een holistisch en terugkerend D4D-antwoord op de COVID-19-crisis in het verlengde van de strategische nota's.....	79
6.2.	Beter gebruik maken van het potentieel van de D4D-initiatieven en van elk kanaal van de Belgische samenwerking	79
6.2.1.	Het potentieel van elk kanaal van de Belgische samenwerking beter benutten	80
6.2.2.	Versterking van de monitoring en de duurzaamheid van D4D-interventies	82
6.3.	De inspanningen opdrijven van sensibilisering, eigenaarschap en integratie van D4D	83
6.3.1.	Een brede bewustwording en eigenaarschap van D4D-kwesties bij de Belgische samenwerkingsactoren bevorderen, de lokale steunpunten versterken ..	83
6.3.2.	De integratie van D4D in de interventies ondersteunen.....	84
6.4.	Versterking van het enthousiasme rond D4D-onderwerpen op centraal en lokaal niveau	85

Deel II – Bijlagen:

Bijlage 1: Interviews

Bijlage 2: Enquête

Bijlage 3: Verzamelde documenten

Bijlage 4: Meta-evaluatie

Bijlage 5: Interventiologica

Bijlage 6: Casestudies

Bijlage 7: Stand van zaken

Bijlage 8: Innovatieve en digitale evaluatiemethoden

Bijlage 9: Mechanismen in het kader van punt 103 van de nota en beoordeling van de doeltreffendheid ervan

Bijlage 10: Definities

Afkortingen en acroniemen

ACODEV	Federatie van Frans- en Duitstalige ngo's
ANGS	Actoren van de Niet-Gouvernementele Samenwerking
AFD	'Agence française de développement', Frans ontwikkelingsagentschap
IA	Institutionele actor
OOH	Officiële ontwikkelingshulp
APEFE	Association pour la promotion de l'éducation et de la formation à l'étranger
ADZG	Advocaten zonder Grenzen
BIO	Belgische Investeringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden
BPF	Business Partnership Facility
CNCD	Centre National de Coopération au Développement
UNCTAD	'United Nations Conference on Trade and Development', Conferentie van de Verenigde Naties inzake handel en ontwikkeling
BRK	Belgisch Rode Kruis
BTC	Belgische Technische Coöperatie (voortaan Enabel)
D4D	' <i>Digital for Development</i> ' (digitalisering voor ontwikkeling)
DEVCO	Directoraat-generaal Internationale samenwerking en ontwikkeling (Europese Unie)
DEVELAB	Intern innovatielaboratorium van Enabel van 2017 tot 2018
DFID	<i>Department for International Development</i> (Brits departement voor internationale ontwikkeling)
DGD	Directie-Generaal Ontwikkelingssamenwerking en Humanitaire Hulp
GCE	'Global Citizenship Education', Ontwikkelseducatie
Enabel	Belgisch ontwikkelingsagentschap
VTE	Voltijds equivalent
EUTF	<i>European Union Trust Fund</i> (noodtrustfonds van de Europese Unie)
FAO	<i>Food and Agriculture organization of the United Nations</i> (Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties)
FASI	'Fédération des associations de solidarité internationale', federatie van internationale solidariteitsvereniging

FEE	Fonds d'études et d'expertises
FUCID	Forum Universitaire pour la Coopération Internationale au Développement
GFCE	'Global Forum on Cyber Expertise', wereldwijd forum over e-deskundigheid
GFDRR	'Global Fund for Disaster Risk Reduction' (wereldfonds voor risicovermindering bij rampen)
GPSDD	'Global Partnership for Sustainable Development Data', wereldwijd partnerschap voor gegevens inzake duurzame ontwikkeling
GIZ	'Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit', Duits agentschap voor internationale ontwikkelingssamenwerking
IFADEM	'Initiative francophone pour la formation à distance des maitres', Franstalig initiatief voor afstandsonderwijs voor leerkrachten
IFI	Internationale financiële instelling
LFTW	'Light for the world' (licht voor de wereld)
LGRDP	'Local Government Reform and Development Programme' (hervormings- en ontwikkelingsprogramma van de lokale overheden)
LuxDev	Lux-Development S.A., hulp- en ontwikkelingsagentschap van de Luxemburgse regering
M&E	Monitoring en evaluatie
mVAM	'Mobile vulnerability analysis', mobiele kwetsbaarheidsanalyse
OESO	Organisatie voor Samenwerking en Ontwikkeling in Europa
SDG	'Sustainable Development Goals', duurzame ontwikkelingsdoelstellingen
LTO	'Long Term Objective', doelstelling op lange termijn
Ngo	Niet-gouvernementele organisatie
Mvo	Middenveldorganisatie
PAIOSA	'Programme d'appui institutionnel et opérationnel au secteur agricole', institutioneel en operationeel steunprogramma voor de landbouwsector
WFP	'World Food Programme', Wereldvoedselprogramma
PANC	'Programme appui au niveau central', steunprogramma op centraal niveau
Kmo's	Kleine en middelgrote ondernemingen
UNDP	'United Nations Development Programme', Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties
EV	Evaluatievraag
DBE	Dienst Bijzondere Evaluatie
SIDA	'Swedish International Development Cooperation Agency', Zweedse

dienst voor internationale ontwikkelingssamenwerking

TTE	Teacher Training Education (projet van Enabel in Oeganda)
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
UAS / UAV	'Unmanned Aircraft System' (onbemand luchtvaartsysteem) / 'Unmanned Aerial Vehicle' (onbemand luchtvaartuig)(luchtdronesysteem)
EU	Europese Unie
ULB	Université Libre de Bruxelles
UNCDF	'United Nations Capital Development Fund', Kapitaalontwikkelingsfonds van de Verenigde Naties
VLIR-UOS	Vlaamse Interuniversitaire Raad - Universitaire Ontwikkelingssamenwerking
DZG	Dierenartsen Zonder Grenzen
VVOB	Vlaamse Vereniging voor Ontwikkelingssamenwerking en Technische Bijstand
Wehubit	D4D-programma

1. Doelstellingen, scope en algemene aanpak van de evaluatie

1.1. Doelstellingen en scope

Doelstellingen

In 2019 startte de Dienst Bijzondere Evaluatie (DBE) een evaluatie op over **“Digital for Development” (D4D)**, nadat in 2016 een strategienota door de Belgische Ontwikkelingssamenwerking werd uitgewerkt. Overeenkomstig het bestek van de evaluatie had de geplande evaluatie twee hoofddoelstellingen:

- ▶ **Doelstelling 1: De integratie van 'Digital for Development' in de programma's beoordelen**, onder meer door het identificeren van goede praktijken en mogelijke gemiste kansen. In de D4D-strategie wordt digitalisering immers niet als een doel op zich beschouwd, maar veeleer als een instrument die transversaal in alle interventies kan worden geïntegreerd. Het is een middel en een hefboom ten dienste van ontwikkelingsprogramma's om ze doeltreffender te maken.
- ▶ **Doelstelling 2: Beoordeling van de eerste resultaten van de interventies, met name door middel van casestudies en een meta-evaluatie.** Het doel is om te beoordelen in hoeverre de integratie van digitale technologie daadwerkelijk relevant is en een toegevoegde waarde biedt voor de doelgroepen, in overeenstemming met de D4D-strategie, die digitale technologie beschouwt als een versneller in alle sectoren waarin de Belgische ontwikkelingssamenwerking actief is.

Scope

De scope werd gekozen in overeenstemming met het bestek van de evaluatie. Hij werd als volgt verduidelijkt:

- ▶ **Thematische scope:** de evaluatie is gericht op de implementatie van de strategische prioriteiten van D4D¹ en de verwezenlijking van de doelstellingen van integratie en eigenaarschap van D4D, met name via de elf gebruiksmechanismen en de daaruit voortvloeiende initiatieven (doelstelling 1 van de evaluatie). Verder heeft deze scope ook betrekking op de uitgevoerde interventies (d.w.z. programma's, projecten en acties), waarbij bijzondere aandacht wordt besteed aan de lokale context en lokale behoeften en aan de risico's die met D4D gepaard gaan (doelstelling 2).
- ▶ **Actoren en hulpmodaliteiten:** de uitvoering van D4D is gebaseerd op de bestaande financieringsmechanismen, de samenwerkingsmodaliteiten en de actoren van de Belgische Ontwikkelingssamenwerking zoals in het bijzonder gedefinieerd in de “Wet betreffende de Belgische Ontwikkelingssamenwerking” van 19 maart 2013. Deze wet is van toepassing op de gouvernementele samenwerking, de niet-gouvernementele samenwerking, de humanitaire hulp en de multilaterale samenwerking en moet geïmplementeerd worden door de actoren van de Belgische

¹In de rest van het document verwijst 'D4D' naar de strategienota 'Digital for Development' in haar geheel.

ontwikkelingssamenwerking (meer bepaald DGD, Enabel, BIO, Mvo's en institutionele actoren).

- ▶ **Timing:** de evaluatie heeft betrekking op de interventies die tussen 2014 en 2018 tot uitgaven hebben geleid (zoals gespecificeerd in het bestek) - wat zowel de periode van de formulering van de strategienota omvat (vóór 2016) als de periode na de goedkeuring ervan (na 2016) - waardoor de mechanismen en andere geplande operationele aspecten (o.a. risicobeheer en partnerschappen) geëvalueerd konden worden. Om bepaalde interessante analyses uit te voeren en een omvangrijker perspectief op de recente ontwikkelingen te krijgen, werd echter ook naar een verder of recenter verleden gekeken.

Alle relevante definities, met name de definitie van 'digitaal/digitalisering' of 'digitale technologie' zoals gebruikt in de evaluatie, zijn opgenomen in bijlage 10 van volume II van het eindrapport.

1.2. Algemene aanpak en planning

De evaluatie volgde een gestructureerde aanpak op basis van vier hoofdfasen:

- ▶ **De lancerings- en structureringsfase** had tot doel om het begrip van de context te verdiepen, een eerste inventarisatie te maken en de methodologie en de planning af te bakenen, met name door het referentiekader voor de evaluatie te structureren en het inzamelingsplan op te stellen.
- ▶ **Een tweede en een derde fase** was gericht op het inzetten van alle instrumenten voor het verzamelen van gegevens die nodig zijn voor het uitvoeren van de evaluatie, door middel van zowel een centraal uitgevoerde gegevensverzameling (interviews, enquête en documentaire analyse) – fase 2 – als een verzameling op het terrein van concrete interventies (missie in Oeganda en casestudies van projecten vanop afstand) – fase 3. Aan het einde van fase 3 werd er een verslag over de terreinmissie in Oeganda ingediend en per e-mail voor advies aan de leden van het begeleidingscomité voorgelegd.
- ▶ **Een laatste fase** werd uitgevoerd op basis van de consolidatie, verwerking en triangulatie van de verzamelde gegevens. Dit leidt tot conclusies en aanbevelingen die zijn opgenomen in het definitieve evaluatieverslag dat in twee fasen is ingediend, eerst in een ontwerpversie en vervolgens in een definitieve vorm, en waarin de feedback van de belanghebbenden tijdens een workshop wordt bekeken om na te denken over de aanbevelingen en de slotvergadering van het begeleidingscomité.

FASEN	STAPPEN	Rapporten, vergaderingen en datums
1-Lancering en structurering September - medio oktober 2019	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Aanvang van de opdracht ▶ Voorlopig documentair onderzoek en eerste kaderende gesprekken ▶ Uitwerking van een referentiekader voor de evaluatie, het verzamelingsplan en de verzamelingsinstrumenten 	<p>Overhandiging van de methodologische nota: 21 oktober 2019</p> <p>Begeleidingscomité: 22 oktober 2019</p>
2- Plaats-beschrijving Eind oktober - medio februari 2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Gegevensverzameling: grondige controle van de documenten, individuele interviews en lancering van de enquêtes ▶ Analyses en synthese van M&E-rapporten ▶ Consolidatie van de gegevens en analyses, opstelling, indiening van het rapport over de 	<p>Indiening van het rapport over de stand van zaken: week van 3 februari 2020</p> <p>Begeleidingscomité nr. 2: 20 februari 2020</p>

FASEN	STAPPEN	Rapporten, vergaderingen en datums
	stand van zaken en tweede vergadering van het begeleidingscomité	
3- Eerste resultaten Eind oktober 2019 – eind maart 2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Gegevensverzameling: individuele interviews over projecten en terreinmissie in Oeganda ▶ Aanvullende casestudies van twee projecten vanop afstand ▶ Consolidatie van gegevens en analyse, het schrijven en afleveren van het Oegandese missieverslag in het veld 	Indiening van het verslag van de terreinmissie in Oeganda: 25 maart 2020
4-Eindfase Medio maart 2020 - juni 2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Analyses, formulering van de bevindingen en conclusies en voorlopige aanbevelingen en opstelling van het ontwerp van eindrapport ▶ Derde vergadering van het begeleidingscomité ▶ Brainstormworkshop over de aanbevelingen ▶ Voltooiing en indiening van het verslag, vertaling, opstelling van de samenvatting 	Indiening van het ontwerp van eindrapport (inclusief de eerste resultaten): 27 april 2020 Begeleidingscomité nr. 3: 19 mei 2020 Brainstormworkshop: 9 juni Indiening van het eindrapport: 19 juni Begeleidingscomité nr. 4: 9 juli 2020 Indiening van het herziene eindverslag: 16 juli 2020 Restitutie: november 2020

1.3. Het uitgevoerde werk

- ▶ **Interviews: 97 personen bevroegd via 73 gesprekken** (individueel en in groep), zowel met overheidsactoren (DGD/FOD Buitenlandse Zaken, kabinet van de vicepremier/minister OS, BOSA), operatoren en instrumenten van de Belgische ontwikkelingssamenwerking (Enabel, BIO) die betrokken zijn bij de uitvoering van D4D, actoren die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van toonaangevende D4D-initiatieven (Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Wehubit, Agoria, Close The Gap), actoren van de niet-gouvernementele samenwerking (ACODEV, NGO.FEDERATIE, CNCN, 11.11.11., Via Don Bosco, Louvain Coopération) en andere actoren (EDUCAID, The Shift) alsook met andere Europese landen en technische en financiële partners of internationale organisaties (DEVCO, AFD, LuxDev, FAO, IDB, Wereldbank, Afrikaanse Ontwikkelingsbank, Wereldvoedselprogramma-WFP, Digital Impact Alliance-DIA). Daarnaast vonden er tevens gesprekken plaats in het kader van het terreinbezoek in Oeganda en de vanop afstand uitgevoerde casestudies. *Voor een overzicht van alle verrichte interviews verwijzen we naar bijlage 1 van volume II van het eindrapport.*
- ▶ **Een documentair onderzoek** werd geïnitieerd en verder uitgediept en aangevuld met de analyse van documenten op twee niveaus: enerzijds op het niveau van de gebruiksmechanismen en initiatieven (met de nadruk op het Wehubit-programma, het D4D-platform, de D4D-prijs, de DGD-projectoproepen); anderzijds op het niveau van de projecten. Het bood de gelegenheid om de balans op te maken en een

geactualiseerde stand van zaken op te stellen in verband met de uitvoering van de strategische D4D-nota, met inbegrip van een kritische blik op de classificatie van de D4D-operaties door de Belgische samenwerking. *De verzamelde documenten zijn opgenomen in bijlage 3 van volume II van het eindrapport. Elementen uit de stand van zaken zijn opgenomen in bijlage 7.*

- ▶ **Een meta-evaluatie** uitgevoerd op basis van een beoordeling van tussentijdse evaluatierapporten (aangevuld met een beoordeling van programma's, documenten/projectfiches of activiteitenverslagen). De meta-evaluatie heeft betrekking op een steekproef van programma's/projecten, zowel op het niveau van de humanitaire hulpinterventies van DGD en de actoren van de niet-gouvernementele samenwerking als Enabel. *De scope van de meta-evaluatie wordt toegelicht in bijlage 4.*
- ▶ **Online enquête** uitgevoerd bij verschillende categorieën van belanghebbenden (DGD, Enabel, middenveldorganisatie, institutionele actor, andere). Dankzij deze enquête kon de perceptie van de actoren over de integratie en eigenaarschap van Digital for Development geanalyseerd worden en kon een verscheidenheid aan standpunten verzameld worden volgens verschillende categorieën van respondenten. Het totale aantal respondenten bedroeg 242. *Het onderzoeksprotocol en de algemene en specifieke resultaten met betrekking tot de bevindingen van het rapport zijn opgenomen in bijlage 2 van volume II van het eindrapport.*
- ▶ **Terreinbezoek in Oeganda en casestudies:** tijdens het terreinbezoek werden 52 personen bevraagd via 30 interviews, waaronder actoren van de Belgische samenwerking (ambassade, Enabel, niet-gouvernementele actoren), lokale en nationale autoriteiten (ministeries belast met ICT, onderwijs, NITA, KCCA, stad Gulu), donoren (GIZ, UNCDF, EU), initiatiefnemers van projecten (Dalberg, BarefootLaw, ADZG), partners (lokale gemeenschappen) en eindbegunstigden (leerkrachten en leerlingen). Drie projecten (TTE, UNCDF's Mobile Data Analytics en Lewuti van het Wehubit-programma) maakten het voorwerp uit van diepgaande casestudies tijdens dit bezoek, waarbij er ook gedetailleerde bevindingen geformuleerd konden worden over de integratie en de eigenaarschap van D4D en andere projecten op een meer transversale manier behandeld konden worden. Ten slotte werden er twee andere casestudies (UAS van het WFP en e-TAMKEEN van Enabel) vanop afstand uitgevoerd om de analyses op het niveau van de interventies in het kader van doelstelling 2 te voltooien. *De casestudies die in het kader van de evaluatie verricht werden, zijn opgenomen in bijlage 6 van volume II van het eindrapport en in het rapport van de Oegandamissie.*
- ▶ **Een brainstormworkshop met belanghebbenden:** deze workshop had drie doelstellingen: ervoor zorgen dat de aanbevelingen relevant, volledig en goed geformuleerd zijn en andere 'out-of-the-box' ideeën identificeren; een operationele toepassing van deze aanbevelingen verkrijgen door de verantwoordelijke personen te laten reageren, de mate van prioriteit/haalbaarheid en de bijbehorende termijnen te identificeren; de aanbevelingen uitwisselen, de eigenaarschap ervan verzekeren en de uitvoering ervan vergemakkelijken. Er namen een dertigtal personen van DGD, Enabel (zetel en terrein), BIO en niet-gouvernementele samenwerking aan deel.

1.4. De evaluatievragen

Er werden tien evaluatievragen (EV's) voorgesteld om aan de doelstellingen en verwachtingen tegemoet te komen die met betrekking tot de evaluatie geformuleerd werden. De evaluatievragen vertrokken vanuit het bestek en vanuit een begrip van de problemen die zich stellen, op basis van een documentair onderzoek en de eerste gesprekken. Deze vragen houden verband met elk van de twee hoofddoelstellingen van de evaluatie, namelijk:

- ▶ **De integratie van 'Digital for Development' als hulpmiddel/hefboom voor ontwikkeling beoordelen.**
- ▶ **De (reële of verwachte) resultaten van interventies of acties (periode 2014-2018) beoordelen.**

Binnen deze twee pijlers zijn de vragen verwoord volgens de evaluatiecriteria van het 'Development Assistance Committee' (DAC, ontwikkelingshulpcomité) van de OESO en de Europese Commissie. Het gaat om de volgende evaluatiecriteria: Relevantie, Effectiviteit, Efficiëntie, Duurzaamheid en Impact. Hierbij dient opgemerkt dat er interactie is tussen de twee blokken van vragen: zo zorgen vragen op het niveau van de 'projecten/interventies' voor input in de analyses die op het niveau van de 'hulpmiddelen/hefbomen' verricht worden; omgekeerd worden de analyses die op het niveau van de 'hulpmiddelen/hefbomen' uitgevoerd worden, geconfronteerd met de realiteit op het terrein en dus van de projecten/interventies.

Er werden vier evaluatievragen (EV's) geselecteerd om te voldoen aan de verwachtingen van de evaluatie op het niveau van doelstelling 1 om de integratie van 'Digital for Development' als hulpmiddel/hefboom voor ontwikkeling te beoordelen.

RELEVANTIE
1- Hoe relevant zijn de strategische oriëntaties van de nota? In hoeverre zijn de gebruiksmechanismen en de daaruit voortvloeiende initiatieven relevant voor de uitvoering van de D4D-strategie in het algemeen en voor de verwezenlijking van SDG's in het bijzonder?
EFFECTIVITEIT
2- In hoeverre dragen de gebruiksmechanismen en de daaruit voortvloeiende initiatieven bij tot het behalen van de verwachte resultaten op het gebied van de integratie van D4D in projecten? Hoe integreren ze de principes voor de digitale ontwikkeling en de daaraan verbonden risico's?
3- In hoeverre dragen de gebruiksmechanismen en de daaruit voortvloeiende initiatieven bij tot het behalen van de verwachte resultaten op het gebied van de eigenaarschap van D4D door Belgische ontwikkelingsactoren? In welke mate dragen ze ook bij tot de bevordering van de Belgische standpunten en het vergemakkelijken van de dialoog en de partnerschappen met andere technische en financiële partners?
EFFICIËNTIE
4- In hoeverre zijn de ingezette middelen/investeringen in overeenstemming met de verwachte resultaten?

Er werden zes evaluatievragen geselecteerd om tegemoet te komen aan de verwachtingen die geformuleerd werden met betrekking tot de evaluatie op het niveau van doelstelling 2 en om de eerste resultaten van de interventies te beoordelen.

RELEVANTIE/COHERENTIE
5- Wordt bij de interventies voldoende rekening gehouden met de lokale context en met de lokale prioriteiten en specifieke risico's gekoppeld aan digitalisering?
6- In welke mate coördineren de Belgische spelers hun inspanningen op het vlak van digitalisering? In hoeverre zijn er complementariteiten of synergieën tussen interventies en initiatieven rond 'digitalisering'?
EFFECTIVITEIT
7- Wat zijn de waarneembare resultaten ten opzichte van de in de strategische

prioriteiten vastgestelde doelstellingen? Wat is de toegevoegde waarde van de projecten en initiatieven rond 'digitalisering' voor de doelgroepen, voor de teams die verantwoordelijk zijn voor de projecten en initiatieven en voor de partnerlanden en de Belgische donor?

- 8-** Dragen de projecten en initiatieven bij tot het creëren van bijzondere risico's voor de bevolking die wezenseen zijn met het digitaliseringsfenomeen?

EFFICIËNTIE

- 9-** In hoeverre zijn de ingezette middelen/investeringen redelijk ten opzichte van de resultaten die op projectniveau waargenomen worden?

DUURZAAMHEID

- 10-** In hoeverre wordt duurzaamheid ondersteund van ontwerp tot uitvoering in een project? Wordt er bij het starten van interventies rekening gehouden met de resultaten op lange termijn? Zijn de toepassingen die in het kader van de interventies worden ontwikkeld duurzaam?

2. Context en presentatie van de D4D-strategie

2.1. Algemene context: een groeiende plaats voor digitalisering op de internationale hulpagenda

Het begrip D4D heeft sinds de goedkeuring van de 2030 Agenda in 2015 aan zichtbaarheid gewonnen. Digitale technologie maakt geen deel uit van de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling (SDG's), maar het is wel een krachtig hulpmiddel om ze te bereiken. Met digitalisering wordt dus op een transversale manier rekening gehouden in alle SDG's, en met name expliciet in SDG 9 (*"Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie"*), in SDG 4 (met name bij doelstelling 4.4. die betrekking heeft op ICT-vaardigheden) en in SDG 17 (*"Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling"*), die met name het verkleinen van de digitale kloof tussen Noord en Zuid bevordert. De 2030 Agenda beschouwt digitale technologieën daadwerkelijk als hefboomen voor groei en als een unieke kans voor ontwikkelingsstrategieën, met name om de toegang tot en het gebruik van kwaliteitsdiensten voor de meest kwetsbare bevolkingsgroepen te vergemakkelijken. De rol van de digitale instrument als hefboom voor duurzame ontwikkeling wordt ook in herinnering gebracht in verscheidene subdoelstellingen (SG's) van de Agenda 2030², zoals doelstelling 5.b, die gericht is op *"Het gebruik doen toenemen van innovatieve technologie, in het bijzonder de informatie- en communicatietechnologie, om te komen tot een grotere empowerment van vrouwen"*³.

Het belang van het digitale in het ontwikkelingsbeleid is de afgelopen jaren exponentieel toegenomen onder de donorgemeenschap, waar een cultuur van samenwerking is ontstaan tussen de particuliere sector, internationale instellingen, de academische wereld en regeringen. Het beheer van de digitalisering bestrijkt een verscheidenheid aan onderwerpen, variërend van de ontwikkeling van de digitale infrastructuur, tot kwesties op het gebied van connectiviteit en inclusie, en met name het respect voor en de veiligheid van de persoonsgegevens van de gebruikers. Meer in het algemeen **staat het verkleinen van de digitale kloof en de digitalisering hoog op de internationale agenda**, waarbij een groot aantal zaken op het spel staan, variërend van digitale rechten en digitale vaardigheden tot regelgevingskaders, steun voor de digitale economie en de ontwikkeling van digitale diensten in het bijzonder.

Er werd een reeks initiatieven ondernomen, die **het groeiende belang van digitalisering op de internationale hulpagenda weerspiegelen**. Zo werd de Wereldtop over de informatiemaatschappij in 2003 door de Verenigde Naties gelanceerd om een zich ontwikkelend multistakeholderplatform te creëren om ICT-kwesties te bespreken en een gemeenschappelijke visie op inclusieve en ontwikkelingsgerichte, wereldwijde informatie te bereiken. In datzelfde jaar stelde de organisatie de Beginselverklaring van Genève op, waarin het belang van de ethische dimensies van de

² In minstens 15 van deze doelstellingen wordt het belang van nieuwe technologieën voor duurzame ontwikkeling genoemd: SG 1.4; SG 2.a; SG 5.b; SG 7.a; SG 7.b; SG 8.2; SG 9.5; SG 9.a; SG 9.b; SG 9.c; SG 12.a; SG 17.6; SG 17.7; SG 17.8; SG 17.16.

³ Verenigde Naties (2016), *Cadre Mondial d'indicateurs relatifs aux objectifs et aux cibles du Programme de développement durable à horizon 2030*, p. 8

informatiemaatschappij wordt onderstreept en waarin ICT wordt beschouwd als een weg naar vooruitgang bij de verwezenlijking van de mensenrechten en de fundamentele vrijheden. Er werden ook andere initiatieven ondernomen, zoals een VN-werkgroep voor officiële statistieken in verband met Big Data, een VN-panel op hoog niveau voor digitale samenwerking, het 'Digital Moonshot'-initiatief van de Wereldbank om de digitale overgang van landen in het Midden-Oosten en Afrika te versnellen, een UNCTAD-werkgroep (Conferentie van de Verenigde Naties inzake handel en ontwikkeling) om de elektronische handel en de digitale economie te meten, een Taskforce van de G20 gewijd aan de digitale economie (gelanceerd in 2017) of de *Digital Impact Alliance*, een partnerschap dat in 2014 van start is gegaan (tussen USAID, Bill & Melinda Gates Foundation, de Zweedse regering en de United Nations Foundation) om de collectieve inspanningen voor een sterkere digitale samenleving in de opkomende landen te versnellen. Dit platform voor uitwisseling binnen de digitale gemeenschap houdt zich met name bezig met het promoten van de principes voor digitale ontwikkeling. Deze werden aangenomen na de oprichting van een werkgroep in 2014 van mensen uit de praktijk en donoren en een campagne ter ondersteuning van de principes, geleid door USAID en waarbij zich in 2015 54 internationale organisaties aansloten.

2.2. D4D-strategienota: inhoud, doelstellingen en interventielogica

In deze context werd de digitalisering als prioriteit bepaald door het Belgische beleid op het vlak van ontwikkelingssamenwerking: in 2016 werd een strategienota **Digital for Development (D4D)** goedgekeurd, die de bijdrage van de digitale technologie aan de ontwikkeling moet ondersteunen. Deze nota beschrijft de visie en de strategische prioriteiten van het beleid ter ondersteuning van de ontwikkeling van digitale technologie. In de eerste plaats herinnert ze eraan dat het strategisch D4D-beleid, net als de 2030 Agenda, digitalisering ziet "als een motor en hefboom voor alle sectoren waarin de Belgische ontwikkelingssamenwerking actief is, en dus niet als een doel op zich". In de D4D-strategienota worden in dit kader drie belangrijke strategische prioriteiten vastgesteld:

- ▶ **Een beter gebruik van (big) data** Deze prioriteit weerspiegelt de noodzaak om de beschikbaarheid en de kwaliteit van realtime gegevens te verbeteren teneinde bruikbare informatie te produceren en de doeltreffendheid, impact en verantwoordingsplicht van ontwikkelingsinterventies te verbeteren. Voorts worden er eveneens mogelijkheden geboden door de digitale revolutie die het mogelijk maakt om exploiteerbare gegevens en informatie te zoeken, te verzamelen, te analyseren en te hergebruiken (open data).
- ▶ **Digitalisering voor inclusieve samenlevingen.** Deze prioriteit heeft tot doel de kansen te grijpen die digitale technologieën bieden om de inclusie te versterken, in verschillende vormen, democratisch, financieel en economisch, of in termen van gelijke toegang tot basisdiensten van hoge kwaliteit.
- ▶ **Digitalisering voor inclusieve en duurzame economische groei.** Deze prioriteit herinnert eraan dat ook de nadruk moet worden gelegd op de mogelijkheden van digitalisering voor het scheppen van (zelf)werkgelegenheid en het bevorderen van maatschappelijk verantwoord ondernemen, of voor het versterken van lokale digitale ecosystemen.

Naast deze drie hoofdprioriteiten, die volgens de nota moeten gelden voor alle interventiesectoren van de Belgische ontwikkelingssamenwerking, met inachtneming van de 9 principes voor digitale ontwikkeling⁴, specificeert de strategienota de operationele

⁴ Met de gebruiker ontwerpen; het bestaande ecosysteem begrijpen; op schaal of voor een wijdverspreide invoering ontwerpen; voor duurzaamheid bouwen; zich door data laten leiden; open standaarden, data,

aspecten om de concrete uitvoering ervan te verzekeren, door middel van elementen waarmee rekening moet worden gehouden (basiselementen, risico's en duurzaamheidsfactoren), partnerschappen die moeten worden opgezet en beheersmodaliteiten die geïmplementeerd moeten worden.

De strategienota vermeldt in het bijzonder **11 "concrete mechanismen voor het gebruik ervan"** die het mogelijk moeten maken om de eigenaarschap van en de sensibilisering rond D4D te bevorderen, zowel bij de Belgische ontwikkelingsactoren als bij hun externe partners, en om de integratie van de digitale technologie transversaal of als instrument in de ontwikkelingsprogramma's en -projecten te versterken.

Door de analyse van de strategienota die tijdens de kaderende fase van de evaluatie verricht werd, kon de **interventiologica** gereconstrueerd worden op basis van deze "mechanismen", die beschouwd worden als de operationele doelstellingen en de uitgangspunten voor elke uitvoering van de geformuleerde ambities in termen van digitale integratie en eigenaarschap van de belangen door alle ontwikkelingsactoren. Deze twee ambities vormen de verwachte tussenresultaten voor de uitvoering van ontwikkelingsmaatregelen waarvoor de D4D-component het mogelijk moet maken de ontwikkelingsresultaten te vergroten of te versnellen (verwachte effecten). *De interventiologica wordt voorgesteld in bijlage 5 van volume II van het eindverslag.* De 11 gebruiksmechanismen worden hieronder beschreven en worden besproken in *deel 3 van dit rapport.*

Kader 1: Mechanismen in het kader van paragraaf 103 van de nota

a	Presentatie van de nota aan het personeel Organisatie van de debatten over de uitvoering ervan
b	Debatten over de digitalisering voor bewustmakingsdoeleinden Identificatie van concrete mogelijkheden Digitale toolboxes Partnerschapsovereenkomsten met andere publieke actoren om samen te werken op het gebied van D4D
c	Presentatie van de mogelijkheden die D4D te bieden heeft voor bedrijven in de particuliere sector - DGD (met posten en CC).
d	Nieuw financieel instrument voor het opzetten van een rechtstreeks partnerschap met bedrijven op het vlak van D4D
e	Presentatie op de vergaderingen van het Forum van de actoren in de prioritaire partnerlanden Gebruik als basis voor discussie en uitwisseling in multidonorfora om de werkverdeling te bevorderen en een gecoördineerde aanpak te ontwikkelen
f	Inachtneming van D4D als deel van elke contextanalyse of elk beoordelingsproces van een programma of project, integratie in de rapporttemplates
g	Steun op het gebied van de ontwikkeling van vaardigheden en innovatie in bilaterale programma's, zoals programma's voor capaciteitsopbouw/beurzen en het programma voor onderzoeken en expertise
h	Vraag aan de Europese Commissie om een werkdocument op te stellen teneinde D4D ten volle te integreren in de Europese ontwikkelingsamenwerking Bevordering van Europese partnerschappen met bedrijven uit de particuliere sector
i	Presentatie van de strategienota op internationale fora Allianties met andere donoren en lidstaten op het gebied van D4D
j	Externe communicatieactiviteiten van de FOD Buitenlandse Zaken en zijn diplomatieke posten Integratie in de opleidingsactiviteiten rond ontwikkeling
k	Belgisch D4D-platform voor het ontwikkelen van partnerschappen en het uitwisselen van informatie, expertise en ervaringen

De interventies omvatten programma's, projecten en acties. Een programma bestaat uit een geheel van interventies en een project is een interventie, vaak als onderdeel van een groter programma, met als doel om binnen een bepaalde termijn een specifieke

bronnen en innovaties gebruiken; hergebruiken en verbeteren; de vertrouwelijkheid en de veiligheid verzekeren; samenwerken.

doelstelling (...)) te bereiken volgens de wet van 19 maart 2013 betreffende de ontwikkelingssamenwerking. De acties zijn van verschillende aard (opleiding, sensibilisering, netwerken, enz.). Er bestaan twee manieren om rekening te houden met D4D: programma's/projecten die de digitalisering als instrument op een transversale manier integreren; projecten/programma's die specifiek gericht zijn op D4D. De analyses op het niveau van de interventies worden in *deel 4* nader toegelicht.

3. Eigenaarschap en integratie van D4D (doelstelling nr. 1)

3.1. Relevantie

V1: Hoe relevant zijn de strategische oriëntaties van de nota? In hoeverre zijn de gebruiksmechanismen en de daaruit voortvloeiende initiatieven relevant voor de uitvoering van de D4D-strategie in het algemeen en voor de verwezenlijking van SDG's in het bijzonder?

Methodologische basisvoorwaarde

De strategienota voorziet in gebruiksmechanismen om de eigenaarschap en integratie van het digitale thema in programma's en projecten mogelijk te maken, en om rekening te houden met de beginselen ervan en de daaraan verbonden risico's door de verschillende actoren van de Belgische samenwerking. Deze mechanismen en de daaruit voortvloeiende initiatieven (presentatie van de interne nota aan het personeel, organisatie van debatten, enz.) hebben tot doel de bewustwording te bevorderen, alsook ontmoetingen tussen alle publieke en private actoren die geïnteresseerd zijn in D4D in een netwerklogica, of om innovatie op het gebied van digitalisering te ondersteunen als hefboom om duurzame ontwikkeling te bevorderen. De relevantieanalyses hebben met name betrekking op:

- ▶ **De relevantie van de strategienota** als zodanig (leesbaarheid, vermogen om operationeel te zijn, om te reageren op bestaande behoeften, lokale contexten en prioriteiten, alsmede op specifieke risico's (misbruik, privacy).
- ▶ **De geplande en geïmplementeerde gebruiksmechanismen**, met name vanuit het oogpunt van hun aanpassing om bij te dragen tot de strategische prioriteiten die in de nota zijn vastgelegd, maar ook hun vermogen om tegemoet te komen aan de behoeften van de Belgische belanghebbenden op het vlak van bewustmaking, netwerking en ervaringsuitwisseling.

Voornaamste bevindingen en conclusies met betrekking tot de relevantie van de strategische nota

- ▶ **De strategische nota is een relevant document, dat het mogelijk maakt om het engagement van België op het vlak van digitale technologie te bevestigen en de basis te leggen voor een interventie inzake D4D.** Hiermee kon het begrip 'D4D' in het strategisch kader van de Belgische samenwerking geïntroduceerd worden. De nota weerspiegelt het engagement van België en zou een uithangbord moeten zijn, met name op Europees niveau, waar België een pionier is geweest.
- ▶ **Het betreft hier een goed communicatiedocument dat de toegevoegde waarde van digitalisering op het gebied van ontwikkeling aantoont, met name dankzij talrijke illustraties van concrete gevallen.** Aangezien de nota toegankelijk is voor het grote publiek, lijkt deze voor de meeste actoren duidelijk,

leesbaar en expliciet over de rol van D4D als instrument en versneller van ontwikkeling.

- ▶ **De strategienota gaat echter slechts gedeeltelijk in op de kwesties die geacht worden tegemoet te komen aan de behoeften van de ontwikkelingslanden en de risico's in verband met D4D** (digitale kloof tussen mannen en vrouwen, rol van het maatschappelijk middenveld, blockchain, kunstmatige intelligentie, digitale financiering, waardeketen, ondersteuning van het ecosysteem van digitale starters), ook al worden zij geacht de behoeften van de ontwikkelingslanden en de risico's in verband met D4D aan te pakken. Hoewel het zeker is dat de Belgische samenwerking niet alle uitdagingen kan aangaan, is het van essentieel belang dat ze haar positionering bepaalt en inzet op gebieden of niches waar ze een toegevoegde waarde kan betekenen en zichtbaarheid kan winnen.
- ▶ **De strategische nota over D4D vertoont bepaalde zwakke punten die de opvolging ervan beperken en de capaciteit van de Belgische actoren om deze te gebruiken als referentie voor de overgang van ambitie naar realiteit verzwakken.** Zo ontbreekt in de nota de uitwerking van expliciete doelstellingen op het gebied van digitalisering: de nota zou duidelijker doelstellingen voor digitalisering kunnen definiëren en de aanpak ervan explicieter kunnen maken, afgezien van het belang van het gebruik van digitalisering om de sociale inclusie te bevorderen en de economische ontwikkeling te bespoedigen. De opsplitsing van de strategische nota in een meer operationele 'roadmap' (per sector bijvoorbeeld) lijkt een prioritair project om de uitvoering ervan te vergemakkelijken, aangezien het in dit stadium een relatief breed document is dat het niet mogelijk maakt om prioritaire actiegebieden vast te stellen, noch om de behandeling van de risico's en de uitvoering van de beginselen voor digitale ontwikkeling voldoende te operationaliseren.

Belangrijkste bevindingen en conclusies met betrekking tot de gebruiksmechanismen

- ▶ **De nota reikt (bij paragraaf 103) diverse uitvoeringsmechanismen aan, die een relatief relevante reeks** vormen en tal van diverse behoeften aan kennis, netwerking, coördinatie van actoren en vergemakkelijking van de praktische toepassing van de door de digitale technologie geboden mogelijkheden bij interventies dekken door middel van promotie-, verspreidings- en uitwisselingsacties, door de aanpassing van praktijken, initiatieven (D4D-platform) en specifieke instrumenten (bilaterale steunprogramma's).
- ▶ **Deze mechanismen dekken echter niet alle behoeften en sommige ervan zijn nog steeds aan de gang of bestaan niet.** De behoefte aan interne opleiding wordt slechts gedeeltelijk ingevuld (ook al werden er wel initiatieven in die richting genomen). Ook de behoefte aan meer deskundigheid en kennis over de uitvoering van een risicobeperkend beleid wordt niet voldoende gedekt. De organisatie van de ondersteuning van operationele teams voor de integratie van het digitale in interventies (met name bij het zoeken naar mogelijkheden of het beheersen van risico's) is niet duidelijk gedefinieerd, en er zijn nog maar weinig middelen (met name personele middelen) besteed aan het vergroten van de vaardigheden en kennis van digitale oplossingen en best practices. Het specifieke en systematische onderzoek van D4D in elk type van contextanalysekader of programma-/projectevaluatieprocedure is een werk in uitvoering. Bovendien heeft België tot op heden geen standpuntnota over D4D opgesteld bij de internationale financiële instellingen. Tot slot zou het gepast kunnen zijn om D4D meer te mobiliseren in de evaluatieprocessen van de Belgische samenwerkingsactoren.

3.1.1. Relevantie van de strategienota

De strategienota is een relevant document, dat het mogelijk maakt om het engagement van België op het vlak van digitale technologie te bevestigen en de basis te leggen voor een interventie inzake D4D.

De strategienota is in de eerste plaats relevant, omdat ze het mogelijk heeft gemaakt om het gebrek aan vermelding van D4D in het strategisch kader van de Belgische samenwerking te compenseren en om het belang van de digitalisering te bevestigen als een versneller om de SDG's te helpen bereiken en als een instrument voor de verbetering van de impact van de ontwikkelingsinterventies. Ze weerspiegelt het engagement van België op dit gebied en moet dienen als na te volgen voorbeeld, met name op Europees niveau. En daar is des te meer reden toe, omdat België op Europees niveau een van de pioniers was op dit gebied. Het lag immers aan de basis van het initiatief om 17 Europese lidstaten samen te brengen om het onderwerp op de Europese agenda te plaatsen. Bovendien heeft België de mogelijkheden benut die D4D en de digitale revolutie bieden, net als verschillende Europese en multilaterale donoren (zoals het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Frankrijk, Zweden, de Europese Unie en de Wereldbank, zoals blijkt uit een onderzoek van de Conferentie van de Verenigde Naties inzake handel en ontwikkeling (UNCTAD) in 2019).⁵ In een omgeving waarin de donoren steeds meer betrokken zijn bij D4D, rijst de vraag in hoeverre België zijn positie als actieve speler en pionier op Europees niveau wil behouden en welke posities en hefboomen bevoorrecht moeten worden.

De technische en financiële partners die in het kader van de studie bevroegd werden, zijn het erover eens dat **D4D een hefboom is voor het bereiken van de doelstellingen op het gebied van duurzame ontwikkeling**. Dezelfde vaststelling geldt voor de Belgische actoren in de ontwikkelingssamenwerking, zoals blijkt uit de resultaten van de enquête: de meerderheid van de respondenten beschouwt D4D als een belangrijke hefboom om de verwachtingen rond de doeltreffendheid van de ontwikkelingsprojecten in te lossen (88%), en beschouwt het digitale als een almaar relevantere instrument om bij te dragen tot de verwezenlijking van één of meer SDG's (88%). Zie figuur 4 in volume II van het eindrapport.

Een goed communicatiedocument dat duidelijk de toegevoegde waarde van de digitalisering aantoont op het gebied van ontwikkeling en in alle sectoren.

De strategienota is een communicatiedocument dat toegankelijk is voor het grote publiek: het benadrukt heel duidelijk de voordelen van digitalisering op het gebied van ontwikkeling. De strategienota **lijkt voor de meeste actoren duidelijk en leesbaar in termen van D4D** (volgens bijna 80 % van de respondenten van de enquête). Ze heeft de verdienste een context en uitdagingen te schetsen, een visie te bepalen, strategische prioriteiten te formuleren die rond drie assen en principes geheroriënteerd zijn, en een groot aantal praktische zaken aan te reiken (ook al hebben deze niet altijd betrekking op het werk van de Belgische samenwerking en zouden ze in de toekomst meer aandacht moeten krijgen). Zie figuur 5 in volume II van het eindrapport.

De strategie vermeldt expliciet dat digitalisering een belangrijke rol kan spelen in alle sectoren waarin de Belgische samenwerking actief is. Deze 'globaliserende' strategie richt zich op belangrijke gebieden van menselijke ontwikkeling en erkent het gebruik van digitale technologie als middel voor sociale en economische inclusie, evenals de digitale toegevoegde waarde voor een meer ontwikkeld besturingssysteem en democratie (data), voor meer inclusie (e-diensten) en voor digitale groei (digitale economie).

⁵ UNCTAD (2019), 'Donor Support to the Digital Economy in Developing Countries – a 2018 Survey of Public and Private Organizations'

Met name een aantal interventiegebieden vallen op. Volgens de resultaten van het onderzoek zijn de belangrijkste sectoren en thema's waarvoor de digitale technologie de meeste toegevoegde waarde lijkt te kunnen bieden in termen van ontwikkeling, het onderwijs (78 % van de 133 respondenten), de gezondheidszorg (73 %), de financiële diensten (62 %) en de landbouw en de voedselzekerheid (59 %). Het genderthema, waarvan sommige ANGS betreuren dat het niet in de strategienota opgenomen werd, komt op de voorlaatste plaats bij de sectoren die de digitalisering de meeste toegevoegde waarde zouden moeten bieden (29 %). *Zie figuur 6 in volume II van het eindrapport.* Alle interventiesectoren zijn in overeenstemming met die welke in de strategienota genoemd worden. In de evaluatie werd de toegevoegde waarde van D4D-projecten op prioritaire samenwerkingsgebieden, met name onderwijs en opleiding alsook landbouw, vastgesteld.

De strategienota gaat slechts gedeeltelijk in op de kwesties die geacht worden tegemoet te komen aan de behoeften van de ontwikkelingslanden en de risico's in verband met D4D.

Naast het gebrek aan bekendheid (*zie voor meer toelichting ter zake punt 3.2. Resultaten in termen van interne eigenaarschap*) wordt in de nota slechts gedeeltelijk ingegaan op de uitdagingen die stroken met de behoeften van de ontwikkelingslanden en de met D4D gepaard gaande risico's.

Bijna 20 % van de respondenten is het hiermee eens. Twee derde van de respondenten stemt er echter mee in of is het er sterk mee eens dat de prioriteiten van de nota relevant zijn voor deze uitdagingen en behoeften. *Zie figuur 9 in volume II van het eindrapport.* Diverse interviews en het bij de evaluatie uitgevoerde documentaire onderzoek bevestigen deze bevinding van een gedeeltelijke dekking.

Enerzijds hebben de prioriteiten betrekking op een waaier aan uitdagingen en behoeften, zoals het verzamelen en verwerken van big data, democratische transparantie, sociaaleconomische inclusie, gelijke toegang en efficiëntie van openbare diensten, of de versterking van het menselijk kapitaal. De nota legt ook de link met de prioritaire thema's van de Belgische ontwikkelingssamenwerking (mensenrechten, fatsoenlijk werk, consolidatie van de samenleving), transversale thema's (gender, milieu) en concentratiesectoren voor de gouvernementele samenwerking (gezondheid, onderwijs, landbouw en voedselzekerheid, basisinfrastructuur).

Anderzijds wordt niet (of onvoldoende) **verwezen naar belangrijke kwesties in de debatten over digitalisering**, zoals de digitale kloof tussen mannen en vrouwen (het percentage vrouwen dat gebruikmaakt van het internet is 48% tegenover 58% voor mannen⁶), de regelgevingskaders, de rol van het maatschappelijk middenveld, kennismanagement en kennis economie, blockchain, waardeketens, artificiële intelligentie (bijvoorbeeld centraal in de strategische denkoefeningen van USAID⁷), ondersteuning van de ontwikkeling van digitale financiële diensten of ondersteuning van het ecosysteem van digitale start-ups (een richting die het AFD is ingeslagen).

Hoewel het zeker is dat de Belgische samenwerking niet alle uitdagingen kan aangaan, is het van essentieel belang dat ze haar positionering bepaalt en inzet op gebieden of niches waar ze een toegevoegde waarde kan betekenen en aan zichtbaarheid kan winnen.

Dezelfde constatering van onvolledigheid heeft, ondanks een poging tot telling, de overhand wat de risico's betreft. Enerzijds worden in de strategienota verschillende risico's genoemd, zowel wat de haalbaarheid als wat het risico op

⁶ ITU, 'Réduire les inégalités hommes-femmes'.

⁷ USAID (2018), 'Reflecting the past, shaping the future'.

schade betreft: culturele factoren die het gebruik van D4D in de weg staan, financiële barrières, zwakke bescherming van persoonsgegevens en privacy, aanwending van de aangeboden digitale apparatuur voor andere zaken dan waarvoor ze oorspronkelijk bestemd was, toename van de cybercriminaliteit, grotere uitsluiting van de meest kwetsbare bevolkingsgroepen die niet in staat zijn te investeren op het gebied van digitalisering, zowel vanwege het digitale analfabetisme als vanwege de toegangskosten.

Anderzijds worden ook bepaalde risico's van de volgende aard niet vermeld:

- ▶ **Politiek:** mogelijkheden tot desinformatie, destabilisatie, vooral in gevoelige periodes zoals verkiezingen/gebrek aan betrokkenheid van actoren op het terrein, politieke en administratieve autoriteiten
- ▶ **Infrastructuur:** *in fine* zeer hoge kosten voor de uitrol van de technologieën, risico van onveiligheid met betrekking tot het materieel (vandalisme, diefstal, breuk van het materieel)
- ▶ **Strategisch:** de noodzaak om via mechanismen en initiatieven na te denken over risicobeperkende maatregelen, rekening houdend met de toenemende complexiteit van de institutionele context op het gebied van D4D, weinig aandacht voor het regelgevingskader dat nodig is voor de uitvoering van digitaliseringscampagnes die het respect voor en de veiligheid van persoonsgegevens garanderen.
- ▶ **Sociaal:** verlies van vertrouwen tussen de gebruikers en de gegevensproducenten

Kader 2: D4D-risico's die onvoldoende of niet behandeld worden in de strategienota

- ▶ **Gebrek aan vertrouwen tussen gebruikers en producenten van gegevens.** Naast de culturele terughoudendheid die het gebruik van nieuwe technologieën kan beperken, benadrukt het VN-panel op hoog niveau voor digitale samenwerking deze kwestie met name in een tijd waarin de wereld juist te lijden heeft onder een '*gebrek aan vertrouwen*'⁸ als gevolg van nieuwe technologieën, en met name de mogelijkheden voor desinformatie op het internet, versterkt door het gebruik van artificiële intelligentie om '*deep fakes*' (een synthesesetechiek die kan worden gebruikt om valse informatie te creëren uit valse beelden of audio-opnames) of 'robot' accounts op sociale netwerken (valse profielen op netwerken die vermenigvuldigd kunnen worden om meningen te beïnvloeden) te creëren⁹.
- ▶ **Omgevingen die gekenmerkt worden door een onbetaalbare toegang tot connectiviteitsinfrastructuur, elementaire ICT-apparatuur en aansluiting op het elektriciteitsnet.** 550 miljoen mensen in Afrika en Azië zijn om deze reden beperkt in hun mogelijkheden om hun toegang tot het internet te verbeteren. Bovendien woont 36 % van de bevolking in Afrika ten zuiden van de Sahara meer dan 50 km verwijderd van een glasvezelverbinding en is daarom afhankelijk van een 2G-satellietverbinding van over het algemeen slechte kwaliteit.¹⁰ Slechts 24 % van diezelfde bevolking heeft geen toegang tot elektriciteit.¹¹ Voor het deel dat er wel toegang toe heeft, staan frequente stroomonderbrekingen en een lage productiecapaciteit een optimaal gebruik van nieuwe technologieën in de weg. De prijs van elektriciteit in de meest afgelegen gebieden vormt eveneens een rem. Zo bedraagt de prijs per kWh in Afrika ten zuiden van de Sahara US\$ 0,13, tegenover een gemiddelde van US\$ 0,04 tot US\$ 0,08 in de ontwikkelde landen¹², wat des te meer gevolgen heeft omdat de koopkracht daar van nature lager is. Bovendien

⁸ United Nations Secretary-General (2018), '*Address to the General Assembly*'

⁹ UN Secretary-General's High-level Panel on Digital Cooperation (2019): '*The age of digital interdependence*', p. 18 - 19

¹⁰ McKinsey (2014 report): '*Offline and falling behind: barriers to Internet adoption*', p. 44

¹¹ McKinsey (2014 report): '*Offline and falling behind: barriers to Internet adoption*', p. 45

¹² Wereldbank (rapport 2014): '*Fact sheet: the World Bank and energy in Africa*'

gebruiken veel huishoudens en bedrijven in de Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara die niet op het net zijn aangesloten, generatoren waarvan de prijs per kWh 50 % tot 100 % hoger is dan de prijs die volgens de Afrikaanse Ontwikkelingsbank conventioneel uit koolwaterstoffen geproduceerd wordt.

- ▶ **Gebrek aan menselijke capaciteiten op het gebied van nieuwe technologieën en digitale cultuur.** De opkomst van digitale middelen in de ontwikkelingslanden en de minst ontwikkelde landen doet ook de vraag rijzen naar de betrokkenheid van toegewijde actoren om deze nieuwe technologieën te bevatten. Veel actoren op het terrein alsook tal van politieke of bestuurlijke autoriteiten beschikken niet noodzakelijkerwijs over de competenties om optimaal gebruik te maken van deze nieuwe diensten en technologieën, of om samen te werken met de particuliere sector op het gebied van ontwikkelingsbeleid.¹³ Dit risico wordt in de nota behandeld, maar zou verder uitgewerkt kunnen worden gezien het belang ervan, met name wat betreft de duurzaamheid van de effecten.
- ▶ **Risico's van desinformatie- of destabilisatiecampagnes als gevolg van de wijidverbreide toegang tot online inhoud** (niet vermeld in de nota), die met name schadelijk zijn in gevoelige perioden zoals verkiezingen¹⁴, desinformatie- en politieke beïnvloedingscampagnes op sociale netwerken (Facebook en Instagram) werden medio 2009 ontmanteld in Ivoorkust, de Democratische Republiek Congo, Madagaskar, Mozambique, de Centraal-Afrikaanse Republiek, Kameroen, Soedan en Libië¹⁵. De electorale invloed van Cambridge Analytica door het gebruik van big data van enkele miljoenen kiezers bij de eerste ongeldig verklaarde verkiezing van de zittende Keniaanse president Uhuru Kenyatta in 2017 werd ook besproken¹⁶. In dit verband is het met name raadzaam om digitaliseringscampagnes te ondersteunen met stabiele wettelijke kaders die het respect en de veiligheid van de persoonsgegevens van de gebruikers garanderen.¹⁷
- ▶ **Gebrek aan harmonisatie van de hulp en risico van versnippering op nationaal niveau:** tot slot wordt in de strategie slechts in beperkte mate melding gemaakt (punt 65) van het feit dat de veelheid aan initiatieven die op het gebied van D4D door een groeiend aantal actoren worden genomen, contraproductief dreigt te zijn voor zowel de samenwerkingsactoren als de begunstigden op het terrein, indien de inspanningen om deze initiatieven te harmoniseren, niet worden versterkt¹⁸.

De nota schuift bepaalde methodologische tekortkomingen naar voren, die het operationele karakter en het beheer ervan verzwakken.

Hoewel de strategienota over het geheel genomen relevant is, vertoont zij een aantal zwakke punten:

- ▶ **Een relatief breedvoerig document** dat het niet mogelijk maakt om **prioritaire actieterrainen te identificeren, prioriteit te geven aan de expertisedomeinen van de Belgische samenwerking op het gebied van D4D** of om de behandeling

¹³ EDUCAID.be (2019), 'Digital for education (D4E) – Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all in a digital era', p. 9

¹⁴ UN Secretary-General's High-level Panel on Digital Cooperation (2019): 'The age of digital interdependence', p. 28

¹⁵ TV5 Monde (2019): 'l'Afrique, nouveau laboratoire de la désinformation numérique?'

¹⁶ Privacy International (2017): 'Texas media company hired by Trump created Kenyan president's viral "anonymous" attack campaign against rival'

¹⁷ UN Secretary-General's High-level Panel on Digital Cooperation (2019): 'The age of digital interdependence', p. 18

¹⁸ UN Secretary-General's High-level Panel on Digital Cooperation (2019): 'The age of digital interdependence', p. 31

van risico's en de implementatie van de beginselen voor digitale ontwikkeling voldoende te operationaliseren.

- ▶ **Een gebrek aan uitwerking in tussentijdse doelstellingen.** In de nota worden weliswaar strategische prioriteiten en mechanismen voor de uitvoering daarvan vastgesteld, maar er wordt niet gesproken over tussentijdse doelstellingen en, meer in het algemeen, over een logisch kader voor interventies (ter vergelijking: USAID definieerde een interventielogica als onderdeel van de eigen D4D-strategie). Dit laatste zou de verdienste hebben dat er een duidelijker verband wordt gelegd tussen de verwachte realisaties en de verhoopte resultaten en effecten. In de huidige vormt lijkt de ontbrekende schakel vooral die van de verhoopte en door iedereen gedeelde resultaten te zijn.

Voorts is het zo **dat, ook al moet de actie breed en flexibel zijn, dan nog zou het aanbeveling verdienen deze te kwalificeren en te specificeren.** In haar huidige vorm is de strategie gebaseerd op zeer brede prioriteiten (met name de prioriteiten 2 en 3, waarbij prioriteit 1 nauwkeuriger is) die gericht zijn op ontwikkelingsdoelstellingen (sociale en economische effecten), maar geeft zij weinig aanwijzingen over het 'hoe', afgezien van concrete voorbeelden die de rol van de digitalisering goed illustreren, maar die in andere contexten moeilijk te kopiëren lijken: welke zijn de concrete hefboomen die beschikbaar zijn op digitaal vlak? Vertaald met www.DeepL.com/Translator (gratis versie) Als digitalisering een middel en een instrument is ten dienste van de ontwikkelingsdoelstellingen, op welke pijlers wil de Belgische samenwerking dan optreden?

- ▶ **De vertaling van de strategische nota in een meer operationele 'roadmap' (te volgen actieplan) lijkt iets om werk van te maken.** De noodzaak om keuzes te maken in termen van sectoren en benaderingen om de actie beter te begeleiden (op het hoofdkantoor en in het veld) laat zich met name binnen Enabel gevoelen.
- ▶ **Een gebrek aan een consensus over de definitie van 'D4D' en de te volgen aanpak.** In de nota wordt wel een algemene aanpak gehanteerd, maar wordt er geen nauwkeuriger beoordelingsschema aangereikt. Er werd intern een inspanning geleverd binnen Enabel die weliswaar in de ontwikkelings- en reflectiefase blijft steken, maar die niettemin cruciaal is voor het bereiken van de ambitie van de nota: definitie-inspanning, classificatie-inspanning, enz. In dit opzicht **lijkt er ook ruimte te zijn voor verbetering in de typologieën van de interventies die verband houden met de strategische prioriteiten van D4D.** Hoewel de nota een brede waaier van gelegen inzichten biedt in de interventies die kunnen worden ondersteund, blijft ze onvolledig en onvoldoende gestructureerd, met name in het kader van doelstelling 3 die er gebaat mee zou zijn om beter gestructureerd en gespecificeerd te worden in het licht van de ervaring van de Belgische samenwerking op dit vlak, bijvoorbeeld voor de subcomponenten met betrekking tot de ondersteuning van operationeel onderzoek en innoverende technologieën.

De vraag kan ook gesteld worden **of de aanpak van de Belgische samenwerking D4D alleen als een middel en een instrument moet beschouwen of ook als een doelstelling op zich (bijvoorbeeld in het kader van het bereiken van SDG's).** Deze tweeledige aanpak is niet onverenigbaar, maar vereist een beleidsmatige arbitrage, gezien de uiteenlopende opvattingen van de belanghebbenden over deze kwestie.

- ▶ **De implementatie van deze strategie gaat niet gepaard met een specifieke begroting om de uitvoering van de gestelde doelen te bevorderen.**

Een koppeling van de nota met andere strategische documenten van DGD, waarmee ook in de toekomst rekening moet worden gehouden.

De nota werd opgesteld na de meeste andere nota's (zoals het beleid inzake multilaterale ontwikkelingssamenwerking in 2011, onderwijs in 2013, humanitaire hulp in 2014, milieu in 2014), wat logischerwijs verklaart waarom deze niet wordt vermeld.

Anderzijds duikt de nota in kwestie wel op in de meer recente nota over de landbouw en de voedselveiligheid (2017).

Ook al wordt in het antwoord van de ontwikkelingssamenwerking op de uitdagingen van de Covid-19-pandemie (die in dit stadium vooral gericht is op het gezondheidsaspect - naar verluidt wordt er momenteel een nota over sociaaleconomische vraagstukken aangenomen) weinig aandacht besteed aan het digitale aspect, toch komt deze nota meer aan bod in de tweede Covid-19-nota over de sociaaleconomische vraagstukken, wat moet worden toegejuicht, gezien de mogelijkheden die het digitale tijdperk biedt in deze periode waarin de digitale transformatie zich in een stroomversnelling situeert. Enabel van haar kant werkte een Covid-19-gerelateerde D4D-reactie uit en integreerde D4D in haar antwoord op Covid-19 in Afrika.

Tot slot moet de koppeling van D4D met thema's van de agenda 2030, zoals SDG's en gender, nog nader gepreciseerd worden.

3.1.2. Relevantie van de geplande mechanismen voor de uitvoering van de D4D-strategie

Relevante mechanismen om de Belgische D4D-prioriteiten in de praktijk te brengen

De D4D-strategienota maakt het op zich niet mogelijk om het gebrek aan kennis over digitalisering bij het personeel van Belgische organisaties te compenseren of om de operationalisering ervan te verzekeren, maar voorziet wel in een aantal mechanismen om de eigenaarschap en integratie ervan in ontwikkelingsprogramma's en -projecten te bevorderen. Zo worden er in de strategienota 11 concrete mechanismen voor het gebruik ervan voorgesteld (platform, coalitie, financieel instrument, presentatie van de nota aan het personeel, organisatie van de debatten, ontwikkeling van digitale toolkits, enz.), die bij punt 103 in verband met de 'uitvoering' ervan opgesomd worden.

Deze mechanismen vormen een relatief relevant geheel dat goed tegemoetkomt aan sterke behoeften aan kennis en bewustzijn alsook aan netwerkvorming en coördinatie van actoren en aan het vergemakkelijken van de implementatie van de mogelijkheden die digitale technologie in interventies biedt, evenals aan integratie.

Deze mechanismen, het soort behoeften dat wordt gedekt en de verantwoordelijke actor worden in detail beschreven in bijlage 9 van volume II van het eindrapport.

Al met al bestrijken deze mechanismen, zoals voorzien in de nota, verschillende typologieën:

- ▶ Een sterke nadruk op de mobilisatie van de privésector (mechanismen c, d en k) via het Belgische D4D-samenwerkingsplatform
- ▶ Een sterke nadruk op partnerschappen en coördinatie met externe partners (mechanismen e, h en i), waaruit blijkt hoe belangrijk het is de nota te gebruiken om een strategische dialoog te animeren en de ontwikkelingsactoren te mobiliseren.

- ▶ Een reeks initiatieven die door Enabel (b) genomen moeten worden, variërend van debatten over digitalisering tot het opzetten van prospectieactiviteiten, over de bewustmaking en het ter beschikking stellen van hulpmiddelen; andere initiatieven in de nota ressorteren dan weer onder DGD (c, d, e, j)
- ▶ Een coördinatie en een sensibilisering tussen de actoren van de Belgische samenwerking (a) en daarbuiten (j)
- ▶ Een soort van directe interventie in de landen die gericht is op de opleiding en de competenties van de partners in het land zelf (g)
- ▶ Een transversaal integratieprincipe door middel van een systematische analyse (f) (zonder te voorzien in instrumenten of veranderingen in procedures, maar eerder door het coherent maken van de rapportageformaten). De integratie van D4D in de selectiecriteria voor oproepen tot het indienen van voorstellen (punt 101) kan ook aan dit mechanisme worden gekoppeld.

Mechanismen die echter niet alle behoeften afdekken en waarvan sommige nog steeds in volle uitwerking zijn.

Volgens de enquête die in het kader van de evaluatie werd gelanceerd, is bijna een derde van de respondenten van mening dat de mechanismen en initiatieven zoals ze zijn opgezet, niet echt of helemaal niet zijn aangepast om de prioriteiten van de Belgische samenwerking in de praktijk te brengen. *Zie figuur 10 in volume II van het eindrapport.*

Er werden ook mechanismen **nog niet in aanmerking genomen in dit stadium, ondanks hun potentiële belang en het antwoord dat ze bieden op steeds pregnantere kwesties, zoals de evaluatie concludeerde en we kunnen lezen in de feedback van de enquête.** Dit is het geval voor mechanismen ter ondersteuning van innovatieve/digitale projecten ten behoeve van de particuliere sector en het sluiten van partnerschappen die worden ondersteund door de Business Partnership Facility, de deelname van het DGD aan donorfora zoals de *'Digital Donors Anonymous'*-groep of een eventueel te overwegen bijdrage aan Task Forces of initiatieven van de Verenigde Naties zoals over de financiering van de digitalisering (die gesteund wordt door Duitsland en Italië), de International Digital Council for Food and Agriculture of mechanismen of initiatieven ter ondersteuning van de behoefte aan meer deskundigheid en kennis om vertrouwen te hebben in de uitvoering van een digitaal project, rekening houdend met de risico's en beginselen voor de digitale ontwikkeling.

Er worden ook nog verschillende mechanismen ontwikkeld, vanwege een gebrek aan toezicht op de uitvoering van de nota of de operationele ontwikkeling via een roadmap, zoals de noodzaak om D4D specifiek en systematisch onder de loep te nemen als onderdeel van elke contextanalyse of programma- of projectevaluatie. De ontwikkeling van praktische gidsen en instrumenten is voor het overige een werk dat geïdentificeerd werd in het actieplan 2020 van Enabel, waarmee al begonnen werd door het identificeren van de mogelijkheden per sector en in afwachting van een *'Learning Management System'*-tool. Hetzelfde geldt voor de Belgische standpuntnota's over D4D in de IFI's of voor een financieel instrument dat gericht is op het opzetten van een rechtstreeks partnerschap met ondernemingen uit de privésector op het gebied van D4D. Tot slot zou het gepast kunnen zijn om D4D meer te mobiliseren in de evaluatieprocessen van de Belgische samenwerkingsactoren. *Zie bijlage 9 in volume II van het eindrapport.*

Een concretisering van deze mechanismen door middel van initiatieven die goed inspelen op de behoeften van de begunstigen of de initiatiefnemers van projecten.

- ▶ **Wehubit-programma:** het Wehubit-programma, dat door Enabel in samenwerking met BIO wordt aangestuurd, is op 1 april 2018 van start gegaan. Het wil bijdragen tot de SDG's door middel van digitalisering, met name door het gebruik van en de toegang tot digitale oplossingen die betere levensomstandigheden in de ontwikkelingslanden bieden, te ondersteunen. In 2018-2020 werden er vier thematische oproepen tot het indienen van voorstellen gepubliceerd: inclusie, empowerment en respect voor de rechten van vrouwen en jongeren; klimaatslimme landbouw; eHealth; overbrugging van de digitale kloof door middel van onderwijs, opleiding en de arbeidswereld). De relevantie van het programma (Wehubit), zoals het werd opgezet, wordt bevestigd door de respondenten van de enquête, wat betreft de geschiktheid van de thema's van de oproepen tot het indienen van voorstellen, de toegekende subsidie of het voornemen om deel te nemen aan de uitwisseling van ervaringen en de kapitalisatie (gepland voor de periode 2020-2022, vanwege het gebrek aan inzicht achteraf in dit stadium, gezien de relatief recente uitvoering van de projecten). Zie figuur 11 in volume II van het eindrapport. De verschillende actoren hebben een bijzonder goed beeld van het werk van Wehubit. Onder andere de thema's van de projectoproepen worden door bijna alle respondenten als enigszins of volledig relevant beschouwd. De relevantie van het Programma werd ook geverifieerd tijdens het terreinbezoek in Oeganda via het Lewuti-project. In de evaluatie worden ook de in de oproepen tot het indienen van voorstellen gekozen thema's als zeer relevant beschouwd.

De modaliteiten voor de uitvoering van het programma stoten echter op een **aantal beperkingen**. De samenwerking tussen Enabel en BIO, die een primeur was op het niveau van de interventies van de twee instellingen, bracht een onvolmaakte opvatting van de architectuur van het programma aan het licht. BIO is slechts licht vertrouwd met het principe van oproepen tot het indienen van voorstellen waarvan binnen het programma gebruikgemaakt wordt. Bovendien richt het mandaat van BIO zich enkel op privé-entiteiten en beoogt BIO geen projecten van kleine organisaties (met inbegrip van de overheid of ANGS) te financieren omdat de investeringsdrempel hoger ligt dan 1 miljoen euro. In de huidige situatie bestaat er een aanzienlijk verschil tussen subsidies aan verenigingen van minder dan 350.000 euro en leningen aan/participaties in particuliere ondernemingen van meer dan 1.000.000 euro. Tussen deze twee oplossingen wordt er niets aangeboden. De beperkingen in tijd en omvang zijn daarnaast tevens moeilijk te verzoenen met de activiteiten van een financiële ontwikkelingsinstelling, die liever tussenkomt ten gunste van commerciële activiteiten.

- ▶ **D4D-prijs:** de relevantie van de D4D-prijs is met name gebaseerd op het antwoord op de behoefte aan zichtbaarheid van D4D-activiteiten, de uitwisseling van ervaringen en netwerken, de bijdrage aan de wens om partnerschappen tot stand te brengen, en de drie categorieën van de Prijs: *IStartUp* (steun voor innovatieve ideeën, waaronder een stage in een bedrijfsincubator ter waarde van 25.000 euro), *IStandOut* (steun voor goede praktijken via een kredietlijn van 10.000 euro voor de voortzetting van onderzoeksactiviteiten of loopbaanontwikkeling (deelname aan congressen, opleidingen, enz.)) en *IChoose* (ontvangen bedrag van 5.000 euro)), zoals bevestigd door de feedback van de enquête. De drie categorieën van de Prijs zijn eveneens geschikt om tegemoet te komen aan D4D-behoeften die door alle respondenten geopperd werden, met name op het vlak van financiën, onderzoek of de terbeschikkingstelling van expertise. Zie figuur 12 in volume II van het eindrapport.
- ▶ **D4D-platform:** volgens een intern onderzoek dat in januari 2019 uitgevoerd werd, is het platform met name relevant voor het vinden van geschikte contacten (keuze van 78 % van de respondenten), het gebruik van best practices op het gebied van D4D

(keuze van 59 % van de respondenten), en in mindere mate voor het inwinnen van informatie over financieringsmogelijkheden (keuze van 44 % van de respondenten). Zie figuren 13 en 14 in volume II van het eindrapport.

Een goede afweging van de context, maar een minder analyse van de principes van de digitale ontwikkeling en de risico's ervan

De analyse van de context maakt integraal deel uit van verschillende mechanismen en initiatieven (kandidatuurfiche voor de D4D-prijs, aanvraagdossier voor het Wehubit-programma, projectoproepen Innovatie op het vlak van humanitaire hulp en Mensenrechten en digitalisering). Terwijl het Wehubit-programma acties selecteert op basis van met name de toepassing van de 9 beginselen voor digitale ontwikkeling (met als goede praktijk de bepaling van een score in het controle- en evaluatierooster van de subsidieaanvragen), formaliseren de andere mechanismen en initiatieven (D4D-prijs, projectoproepen) deze analyse in mindere mate of zelfs niet (in de externe evaluaties van projecten die voor de D4D-prijs ingediend worden en de DGD-criteria bij projectoproepen). De eisen op het vlak van risicobeheer en risicobeperking zijn van hun kant dan weer ongelijk. Tot de goede praktijken behoort verder tevens het gegeven dat het Wehubit-programma onder meer kan bogen op een goed onderbouwd kader voor risicoanalyse en -beheer.

3.2. Doelmatigheid

V2: In hoeverre dragen de gebruiksmechanismen en de daaruit voortvloeiende initiatieven bij tot het behalen van de verwachte resultaten op het gebied van de integratie van D4D in projecten? Hoe integreren ze de principes voor de digitale ontwikkeling en de daaraan verbonden risico's?

V3: In hoeverre dragen de gebruiksmechanismen en de daaruit voortvloeiende initiatieven bij tot het behalen van de verwachte resultaten op het gebied van de eigenaarschap van D4D door Belgische ontwikkelingsactoren? In welke mate dragen ze ook bij tot de bevordering van de Belgische standpunten en het vergemakkelijken van de dialoog en de partnerschappen met andere technische en financiële partners?

Methodologische basisvoorwaarde

De doelmatigheidsanalyses van de gebruiksmechanismen en initiatieven zijn bedoeld om het bereiken van de volgende resultaten te beoordelen: de versterking van de eigenaarschap en de interne sensibilisering inzake D4D door de Belgische actoren van de ontwikkelingsamenwerking, de externe eigenaarschap van D4D, de dialoog en de partnerschappen met externe actoren (Vraag 3) alsook de integratie van D4D (op het niveau van de strategische oriëntaties van het algemene kader van de Belgische samenwerking en haar belangrijkste actoren, op geografisch en sectoraal niveau, alsook op het niveau van de verschillende gebruiksmechanismen en -initiatieven (Vraag 2).

Belangrijkste bevindingen en conclusies inzake interne en externe eigenaarschap

- ▶ **Het overgrote deel van de mechanismen werd uitgerold, maar voor een aantal daarvan is dat onvoldoende. Anderzijds werden sommige mechanismen niet of slechts gedeeltelijk en indirect toegepast.**
- ▶ **De strategienota werd aan de hoofdzetel (DGD, Enabel en BIO) voorgesteld, maar de actoren die op de enquête hebben gereageerd en sommige**

respondenten zijn van mening dat deze niet **voldoende is gepromoot of verspreid** (doorheen de tijd en vooral op het terrein).

Enabel heeft tal van initiatieven genomen om een digitale cultuur te verspreiden onder haar personeel en de eigenaarschap van het onderwerp binnen haar teams te versterken, met name door middel van interactieve uitwisselingen over het digitale, digitale rondreizen in de partnerlanden en de oprichting van het netwerk van 51 Digital Enablers. Enabel is ook één van de twee organisaties in België (naast een privébedrijf) die de principes voor digitale ontwikkeling heeft onderschreven. Deze verspreidingsinspanning **lijkt het nog niet mogelijk te maken om een homogeen eigenaarschap te verzekeren binnen het netwerk van actoren van de Gouvernementele samenwerking** (initiatieven ten gunste van rechtstreeks betrokkenen, ongelijke eigenaarschap in de interventielanden van de Belgische samenwerking, gebrek aan steun binnen de DGD, ...).

- ▶ **De verschillende mechanismen**, met name via het D4D-platform, het Wehubit-programma en de D4D-prijs, hebben bijgedragen tot de **geleidelijke eigenaarschap van het digitale thema**, ook onder NGAC's en actoren uit de particuliere sector.
- ▶ **Wat de externe eigenaarschap betreft, zijn de in de strategienota verwachte initiatieven gedeeltelijk uitgevoerd.** Enerzijds is België op Europees niveau sterk betrokken geweest, met name om de Europese Commissie aan te moedigen een werkdocument over D4D op te stellen en te werken aan het aangaan van allianties met andere donoren en lidstaten op het gebied van D4D. Haar positie in andere internationale fora is echter meer gemengd. Het is moeilijker om zich te onderscheiden in internationale organisaties, met name in de internationale financiële instellingen (IFI's), wat pleit voor een betere afstemming van de hefboomen en de prioriteitskwesities.

Belangrijkste bevindingen en conclusies inzake integratie

- ▶ **Wat de integratie op strategisch niveau betreft, wordt D4D in toenemende mate meegenomen in de strategieën (algemene beleidsnota's), hoewel dit niet in wetgeving is vastgelegd.** Deze overweging krijgt ook vorm in de nieuwe landenportefeuilles (Benin, Guinee, Burkina Faso, Senegal) alsook via de evolutie van de globale strategieën van Enabel (langetermijndoelstelling nummer 7 gewijd aan innovatie, erkenning van het digitale onder de globale uitdagingen van Enabel) en BIO (uitbreiding van het mandaat om het digitale ten dienste van de ontwikkeling op te nemen als een van de drie prioritaire sectoren, vermeld in de herziene investeringsstrategie 2019-2023). Het **gebrek aan begeleiding en duidelijke instructies op het terrein over D4D en over de manier waarop België zich wil positioneren** op het vlak van het digitale, laat echter geen coherente en structurele uitwerking op het terrein toe; het gebrek aan lokale ondersteuning buiten de experts van Enabel beperkt de capaciteit van het ambassadeursnetwerk om de politieke dialoog over D4D te voeden.
- ▶ Ondanks de stimulansen om de digitalisering in hun programma's te integreren, hebben **de actoren van de niet-gouvernementele samenwerking D4D op een uiteenlopende manier geassimileerd.**
- ▶ **Wat de integratie in projecten en interventies betreft, dragen verschillende mechanismen bij tot deze integratie**, met name het Wehubit-programma, oproepen tot specifieke projecten en digitale instrumenten. Ondanks deze inspanningen is er geen algemene visie op digitale integratie die ons in staat zou stellen een holistische evolutie in de inachtneming van D4D te meten (als deze evaluatie daartoe bijdraagt, zouden bijeenkomsten tussen de belanghebbenden om te zorgen voor een meer permanente follow-up wellicht aangewezen zijn). Verschillende factoren zijn van dien aard dat ze de integratie van het digitale in

interventies kunnen versterken, zoals de opname van een D4D-onderdeel in nieuwe landenportefeuilles, de mobilisatie van deskundigen tijdens de formuleringsfasen en stimulerende richtsnoeren (zoals met name het geval is in het kader van het Wehubit-programma).

3.2.1. Samenvatting van de uitgevoerde D4D-mechanismen

Het overgrote deel van de mechanismen werd uitgerold, maar voor een aantal daarvan is dat onvoldoende.

Wat de mechanismen voor eigenaarschap, sensibilisering en interne coördinatie betreft, werd de nota effectief aan het personeel (DGD, Enabel en Bio) gepresenteerd (mechanisme a). Ze werd echter onvoldoende gepromoot en verspreid (doorheen de tijd en met name op het terrein, zie punt 3.2.2. voor meer toelichting ter zake). Bovendien volstaat dit type van presentatie niet om de eigenaarschap ervan te waarborgen en om alle kwesties die op het spel staan en hun betrokkenheid bij het dagelijkse werk van de teams te begrijpen. Er is nog steeds behoefte aan D4D-deskundigen die opleidingen kunnen blijven geven (om op de hoogte te blijven van de laatste ontwikkelingen) en die het lokale personeel kunnen ondersteunen wanneer dat nodig is.

Daarnaast werden er tevens presentaties gegeven over de mogelijkheden die D4D te bieden heeft (mechanisme c) via het D4D-platform **aan bedrijven uit de particuliere sector**. Er wordt echter een gebrek aan variatie op lokaal niveau vastgesteld, waar de mogelijkheden van D4D in het kader van de Belgische samenwerking minder bekend zijn. Een inspirerende praktijk werd echter opgemerkt in Oeganda met de lancering van een Innovatieplatform, waarbij naast de actoren van de Belgische samenwerking ook andere belanghebbenden, waaronder de privésector, betrokken waren.

Wat de mechanismen voor de coördinatie en de sensibilisering van de externe partners betreft, speelt België een invloedrijke rol **op Europees niveau** (mechanisme h), aangezien het heeft deelgenomen aan de goedkeuring van een werkdocument door de Commissie sinds mei 2017, rekening houdend met de term 'D4D' ter vervanging van de term 'ICT'. Het heeft ook een bijdrage geleverd aan de Task Force digitale economie van de EU en de Afrikaanse Unie.

Verder werkt België ook aan **allianties** (mechanisme i), zij het wel meer op Europees dan op internationaal niveau. Enabel heeft bijgedragen tot de oprichting van verschillende Europese coördinatieplatformen: eerst met het opzetten van de D4D Coalition (geïnitieerd door Wehubit) en vervolgens met het D4D Hub consortium dat erkend wordt als een van de belangrijkste acties in de nieuwe digitale strategie van de Europese Commissie.

Hoewel België gezien wordt als een actieve speler op internationaal niveau en deelneemt aan verschillende initiatieven (zie meer hierover bij punt 3.2.3), vindt het land het, net als verschillende andere landen, echter moeilijker om zich te onderscheiden in deze organisaties en dat met name binnen de internationale financiële instellingen. Zij beschikt niet over een standpuntdocument in internationale arena's (zoals in de nota wordt aangemoedigd), noch neemt zij via DGD deel aan toonaangevende initiatieven zoals de VN-taskforce over de financiering van de digitalisering (die gesteund wordt door Duitsland), de International Digital Council for Food and Agriculture van de Verenigde Naties of de 'Digital Donors Anonymous'-groep. Door de beperkte personele middelen voor D4D-kwesties is het evenwel moeilijk om aan deze verschillende initiatieven deel te nemen.

Voorts kan de nota dienen om **het engagement van België te illustreren voor uitwisselingen tijdens multidonorfora** (mechanisme e, met name op Europees niveau in het kader van coalities of bijvoorbeeld in Oeganda met Enabel als gastspreker uitgenodigd op een 'ICT for D'-forum), maar het laat België niet noodzakelijk toe zich te onderscheiden met eigen specialisaties om de debatten over bepaalde specifieke onderwerpen te voeden, omdat de vastgestelde prioriteiten relatief ruim zijn. In het algemeen lijkt het van fundamenteel belang dat België voorrang geeft aan een betere afstemming van zijn invloedssferen en de prioritair gebieden die het wil bevorderen en de ruimere expertises die het wil mobiliseren, onder meer door de voorkeur te geven aan een nichebenadering, om zo een grotere zichtbaarheid te garanderen.

Wat ten slotte de externe **communicatieactiviteiten** (mechanisme j) betreft, deze hebben inderdaad plaatsgevonden via verschillende instrumenten (interne sites van verschillende Belgische instellingen, gebruik van sociale netwerken) en de steun van het DGD voor verschillende activiteiten op het gebied van 'Global Citizenship Education', Ontwikkelingseducatie (GCE) via digitale middelen, met name gedragen door de ANGS. Een voortzetting van de sensibilisering en communicatie via verschillende communicatieplatforms zal echter nuttig blijken om het gebrek aan bekendheid van de Belgische nota en prioriteiten inzake D4D te compenseren.

Wat de integratiemechanismen betreft, werden er veel partnerschapsovereenkomsten met andere overheidsactoren (mechanisme b) gesloten om samen te werken op het gebied van D4D. Langs de kant van Enabel werden er partnerschapsovereenkomsten gesloten met VITO (op het gebied van remote sensing), het Brussels Agentschap voor Bedrijfsondersteuning (hub.brussels) in verband met de ondersteuning van het ondernemerschap (o.a. met delen over digitaal ondernemerschap en Women in Tech), universiteiten in België, het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika alsook een kaderovereenkomst met de FOD BOSA (FOD Beleid en Ondersteuning) DG Digital Transformation om de Belgische publieke expertise te mobiliseren in de digitale transformatie binnen de overheidsadministraties in de partnerlanden.

Voor het overige zijn er **debatten over de digitalisering en de identificatie van concrete mogelijkheden (mechanisme b)** opgezet door Enabel via interactieve uitwisselingen over digitalisering (*Digital Talks*), digitale tournees (*Digital Tours*) en kennisuitwisselingsdagen over D4D in het kader van de 'Hack the Goals'-campagne, om de bewustwording te vergroten en de innovatie-actoren te inspireren alsook om mogelijkheden te identificeren voor de integratie van het digitale in D4D-programma's (cases in Oeganda, Senegal, Benin, enz.). Het is echter niet duidelijk hoe de resultaten van de digitale tournees geïdentificeerd en hergebruikt worden voor kapitalisatiedoelinden.

Daarenboven wordt de inachtneming van D4D als deel van elke **contextanalyse en elk beoordelingsproces van een programma of project en de integratie in de rapporttemplates (mechanisme f)** op een andere manier in de praktijk gebracht al naargelang de actoren. Hoewel de nieuwe portefeuilles van Enabel de digitalisering voortaan als een van de transversale thema's bevatten, werd er in de evaluatie eerder geen enkele uitsplitsing op projectniveau (via de projectdocumenten) waargenomen door middel van een evolutie van de modellen (geen analyse via een sectie gewijd aan D4D in het gedeelte dat betrekking heeft op de behoeften en de context inzake D4D). Anderzijds wordt in het Wehubit-programma wel rekening gehouden met D4D in lijn met de 9 principes voor digitale ontwikkeling, waaronder het ontwerpen met de gebruiker en het begrijpen van het bestaande ecosysteem. Uit het bekijken van de ANGS-programma's komen eveneens enkele goede praktijken naar voren (deel dat gewijd is aan het in aanmerking nemen van de opmerkingen over D4D in het kader van de strategische dialoog in verband met het gemeenschappelijk strategisch kader).

Tot slot **wordt via verschillende kanalen steun verleend voor de ontwikkeling van vaardigheden en innovatie in het kader van bilaterale programma's (mechanisme g)**. Daaronder bevinden zich verschillende bilaterale programma's op het

terrein die gericht zijn op de ontwikkeling van competenties en innovatie met componenten voor capaciteitsopbouw, waaronder een D4D-component (bijvoorbeeld: Support to the Development of Human Resources Projects, Skills, TTE Project, enz.). Voorts heeft Enabel in elk prioritair land een Studie- en Expertisefonds ('Fonds d'études et d'expertises' - FEE) dat de ontwikkeling van de vaardigheden van de partnerorganisaties ondersteunt. Via deze FEE-interventies wil Enabel zich voor ongeveer 50% richten op het ondersteunen van digitale vaardigheden of capaciteitsopbouw door middel van ICT, D4D of digitale innovatie (zoals bijvoorbeeld in Burkina Faso waar het opleidingsprogramma een belangrijke digitale component heeft). Andere instrumenten dragen hieraan bij, zoals de recente Wehubit-oproep tot het indienen van voorstellen voor het verkleinen van de digitale kloof door middel van onderwijs, opleiding en de arbeidswereld, of de 'D4D StandOut'-prijs (een regeling voor een opleidingsbeurs). Toch blijft de behoefte aan de ontwikkeling van D4D-competenties bij zowel de Belgische actoren als de begunstigden groot. Daarom zou een fonds voor technische bijstand, gewijd aan digitalisering, een project kunnen zijn dat onderzocht dient te worden.

Tot slot zij erop gewezen dat **andere mechanismen en initiatieven die niet in de lijst van 11 mechanismen opgenomen waren, maar wel in de nota**, geïmplementeerd werden, zoals de projectoproepen van het DGD, de D4D-prijs en Hack the Goals. Het 'Digital Enablers'-netwerk is eveneens een initiatief dat niet voorkomt in het memorandum en dat het netwerken, de uitwisseling van ervaringen en het zoeken naar een kapitalisatie van goede praktijken vanuit het hoofdkantoor en ten behoeve van de verschillende Enabel-vertegenwoordigingen heeft bevorderd.

Anderzijds werden sommige mechanismen niet of slechts gedeeltelijk en indirect toegepast.

Wat de eigenaarschaps-, sensibiliserings- en interne coördinatiemechanismen betreft, is dit het geval met **het nieuwe financiële instrument (mechanisme d) dat gericht is op het opzetten van een rechtstreeks partnerschap met bedrijven** op het gebied van D4D. Het huidige wettelijke kader van de Belgische samenwerking laat geen rechtstreekse financiering toe van bedrijven uit de privésector via Enabel. Er werd ook een herziene poging ondernomen met BIO in het kader van het Wehubit-programma (zie hoofdstuk hierboven).

De initiële doelstelling van het Belgische D4D-platform **voor het ontwikkelen van partnerschappen en het uitwisselen van informatie, expertise en ervaringen (mechanisme k)** is deels bereikt. Hoewel het Platform wel degelijk gecreëerd werd en de uitwisseling van informatie en expertise bevordert, leidt het slechts gedeeltelijk tot de oprichting van partnerschappen. Volgens een interne platformenquête heeft de helft van de respondenten na gebruik van het platform geen partnerschap opgezet. De Business Partnership Facility (waarvan het beheer gedelegeerd werd aan de Koning Boudewijnstichting) lijkt van haar kant dan weer tot nog toe onderbenut, ondanks het belang dat ze zou kunnen hebben om indirect bij te dragen tot deze doelstelling van de creatie van partnerschappen op het gebied van D4D.

Wat de integratiemechanismen betreft, is in de evaluatie geen enkele digitale **toolbox (mechanisme b)** waargenomen die bedoeld is om bij te dragen tot de integratie van D4D, ook al zijn de eerste elementen ontwikkeld (nota over de opportuniteiten per sector, informatiefiches die op de Enabel-website ter beschikking zijn gesteld). Het betreft hier een lopend project (zie het actieplan 2020 van Enabel) dat heeft geresulteerd in de ontwikkeling van verschillende instrumenten in 2020, waaronder 'Learning Management'-systemen, digitale gegevensverzamelingsstools en een raamwerk voor digitale vaardigheden. De terbeschikkingstelling van een toolbox is van cruciaal belang om een digitale cultuur te verspreiden, de eigenaarschap van de uitdagingen te vergemakkelijken en de integratie van het digitale in de projecten mogelijk te maken.

3.2.2. Resultaten op het gebied van interne eigenaarschap

Een eerder zwakke kennis van de strategienota als zodanig, maar een betere kennis van de D4D-prioriteiten door de Belgische samenwerkingsactoren

De kennis van de strategienota bij de Belgische samenwerkingsactoren (afgezien van de directe betrokkenen) is eerder gering, zoals uit de interviews en de enquête is gebleken. Meer dan de helft (58 % in totaal) zegt er weinig (44 %) of geen (14 %) weet van te hebben. Deze vaststelling geldt vooral voor Enabel-medewerkers op het terrein (met meer uiteenlopende profielen) en niet-gouvernementele organisaties. Een derde van de respondenten is echter in zekere mate op de hoogte van de inhoud van de nota.

Voorts heeft bijna de helft van de respondenten een vrij geringe of slechte kennis van de D4D-prioriteiten van de Belgische samenwerking (of spreekt zich er niet over uit). Dit maakt duidelijk dat er nog heel wat verbetering mogelijk is in termen van bewustwording en interne eigenaarschap. *Zie figuur 7 en 8 in volume II van het eindrapport.*

De geïmplementeerde mechanismen en initiatieven hebben bijgedragen tot de versterking van de eigen inbreng en de integratie van de actoren van de Belgische samenwerking. Volgens de in het kader van de evaluatie uitgevoerde enquête is **een grote meerderheid van de respondenten (77 %) het eerder, zo niet volledig, eens met het idee dat de mechanismen en initiatieven bijdragen tot een betere integratie en eigenaarschap van de digitale technologie door de ontwikkelingsactoren.** Slechts een minderheid van hen (13 %) is het oneens of sterk oneens met deze stelling. Deze laatste benadrukken het belang van meer opleidings- en onderwijsactiviteiten in de ontwikkelingslanden en het verstrekken van voldoende financiële middelen. De behoeften werden ook gevoeld in termen van begeleidingscoaching door echte D4D-deskundigen.

Bovendien meent bijna de helft van de respondenten dat ze kennis over D4D hebben verworven via opleidingen (D4D-platform bij begunstigden) en communicatiedocumenten van de Belgische ontwikkelingssamenwerking in het algemeen (42 %).

Bewustwording binnen het netwerk van actoren van de gouvernementele samenwerking, maar die is nog steeds onvoldoende.

De strategienota werd aan de hoofdzetel (DGD, Enabel en BIO) voorgesteld, maar de actoren die op de enquête hebben gereageerd en sommige respondenten zijn van mening dat deze niet voldoende is gepromoot of verspreid (doorheen de tijd en vooral op het terrein).

Daarnaast heeft Enabel tal van initiatieven genomen om een digitale cultuur te verspreiden onder haar personeel en de eigenaarschap van het onderwerp binnen haar teams te versterken, met name door middel van:

- ▶ **De organisatie van digitale debatten en de implementatie van interactieve uitwisselingen over digitalisering (Digital Talks).** Deze 'Digital Talks', in lijn met de wens om digitale debatten over de nota te organiseren, werden gecreëerd tijdens de lunchpauze bij Enabel om van gedachten te wisselen over concrete innovaties die in de partnerlanden worden geïmplementeerd.
- ▶ **Digitale rondleidingen in partnerlanden (Digital Tours).** Deze 'Digital Tours' hebben het ook mogelijk gemaakt om op zoek te gaan naar nieuwe mogelijkheden die D4D op het terrein biedt, in het contact met de lokale actoren.

- ▶ **De oprichting van een netwerk van 51 Digital Enablers (contactpunten in het veld) om het digitale thema binnen het Agentschap te leiden, was niet voorzien in het memorandum, maar maakte het mogelijk om te netwerken en kennis te vergaren over de D4D-dynamiek in het veld in het hoofdkantoor van Enabel en in de andere vertegenwoordigingen.**
- ▶ **De oprichting van een innovatielaboratorium DEVELAB:** een interne Enabel-tool die in juni 2017 werd gecreëerd en die het niet alleen mogelijk maakt om te brainstormen en te experimenteren met verschillende digitale hulpmiddelen, maar ook om de D4D-uitdagingen en de realiteit op het terrein onder de aandacht te brengen. In 2017-2018 heeft het laboratorium inderdaad actief deelgenomen aan de interne eigenaarschaps- en sensibiliseringsbeweging, alsook aan de D4D-netwerken (D4D-platform, D4D-prijs, enz.). Daarnaast heeft Develab D4D gepromoot bij andere actoren en de privésector via de 'Hack the Goals'-campagne (hackthegoals.be), met inbegrip van de organisatie van een '*D4D Knowledge Sharing Day*' die openstond voor alle Belgische en Europese actoren in de ontwikkelingssamenwerking (met een sessie op het D4D-platform) en een prijsuitreiking die toegankelijk was voor het grote publiek. De Digital Enablers hebben dit laboratorium in zekere mate decentraal overgenomen.

Enabel is ook één van de twee organisaties in België (naast een privébedrijf) die de principes voor digitale ontwikkeling heeft onderschreven. **Deze inspanningen zorgen niet voor een homogene eigenaarschap** binnen het netwerk van de actoren van de gouvernementele samenwerking. Concreet hebben we het dan over:

- ▶ **Initiatieven die ten goede komen aan een klein aantal rechtstreeks betrokkenen**, meestal mensen die al op de hoogte zijn van en geïnteresseerd zijn in D4D.
- ▶ **Een ongelijke eigenaarschap in de interventielanden van de Belgische samenwerking:**
 - **Een gebrek aan strategische richting en duidelijke instructies inzake D4D**, waardoor **de D4D-strategie niet kan worden omgezet in actie op het terrein** (los van de lopende programma's die vóór 2016 zijn vastgesteld) om een onmiddellijke operationalisering mogelijk te maken. Er worden echter wel inspanningen geleverd in deze richting via de eerste elementen van de door Enabel ontwikkelde toolbox om mogelijkheden per sector te identificeren.
 - **Een gebrek aan lokale ondersteuning**, buiten de initiatieven die bij Enabel werden genomen, om de capaciteiten van het netwerk van ambassades te versterken in hun omgang met de Belgische prioriteiten op het vlak van digitalisering, om een discours te voeren ten opzichte van de tegenpartij en om een politieke dialoog rond D4D van de nodige input te voorzien. Dit werd met name geconstateerd met betrekking tot Oeganda, Burkina Faso en Guinee.

Een geleidelijke eigenaarschap van het thema via mechanismen en initiatieven voor ANGS en actoren uit de particuliere sector

De verschillende mechanismen en initiatieven, met name via het D4D-platform, het Wehubit-programma en de D4D-prijs, hebben bijgedragen tot de geleidelijke eigenaarschap van het digitale thema door de actoren van de Belgische non-gouvernementele samenwerking. Hoewel dit niet hun hoofddoel was, hebben deze mechanismen ook tot bewustmakings- en communicatieacties geleid, waarmee ze door hun veelzijdigheid aantonen dat ze relevant zijn om verschillende doelstellingen van de nota tegelijkertijd te bereiken.

- ▶ **D4D-platform**

Het D4D-platform: opgericht in september 2017 (geïmplementeerd door Agoria & Close the Gap, voor een initieel budget van 150 k€ over 18 maanden, verlengd met nog eens 12 maanden met een bijkomend budget van 100 k€), heeft als doel het bevorderen van partnerschappen en het delen van informatie tussen actoren (overheidsinstellingen, academici, actoren uit het maatschappelijk middenveld, de privésector). Het heeft talrijke bewustmakings- en communicatieacties opgezet om de digitale expertise van de verschillende publieke en private actoren in de Noord-Zuid-samenwerkingsprojecten te bevorderen. Enkele voorbeelden van deze acties:

- diverse netwerkevenementen tussen publieke en private ontwikkelingsactoren, zoals het lanceringsevenement van het platform in november 2017;
- workshops georganiseerd voor de uitwisseling van goede praktijken;
- georganiseerde co-creatiesessies.

In het bijzonder heeft het D4D-platform het mogelijk gemaakt om toegewijde publieke en private actoren samen te brengen (overheids- en institutionele actoren zoals VLIR-UOS, Enabel, Wehubit, Startups.be, Because Health, Educaid.be, The Shift, het DGD) en om de prioriteiten van de strategienota onder de aandacht te brengen, ook al heeft niet meer dan de helft van de respondenten daadwerkelijk een partnerschap opgestart na het gebruik van het platform, volgens de interne enquête van het D4D-platform die in december 2018 werd gehouden. Dit platform heeft het met name mogelijk gemaakt een onlineplatform op te zetten (257 organisaties geregistreerd tegen februari 2019, 684 gebruikers, waaronder 449 actieve gebruikers, 100 geregistreerde particuliere bedrijven, implementatie van 4 thematische subgroepen) en uitvoeringsactiviteiten (kick-off event, workshops, co-creatiesessies). Er werden partnerschappen aangegaan met bijvoorbeeld het Vlaamse Rode Kruis en Kytabu in Kenia om een proefproject te implementeren voor een applicatie rond schoolboekabonnementen om goedkope toegang te bieden tot gedigitaliseerde versies. De onderneming Strategic Water is ook een partnerschap aangegaan met Usafi Comfort, een Keniaanse leverancier van afvalwatertechnologie voor Oost-Afrika, om AI-softwaretools te leveren voor de optimalisatie en het beheer van afvalwaterzuivering. Het bedrijf Famoco heeft eveneens twee tech hubs geopend in Kenia en Ivoorkust en is partnerschappen aangegaan met Keniaanse bedrijven om een oplossing te bieden voor het beheer van bedrijfsmobiliteit (bijvoorbeeld mobiel personeelsmanagement, betalingsbeheer, stedelijke mobiliteit en identiteitsverificatie).

► **Het Wehubit-programma**

Het Wehubit-programma: er werden 405 aanvragen ingediend naar aanleiding van de 4 oproepen tot het indienen van thematische projecten die door Wehubit voor 2018-2019 gelanceerd werden. Tot nu toe werden er 13 projecten ondersteund (3 in 2018 en 10 in 2019).

► **De D4D-prijs**

De D4D-prijs: georganiseerd door het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika met financiering van het DGD, met edities in 2016 en 2018. De volgende editie is gepland voor 2020 en heeft als doel innovatie ten dienste van ontwikkeling te ondersteunen door projecten te belonen. Het was echter een goede gelegenheid om de nota te publiceren, zowel voor de particuliere sector als voor het grote publiek. Dit mechanisme heeft tot doel de O&O-capaciteiten op het gebied van D4D te versterken, waarvan de actie ook een belangrijk hefboomeffect heeft voor een eigenaarschap van de nota door zoveel mogelijk partijen.

De D4D-prijs maakte het mogelijk om de actie van de actoren van digitalisering voor ontwikkeling te stimuleren en wil vooral projecten belonen die hun succes in de partnerlanden al hebben bewezen ('iStandout' - € 10.000 toegekend aan de winnaar in 2018), evenals innovatieve projecten die in de pijplijn zitten ('iStartup' - € 25.000

toegekend aan de winnaar in 2018). De D4D-prijs is daarmee een instrument dat effectief bijdraagt aan de bewustwording van private actoren (23 projecten in 2018) rond het thema D4D. *Zie figuur 15 in volume II van het eindrapport.*

Deze D4D-prijs belooft 3 winnaars (1 per categorie) bij elke editie. Al met al draagt hij bij tot het versterken van het menselijk kapitaal op digitaal gebied (mogelijkheid van een stage in een bedrijfsincubator) en het ondersteunen van onderzoek en loopbaanontwikkeling of innovatie. De respondenten van de enquête wijzen erop dat de prijs hen heeft geholpen in termen van zichtbaarheid en financiële steun, om hun ideeën of projecten te promoten (bijvoorbeeld video's over de opleiding van boer tot boer), om jonge onderzoekers/ondernemers (Cubanen) te helpen of om een proefproject te lanceren. Uit een evaluatie van de kandidaat- en winnende projecten blijkt dat deze in overeenstemming zijn met de strategische prioriteiten van de nota over een beter gebruik van (big data) (steun voor de ontwikkeling van toepassingen en instrumenten voor gegevensverzameling), inclusieve samenlevingen (E-money-project) en inclusieve en duurzame economische groei (opbouw van digitale capaciteit door middel van e-learning).

Dankzij de mechanismen kon het grote publiek gesensibiliseerd worden.

Tevens worden er bewustmakingsacties voor het grote publiek ondernomen, zowel via mechanismen die in de lijn van de nota gecreëerd werden, zoals het innovatielaboratorium DEVELAB of de D4D-prijs, als in het kader van de actie van de traditionele actoren van de Belgische ontwikkelingssamenwerking, in navolging van de door het DGD gesteunde projecten op het gebied van 'Global Citizenship Education', Ontwikkelingseducatie (GCE).

- ▶ **Naast de 'IStartUp'- en 'IStandOut'-awards wordt in het kader van de D4D-prijs** eveneens een prijs voor een innovatief D4D-idee uitgereikt ('iChoose' - € 5.000 toegekend aan de winnaar in 2018), waarvan de winnaar door het publiek wordt gekozen. De deelname van het grote publiek aan de toekenning van deze prijs is in overeenstemming met de doelstelling om het publiek bewust te maken van het D4D-thema, zoals vermeld in het meerjarenprogramma 2019-2023 van de D4D-prijs bij zijn doelstelling 3.
- ▶ **DEVELAB** heeft eveneens bijgedragen tot de creatie van de eerste editie van 'Hack the Goals' in België in 2018 (er werden in 2018 7 hackathons in 6 landen georganiseerd, waaraan 500 mensen deelnamen). Het doel van dit laatste initiatief was om een prijs van 5.000 euro toe te kennen aan een D4D-'ontwerpconcept' teneinde het om te zetten in een operationeel prototype. De hackathons stellen burgers met name in staat om na te denken over concrete problemen en hun innovatieve oplossingen om bij te dragen aan de realisatie van SDG's. Enabel is van plan om een tweede editie van 'Hack the Goals' te organiseren. Enabel organiseerde ook een kennisuitwisselingsdag (145 deelnemers).
- ▶ Tot slot ondersteunt het DGD eveneens **acties op het gebied van 'Global Citizenship Education', onderwijs voor mondiaal burgerschap (GCE)** via digitale middelen (sociale netwerken, interactieve website voor kinderen met educatieve begeleiding), die ook deel kunnen uitmaken van de bredere aanpak om het grote publiek te sensibiliseren. In het kader van 'Annoncer la couleur'/'Kleur bekennen' werd er in 2018 bijvoorbeeld ook een hackathon (Hack2Act) georganiseerd om stil te staan bij het verband tussen digitale innovatie en de mobilisatie van jonge actoren van mondiaal burgerschap. Evenzo werden er ervaringsuitwisselingsessies gehouden.

In de nota wordt echter weinig melding gemaakt van dit onderwerp (punt j van de mechanismen) en verschillende actoren (gouvernementele, niet-gouvernementele) hebben belangstelling getoond voor het versterken van de integratie van D4D door middel van onderwijs voor mondiaal burgerschap. Er is veel potentieel, met name via

sociale netwerken (mobilisatie van vrijwilligers), het gebruik van influencers (YouTubers, Instagram, enz.) om het bewustzijn te vergroten/te mobiliseren, de 'gamification' (de speelse kant van het leren, in de huid van de personages kruipen), het creëren van hashtags om bepaalde discoursen tegen te gaan. Het DGD had na een brainstormsessie over digitalisering een aantal actiepijlers geopperd (projectoproep rond digitale geschiedenis, opleiding voor ngo's over het digitale potentieel van GCE), maar daar kon verder geen gevolg aan gegeven worden in de praktijk vanwege een gebrek aan personeel.

3.2.3. Resultaten op het gebied van externe eigenaarschap

Een sterke en erkende betrokkenheid op Europees niveau die genuanceerder is andere internationale organen

Deze betrokkenheid op Europees niveau, die door de EU en andere donoren wordt erkend, heeft de vorm aangenomen van verschillende acties, met name:

- ▶ **De promotie van D4D/digitale technologieën als middel ten dienste van de ontwikkeling:** België heeft via het DGD, samen met andere lidstaten, de EU aangemoedigd om geleidelijk aan digitalisering te erkennen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking:
 - Goedkeuring in november 2016 van conclusies van de Raad over de integratie van digitale oplossingen en technologieën in het ontwikkelingsbeleid van de EU.
 - Werkdocument over D4D in mei 2017, met inachtneming van de term 'D4D' die de term 'ICT' heeft vervangen.
 - Goedkeuring van conclusies over D4D in november 2017 door de Raad, waarin de Commissie wordt verzocht een groep van meerdere belanghebbenden samen te brengen om goede praktijken en lessen uit de digitale transformatie uit te wisselen en de samenwerking te versterken.
 - Vicepremier De Croo heeft de EU twee keer een brief gestuurd, de eerste keer ondertekend door 15 lidstaten (vóór de aanneming van de strategienota) om er bij de EU op aan te dringen de kansen van de digitale revolutie op het gebied van ontwikkeling aan te grijpen en met een conceptnota te komen, en een tweede keer samen met 17 lidstaten in mei 2019.
- ▶ **De zoektocht naar coalities:**
 - Deelname via Enabel aan multi-stakeholder D4D-evenementen georganiseerd door DG DEVCO met een focus op Afrika.
 - Met de GIZ heeft Enabel (via het Wehubit-programma) de aanzet gegeven tot de oprichting van de EU D4D Coalitie in april 2018 (conceptnota) en de steunverlening aan de organisatie van workshops die mede door Enabel georganiseerd werden (over het thema '*Smart cities and communities*' in oktober 2018, '*Leave no one behind: Open, affordable and secure broadband connectivity*' in november 2018, '*l'emploi de demain en Afrique – opportunités et défis des technologies digitales et de l'entrepreneuriat*' in januari 2019).
 - De mobilisatie van Enabel in het kader van de taskforce voor de digitale economie van de EU en de Afrikaanse Unie, die in september 2018 door DG CONNECT en DG DEVCO werd opgericht, door actieve deel te nemen aan verschillende vergaderingen en schriftelijk bij te dragen tot het in februari 2019 gepubliceerde verslag van de Task

Force, waarvan de conclusies een kader zullen bieden voor de ondersteuning van de digitale transformatie in Afrika.¹⁹

- Meer recentelijk is er een Europese D4D Hub opgericht, waarbij agentschappen en andere Europese bilaterale partners (AFD, GIZ, LuxDev, de ministeries van Buitenlandse Zaken van Luxemburg en Estland) betrokken zijn.
- Sinds 2017 de deelname van België aan de D4D-groep '*Like-minded countries*' (op het niveau van de CODEV-delegaties)

Over het algemeen erkennen zij de betrokkenheid van België bij het onderwerp en zelfs de leidende rol van het land, met name in het kader van de D4D-coalitie en de D4D Hub, ook al zijn de Europese collega's niet noodzakelijkerwijs op de hoogte van de Belgische D4D-strategie. Het secretariaat van deze D4D Hub zal in Brussel gevestigd zijn in de kantoren van Enabel.²⁰

Aan de andere kant is de betrokkenheid van België op internationaal niveau contrastrijker in de D4D-debatten.

Enerzijds wordt **België beschouwd als een land dat actief is op dit gebied**, zoals blijkt uit zijn aanwezigheid in een vergelijkend UNCTAD-rapport over landen en internationale organisaties die betrokken zijn bij de digitale economie. Minister de Croo heeft ook de aandacht gevestigd op D4D in verschillende internationale fora, bijvoorbeeld op de voorjaarsbijeenkomsten van de Wereldbank in 2019 (waarin de rol van de digitalisering bij de inclusie van vrouwen wordt benadrukt) of in een openingstoespraak op een bijeenkomst op hoog niveau van het Global Partnership for Sustainable Development Data (GPSDD). De algemeen directeur van Enabel nam ook deel aan een sessie op de voorjaarsbijeenkomsten van de Bank die gewijd was aan het digitale thema ('*Digital Moonshot for Africa*').

België neemt ook deel aan heel wat initiatieven: stichtend lid van het Global Forum on Cyber Expertise (GFCE), deelname aan het High-level Panel on Digital Cooperation van de Secretaris-generaal van de VN, Digital Impact Alliance (via Enabel), Franstalig forum van Dakar in 2019, lid van het Learn4dev-netwerk²¹, betrokkenheid van BIO bij de ontwikkeling van richtlijnen voor investeringen in digitale financiële diensten (een bijdrage die het mogelijk heeft gemaakt om aspecten van 'fair pricing' en het voorkomen van een overmatige schuldenlast op te nemen in het kader van een initiatief dat investeerders en fintechs over de hele wereld samenbrengt.

Anderzijds is het voor België moeilijker om zich te onderscheiden in internationale organisaties, met name in de internationale financiële instellingen (IFI's), als het gaat om het zoeken naar partnerschappen, gezamenlijke operaties en bijdragen aan internationale debatten. Hoewel de strategienota verwees naar het belang om de Belgische interventie en positie in internationale arena's te ondersteunen, is er in dit stadium geen specifieke standpuntnota over D4D-kwesties, in het bijzonder ten aanzien van de internationale financiële instellingen, waar D4D een steeds grotere rol speelt in de strategieën en interventies van deze instellingen. Het DGD kan deze vertegenwoordigers bij de IFI's echter wel informatie verstrekken over specifieke kwesties (zoals de Wereldbank met betrekking tot de genderproblematiek). Het lijkt echter van fundamenteel belang dat België zich beter richt op zijn hefbomen en de onderwerpen die het aan deze instellingen wil voorleggen, door zoveel mogelijk de voorkeur te geven aan een nicheloga.

Voor meer informatie: <https://africa-eu-partnership.org/en/digital-economy-task-force-detf>¹⁹<https://africa-eu-partnership.org/en/digital-economy-task-force-detf>

²⁰ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-shaping-europes-digital-future-feb2020_en_4.pdf

²¹ Internationaal netwerk dat bestaat uit verschillende agentschappen die samenkomen rond leren en innovatie voor ontwikkeling.

3.2.4. Integratie op strategisch niveau

Meer aandacht voor D4D in de strategieën van de actoren van de Belgische ontwikkelingssamenwerking

Een zeer grote meerderheid van de respondenten (128 van de 145 respondenten, d.w.z. 88 % is van mening dat de Belgische samenwerking in haar interventies steeds meer rekening houdt met het digitale aspect). Zie figuur 16 in volume II van het eindrapport. Bij de evaluatie werd dit op verschillende niveaus vastgesteld.

Het D4D-thema is niet vastgelegd in de wet betreffende de Belgische ontwikkelingssamenwerking, maar wordt in toenemende mate ook in andere vormen in aanmerking genomen.

De wet betreffende de Belgische ontwikkelingssamenwerking van 19 maart 2013 dateert van drie jaar vóór de strategienota en maakt geen melding van het D4D-thema. Een wetsontwerp met het oog op een hervorming van de Belgische internationale samenwerking moest "digitaal als hefboom voor ontwikkeling"²² als prioriteit opnemen, maar dit werd in februari 2019 opgegeven na de val van de regering en de terughoudendheid van bepaalde belanghebbenden, met name het maatschappelijk middenveld²³.

Bij gebrek aan een wet wordt de kwestie van de digitalisering echter geleidelijk aan in aanmerking genomen in de algemene beleidsnota's, die getuigen van de grote ambities van België op dit gebied. De Algemene beleidsnota Internationale Ontwikkeling van 19 oktober 2018 vermeldt in dit verband expliciet het thema van D4D, de 'voorlopersrol' van België op dit vlak, met name om dit thema op Europees niveau te brengen, alsook de 'drie pijlers van D4D' (D4D-prijs, D4D-platform en D4D-programma (omgedoopt tot Wehubit)²⁴). De positie van België wordt erin gevaloriseerd, net als zijn voortrekkersrol op EU-niveau. De twee vorige algemene beleidsnota's sinds de invoering van D4D in 2016 beperkten zich tot een beschrijving van de belangrijkste acties die sinds de invoering van de nota ondernomen werden: creatie van de D4D-prijs - uitbreiding van het digitale thema in de investeringsstrategie van BIO - eerste oproepen tot het indienen van voorstellen van het DGD rond digitalisering en mensenrechten - oprichting van het D4D-platform.

In de nieuwe portefeuilles die momenteel worden opgesteld, wordt hiermee concreet rekening gehouden.

Het thema van de digitalisering is pas sinds kort geïntegreerd in de nieuwe landenportefeuilles, vanwege de formulering van de meeste landenstrategieën vóór de publicatie van de nota in 2016. Zo konden alleen de nieuwe portefeuilles van de bilaterale samenwerkingsprogramma's waarover sinds 2016 is onderhandeld, het D4D-thema integreren (onder meer via een analyse en de ontwikkeling van een interventielogica): Benin, Guinee, Burkina Faso en Senegal (de besprekingen over de Palestijnse portefeuille werden om politieke redenen geblokkeerd). Anderzijds bevat het landenprogramma in Rwanda voor de periode 2019-2024 geen onderdeel dat gewijd is aan D4D in het algemene deel (I), hoewel het Urbanisatieprogramma melding maakt van digitale oplossingen. Het Ondernemingsplan 2019 van Enabel bevestigt dit momentum door niet alleen op te roepen tot het ontwikkelen van een levendige gemeenschap van

²² FOD Buitenlandse Zaken (2018), *Algemene beleidsnota Internationale Ontwikkeling van 19 oktober 2018*, p. 16

²³ CNCND (2019), *Rapport de l'aide belge au développement (P36)*.

²⁴ FOD Buitenlandse Zaken (2018), *Algemene beleidsnota*, p. 15 - 16

praktijken die kennis deelt over digitale innovatie in de verschillende gebieden van de nieuwe landenportefeuilles, maar ook om deze kennis te gebruiken om de opstart van de landenportefeuilles te versnellen.²⁵

Hoewel in de D4D-nota wordt benadrukt dat het belangrijk is "om voor het opzetten van een ontwikkelingsinterventie te vertrekken van de specifieke lokale context en beschikbare capaciteiten", werden deze basisvoorwaarden echter nog niet formeel geanalyseerd door middel van een studie naar de stand van zaken, de mogelijkheden en de belemmeringen voor D4D in de partnerlanden. Zo zal het bijvoorbeeld belangrijk zijn om aan te geven hoe België zich wil positioneren op het vlak van de digitalisering in Oeganda en om de toekomstige interventiestrategie voor te bereiden, wat de Europese Unie trouwens ook doet (met de steun van België in het kader van de D4D Hub). Het is echter belangrijk te onderstrepen dat de digitale componenten van de nieuwe portefeuilles geïdentificeerd werden door de organisatie van verschillende missies, waarbij de context, de behoeften en de partners op het terrein geanalyseerd werden, meestal met de steun van digitale experts.

De globale strategieën van Enabel en BIO zijn geëvolueerd in overeenstemming met de prioriteiten van de strategienota, zoals blijkt uit de aanpassing van hun respectieve beheerscontracten.

- ▶ **De prioriteiten en doelstellingen van de strategienota vormen een belangrijke basis voor de strategie van Enabel, met name wat betreft doelstelling op lange termijn 7 gewijd aan de innovatie van instrumenten en benaderingen.**

Sinds de lancering van de nota en de omvorming van BTC tot Enabel, is deze laatste organisatie bijzonder doordrongen van de prioriteiten van de strategienota, met name dankzij de innovatie van de instrumenten en benaderingen. Het eerste beheerscontract tussen de Federale Staat en Enabel van 2017 bevat immers expliciet de prioriteiten van de strategienota in drie van de negen doelstellingen op lange termijn die in artikel 5 van het nieuwe beheerscontract worden beschreven. Deze drie doelstellingen op lange termijn (DLT's) hebben niet alleen betrekking op de innovatie van de Enabel-instrumenten en -benaderingen (**DLT7**), waaronder de eerste subdoelstelling ("innovaties inzake "digitalisering voor ontwikkeling" worden gedetecteerd, ondersteund en geïntegreerd in de interventies"), maar ook op de noodzaak om partnerschappen te versterken om meer synergie te creëren (**DLT 5**) en om het delen en overdragen van expertise te verbeteren (**DLT 6**). In de praktijk heeft dit zich vertaald in de deelname van Enabel en Wehubit aan verschillende netwerkevenementen, bijvoorbeeld georganiseerd door het D4D-BE platform, een investering in de D4D co-working workshops op Europees niveau, en ook in een deelname aan het 'Learn4dev'-netwerk, een internationaal netwerk dat bestaat uit verschillende agentschappen die samenkomen rond leren en innovatie voor ontwikkeling, of aan de 'Hack the Goals'-dag voor kennisuitwisseling.

- ▶ **Hoewel de prioriteiten en doelstellingen van de strategienota eveneens snel in de strategie van BIO geïntegreerd werden, zal de digitalisering een van de transversale dimensies van de nieuwe investeringsstrategie van BIO zijn.**

In overeenstemming met de D4D-strategienota werd het beheerscontract van BIO snel aangepast om haar missies af te stemmen op de nieuwe prioriteiten van de Belgische samenwerking, met name ten gunste van de digitalisering als hefboom voor ontwikkeling. De wetwijziging breidde het mandaat van BIO uit met interventies in twee nieuwe prioritaire sectoren; klimaat en digitaal voor ontwikkeling.²⁶ Zo integreert het

²⁵ Enabel (2019), *Ondernemingsplan*, p. 20

²⁶ FOD Buitenlandse Zaken (2017), *Algemene beleidsnota Internationale Ontwikkeling*, p. 16

tweede beheerscontract tussen de Belgische Staat en BIO voor 2017 de doelstellingen van de D4D-strategienota in het onderdeel ondersteuning van de privésector.²⁷ Het nieuwe beheerscontract draagt BIO op om "een impuls te geven aan het gebruik van digitale technologieën teneinde de toegang tot basisdiensten te verbeteren" (art. 7 van het beheerscontract), wat rechtstreeks in overeenstemming is met strategische doelstelling 2 van de D4D-strategienota: digitalisering voor inclusieve samenlevingen.

Bovendien zijn in dit nieuwe beheerscontract nu ook bedrijven opgenomen die bijdragen tot de toegang van de bedrijven en de lokale bevolking tot digitale technologieën, als doelondernemingen (artikel 6, § 1, van het beheerscontract). Deze gefinancierde ondernemingen moeten "het digitale tot kernactiviteit hebben of een digitaal of digitalisatie-element integreren in hun activiteiten" (artikel 14, § 7, van het beheerscontract). Voorts wordt gepreciseerd dat de met kapitaalsubsidies gefinancierde interventies zich onder meer richten op investeringsfondsen met een sterke digitale component (art. 22, § 1). Deze nieuwe investeringsdoelstellingen en portefeuille van doelondernemingen en investeringsfondsen werden niet opgenomen in het eerste beheerscontract tussen de Belgische Staat en BIO van 2014.

Tot slot heeft deze toename van het belang van het thema bij BIO sinds 2016 geleid tot de oprichting van een 'digital for development task force', de aanwezigheid van digitale technologieën (of de bereidheid om ze te gebruiken) als voorwaarde voor al haar investeringen sinds medio 2018, de publicatie van een cartografie van het gebruik van digitale technologieën bij de financiële instellingen die klant zijn in 2019 en de bereidheid om zich in de volgende investeringsstrategie 2019-2023 prioritair te richten op de integratie van digitale technologieën bij de eigen klanten²⁸. Intern zijn de richtlijnen van het Capaciteitsopbouwfonds geactualiseerd om beter rekening te houden met de digitalisering. Op dezelfde manier werden de richtlijnen van de investeringsanalyse van BIO herzien om de digitale aspecten beter te dekken.

Ondanks de stimulansen om de digitalisering in hun programma's te integreren, hebben de actoren van de niet-gouvernementele samenwerking D4D op een uiteenlopende manier geassimileerd.

DGD, dat de programma's van actoren van de niet-gouvernementele samenwerking voor de periode 2017-2021 goedkeurde, heeft sinds 2016 een digitaliseringscomponent opgenomen in de analyse van de aanvragen. Deze toevoeging kwam echter op een moment dat de programma's al waren afgerond.

Ook al is het geen essentieel criterium, toch heeft de opname van de digitalisering in deze programma's door actoren van de niet-gouvernementele samenwerking aanleiding gegeven tot een 'bonus' bij de analyse van de aanvragen op het niveau van de interventies van elke actor. Uit de analyse blijkt dat in 290 interventies op landelijk niveau op ad-hoc basis mogelijkheden voor digitalisering worden genoemd. Bovendien worden ze in 93 interventies op landelijk niveau strategisch in aanmerking genomen. **In totaal hebben 61 ANGS (waaronder 53 mvo's en 8 institutionele actoren) in hun programma's rekening gehouden met de digitalisering in een van deze twee vormen.**

De doelstellingen en prioriteiten van de strategienota werden door deze belanghebbenden in verschillende mate overgenomen, waarvan er velen vonden dat zij weinig betrokken waren geweest bij het opstellen van de nota. Het opduiken van nieuwe thema's, zoals de digitalisering, wordt door sommigen bovendien soms als minder

²⁷ DGD (2016), *Strategienota*, p. 10 "Er is ook een grote behoefte aan partnerschappen met internationale en lokale bedrijven uit de privésector, aangezien zij technologie ontwikkelen en zorgen voor innovatie, expertise, investeringen, risicobeheer, duurzame bedrijfsmodellen en welvaart".

²⁸ BIO (2019), *Revised Investment strategy*, p. 15

prioritair beschouwd in vergelijking met hun andere, vooraf vastgestelde prioriteiten die zij in een steeds beperktere begrotingscontext moeten verwezenlijken.

De ngo's die zich reeds met digitalisering bezighouden, of met de particuliere sector, juichten de D4D-nota daarentegen toe. Uit een overzicht van de programma's bij een steekproef van ANGS blijkt dat twee derde de D4D-uitdagingen vermeldt en geplande activiteiten op dit vlak ontwikkelt. Bovendien erkent een zeer grote meerderheid aangemoedigd te zijn om de digitalisering in het eigen programma voor de periode 2017-2021 op te nemen (88 %, d.w.z. 22 van de 25 respondenten in de perceptie-enquête).

Sommige onder hen waren al vóór de publicatie van de nota bezig met de integratie van digitalisering voor ontwikkeling in hun projecten. Dat is bijvoorbeeld het geval voor de 4 Belgische Franstalige universitaire ngo's (ULB-Coopération, Louvain Coopération, ECLOSIO en FUCID). Dit kwam met name tot uiting in een betrokkenheid bij de implementatie van gezondheidsinformatiesystemen, die nu uitmondt in de ontwikkeling van een applicatie voor het beheer van patiënten in ziekenhuizen, een denkoefening over het gebruik van drones in projecten ter ondersteuning van de landbouwproductie, een denkoefening over e-learning in de gezondheidssector, een opleiding voor de lokale partners (niet-financiële ondersteuningsstructuren voor micro-ondernemerschap) in het juiste geautomatiseerde beheer van gegevens over de gesteunde micro-ondernemers (in Benin, Togo, Zuid-Kivu en Bolivia).

Sinds de strategienota van het DGD hebben diezelfde ngo's de integratie van D4D in hun interventies versterkt, met in het bijzonder een denkoefening en het ontwerp van een geautomatiseerd beheersinstrument voor de ziekenfondsen voor West-Afrika (SIIGMA: Système Intégré d'Information et de Gestion des mutuelles de santé et leurs structures faïtière), de wens om het instrument op nationaal niveau in te zetten, met betrekking tot de structurering van de ziekenfondsen in Togo en Benin, en de geplande organisatie van een opleidingsworkshop over SIIGMA. Inspanningen om de D4D-strategie te formaliseren in een interne beleidsnota op het niveau van Louvain Coopération. Er moet ook worden gewezen op de systematische integratie van digitaliseringsaspecten in de ingediende projecten: indiening bij Wehubit van een project dat gericht is op de informatisering van de gegevens van de partnerziekenhuizen van ULB Coopération in Kinshasa, indiening bij H2020 (Europees onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma voor de periode 2014-2020).

Verder zijn tevens uitwisselingen tussen actoren van de niet-gouvernementele samenwerking over hun prestaties op het gebied van digitalisering en het digitale het vermelden waard, zoals in Oeganda, zoals uit de terreinmissie bleek.

Tot slot moeten de door deze ANGS ondernomen acties op het gebied van pleitbezorging (met name wat betreft de kwestie van het in digitale context gebruikte materiaal en de daarmee samenhangende werkomstandigheden) worden overgenomen.

3.2.5. Integratie in projecten en interventies

Verschillende mechanismen en goede praktijken dragen bij tot deze integratie, met name het Wehubit-programma, de oproepen tot specifieke projecten en de implementatie van een welbepaalde expertise.

De integratie van het digitale in alle projecten is een belangrijke uitdaging: het gaat erom de voordelen van de digitalisering maximaal te benutten, mits de lokale context gunstig is (tegemeetkomen aan behoeften) en de beschikbare capaciteiten (basisvoorwaarden) er zijn.

- ▶ **Deze integratie moet in het bijzonder worden bereikt via de bestaande financieringsmechanismen**, omdat, zoals in de nota wordt opgemerkt, "dat zal zorgen voor een brede horizontale implementering en voor synergie in het licht van

de doelstellingen van alle programma's en interventies". Verschillende concrete mechanismen voor het gebruik van de D4D-strategie dragen bij tot de uitvoering van deze transversale aanpak, aangezien alle mechanismen voor de eigen inbreng en de bewustmaking ertoe moeten bijdragen dat D4D daadwerkelijk "moet gezien worden als deel van elke contextanalyse, elk beoordelingsproces van een programma of project". Hoe meer actoren de toegevoegde waarde van D4D kennen en begrijpen, en hoe meer zij daartoe zijn toegerust, des te groter zal de integratie van het digitale zijn.

- In dit opzicht **heeft er een echte verschuiving plaatsgevonden in de praktijk van Enabel** om meer systematisch mogelijkheden voor de integratie van het digitale te identificeren, wat tot uiting komt in een groeiend aantal projecten waarvoor D4D een integraal onderdeel uitmaakt van de logische kaders (zie hieronder). Deze vaststelling wordt bevestigd door uitwisselingen en observaties op het terrein, in Oeganda, waar de digitale component van de projecten versterkt werd. Deze integratie lijkt meer te berusten op de gevoeligheid en de ter plaatse beschikbare D4D-expertise dan op meer dwingende middelen die D4D-integratie systematischer (en gemakkelijker) zouden maken.
- Het ontbreekt het DGD van zijn kant aan de instrumenten om echt aan 'mainstreaming' te kunnen doen en er werd geen enkel initiatief in die richting genomen.
- ▶ **Deze transversale aanpak sluit specifieke initiatieven ter bevordering van projecten die D4D integreren** niet uit en een aantal daarvan werd ook genomen als reactie op de mechanismen die in de strategienota worden voorgesteld. De integratie van de digitalisering in samenwerkingsprojecten is dus tevens het resultaat van:
 - De invoering van specifieke instrumenten, met name het Wehubit-programma, een financieel instrument om rechtstreekse partnerschappen met particuliere ondernemingen op het gebied van D4D tot stand te brengen.

Wehubit-programma: dit programma ging uitdrukkelijk uit van de wil om bestaande digitale oplossingen ter bevordering van de ontwikkeling in de partnerlanden van de Belgische ontwikkelingssamenwerking te verspreiden. Op het moment van het opstellen van het rapport waren er op een totaal van 4,5 M€ (gemiddelde subsidie van 342 K€) voor een bedrag van 10 M€ dat over 5 jaar gebudgetteerd werd, in 9 landen al 13 subsidies toegekend aan ngo's (en niet aan particuliere actoren) voor de uitrol van digitale oplossingen via vier projectoproepen, respectievelijk gewijd aan inclusie, empowerment en respect voor de rechten van vrouwen en jongeren (juni 2018), klimaatslimme landbouw (januari 2019), e-Health en het overbruggen van de digitale kloof door middel van onderwijs, opleiding en de arbeidswereld. In totaal werden 405 aanvragen ontvangen, waaruit de belangstelling voor het programma blijkt. Het Wehubit-programma werd effectief naar voren geschoven door de strategienota als een concreet gebruiksmechanisme voor de uitvoering van de nota en is het meest doeltreffende mechanisme voor de integratie van D4D, ook al heeft de samenwerking met BIO voor privé-investeringen, zoals eerder vermeld, bepaalde grenzen bereikt.

- **Een meer 'digitale' oriëntatie van de oproepen tot het indienen van projecten die door het DGD** gelanceerd worden, om uitvoering te geven aan de wens om specifieke initiatieven op dit gebied te stimuleren "door D4D te hanteren als een van de selectiecriteria voor oproepen tot het indienen van voorstellen". De projectoproepen 'Innovatie' op het vlak van humanitaire hulp die in 2016, 2017 en 2018 gelanceerd werden, zijn een middel om de uitvoering van 'digitale' projecten aan te moedigen, ook al gaat het begrip 'innovatie' verder dan het kader van D4D. Ook de projectoproep 'Mensenrechten en digitalisering' van 2016 heeft het mogelijk gemaakt om enkele D4D-projecten op te zetten.

Geen algemene visie op de integratie van het digitale om een holistische evolutie in de inachtneming van D4D te meten.

De in het kader van de evaluatie uitgevoerde inventarisatie van D4D-projecten heeft veel beperkingen met betrekking tot de D4D-monitoring, en in het bijzonder:

- ▶ Het ontbreken van een unieke en homogene methode voor het identificeren, labelen en classificeren van D4D-interventies in PRISMA die bekend is bij en wordt toegepast door elke actor/persoon die verantwoordelijk is voor het invullen van de database;
- ▶ Een niet-uitgewerkte en onvolledige PRISMA-databank die slechts 28 lijnen telt. Deze lijnen sluiten echter de overgrote meerderheid van de D4D-projecten van Enabel uit (die waarschijnlijk wel in PRISMA zijn opgenomen, maar niet als D4D worden beschouwd). De interviews maakten het ook mogelijk om projecten te identificeren (minstens 13, cf. de hierboven vermelde projecten) die er niet in werden opgenomen.
- ▶ Ad-hoc interne opvolging binnen Enabel die een fijnere categorisering voorstelt.
- ▶ De D4D-interventies van actoren van de niet-gouvernementele samenwerking op nationaal niveau, zoals die in hun programma's worden gepresenteerd (en door het DGD als zodanig worden beschouwd), zijn niet onderworpen aan enige vorm van afbakening.
- ▶ Het ontbreken van een indeling van de projecten volgens een typologie die geen operationelere opvolging mogelijk maakt. *Verdere analyse in deel 4.2.2. Resultaten per typologie van interventie om het type van de meest voorkomende projecten te identificeren, de projecten die op experimentele basis worden uitgevoerd en de projecten die de voorkeur genieten van de categorieën van actoren van de Belgische samenwerking.*

Bijgevolg blijven de analyses met betrekking tot de D4D-projecten en hun evolutie mogelijk onvolledig en onderhevig aan het voorzorgsbeginsel. Het zou aangewezen zijn om vergaderingen te beleggen tussen de actoren van de Belgische samenwerking om een meer permanente follow-up te kunnen verzekeren (op voorwaarde dat er vooraf een eensgezinde definitie en aanpak bepaald wordt).

Het onderstaande is een synthese van een aantal elementen uit de stand van zaken. Nadere informatie is opgenomen in bijlage 7 van volume II van het eindrapport.

Integratie van het digitale in de oproepen van DGD die het mogelijk gemaakt heeft om het aantal D4D-interventies te verhogen, maar een gebrek aan coördinatie en algemene visie tijdens de oproep tot het indienen van voorstellen voor mensenrechten en digitalisering

Het Directoraat-generaal Ontwikkelingssamenwerking en Humanitaire Hulp (DGD) van de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken vermeldt **in zijn PRISMA-databank slechts** ²⁹28 tussenkomsten die gemarkeerd zijn met de term 'digitaal' in de titel. Op basis van het documentair onderzoek werden echter nog 15 andere interventies geïdentificeerd, waardoor **het totale aantal interventies op het actieterrein van DGD op 43 komt.**

De meeste van deze interventies (64%) zijn gebaseerd op projecten die in het kader van oproepen tot het indienen van voorstellen zijn geselecteerd. 4 lijnen hebben betrekking op de projectoproepen 'Mensenrechten en digitalisering' die gefinancierd worden vanuit de basisallocatie 'Consolidatie van de samenleving en goed bestuur' voor 2016-2018. Twee daarvan vonden plaats in Tanzania, maar ook in Palestina en Tanzania. Drie daarvan worden uitgevoerd door mvo's (TRIAL, Oxfam-

²⁹ Databank met de interventies die erkend zijn als Belgische officiële ontwikkelingshulp.

Solidariteit, International Peace Information Service-IPIS) en één door een internationale organisatie (UN Habitat met UN Women).

Daarnaast hebben 23 acties betrekking op projecten die worden uitgevoerd in het kader van de projectoproepen 'Innovatie' op het gebied van humanitaire hulp van 2016 tot 2018, gericht op ngo's (2017 en 2018) en/of internationale organisaties (2016, 2018). De kwestie van de digitalisering werd opgenomen in het kader van deze oproepen tot het indienen van 'Innovatie'-projecten.

In 2016 zijn drie daarvan gelanceerd met een meerlandendimensie in het kader van een oproep tot het indienen van projecten (budget van 1,37 miljoen euro) voor multilaterale organisaties (UNDP, WFP en GFDRR). In 2017 werden de projectoproepen beperkt tot de mvo's en resulteerden ze in 8 operaties met een budget van 4 miljoen euro, die verschillende middenveldorganisaties (Norwegian Refugee Council, Handicap International, Rode Kruis-Vlaanderen Internationaal) ondersteunen. Tot slot had de oproep tot het indienen van projecten in 2018 twee 'loketten': het ene loket voor de mvo's (5 projecten werden gesteund voor een totale uitbetaling van 6,5 miljoen euro op een geprogrammeerd budget van 8 miljoen euro; onder de mvo's: Rode Kruis, Handicap International, Plan, Caritas, Oxfam), het andere voor internationale organisaties (7 projecten gesteund voor een totale uitbetaling van 7 miljoen euro; onder de io's: FAO, WFP, UNHCR, UNICEF).

De andere interventies hebben ook voornamelijk betrekking op de financiering toegewezen aan gebruiksmechanismen (Wehubit-programma, D4D-platform, prijzen), aan projecten die financiering hebben ontvangen buiten de oproep tot het indienen van projecten over de basistoewijzing 'Consolidatie van de samenleving en goed bestuur' en aan projecten die door verschillende actoren (niet-gouvernementele samenwerking, andere technische en financiële partners) worden uitgevoerd.

De projecten die in het kader van de oproep tot het indienen van projecten voor mensenrechten en digitalisering van 2016 worden uitgevoerd, zijn divers en hebben volgens sommige belanghebbenden te lijden gehad onder een gebrek aan **overzicht en coördinatie tussen de projecten**, zoals blijkt uit het ontbreken van een verslag van de analyse en de selectie van deze projecten na de oproep.

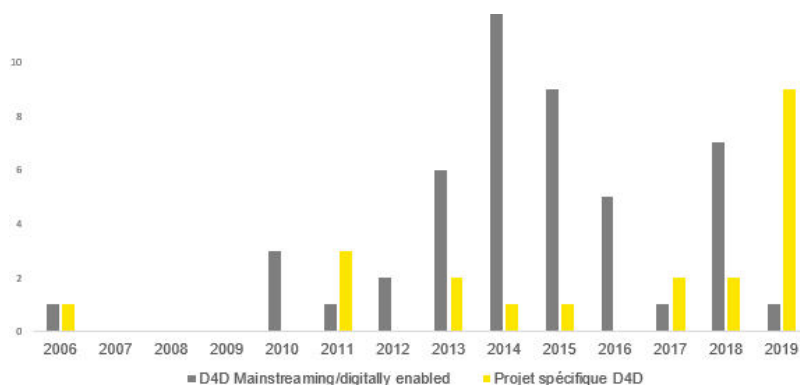
De 'Innovatie'-projectoproepen op het gebied van humanitaire hulp hadden betrekking op een breder interventiegebied, ook al kwamen bepaalde soorten resultaten vaak naar voren, wat in de toekomst zal pleiten voor **een betere specificatie van dit soort oproepen** met betrekking tot de categorieën van terugkerende D4D-resultaten op het gebied van humanitaire hulp en in samenhang met de gebieden van uitmuntendheid van de Belgische samenwerking.

Op het niveau van de gouvernementele samenwerking wordt de integratie van het digitale in de eerste plaats waargenomen door de toename van het aantal projecten met een digitale component onder de projecten van Enabel.

Enabel onderhoudt **een interne database van 133 'D4D'-projecten** (waaronder 9 Wehubit-projecten en 1 'Hack The Goals'-project) die een hoger niveau van gradering weerspiegelt dan de PRISMA-database. Op het niveau van Enabel is er inderdaad methodologisch werk verricht om interventies in te delen volgens het type van D4D-interventie: specifieke projecten ('D4D intervention') zijn projecten die een sterke digitale component in de logische kaders integreren; de 'Digital enabled' projecten zijn projecten die gebruik maken van digitale technologieën zonder deze in de logische kaders te integreren.

Sinds 2016 is er een groei vastgesteld van het aantal projecten dat specifiek gericht is op het digitale en dat met name recentelijk in verband met het Wehubit-programma en de nieuwe portefeuilles.

Figuur 1: Jaarlijkse uitsplitsing van het aantal D4D-projecten (mainstreaming of specifiek) die door Enabel worden beheerd

– Bron: Enabel-databank - Uitwerking EY

De meerderheid van de door Enabel geïdentificeerde digitale projecten wordt gecategoriseerd als 'D4D mainstreaming/Digitally enabled' (meer dan 60 % van de gevallen) tegenover een minderheid aan specifieke D4D-projecten (een derde van de gevallen) - de rest komt overeen met niet-gerubriceerde operaties.

Het aantal projecten met het label 'D4D-specifiek' neemt sinds 2016 toe. Uit de jaarlijkse verdeling van de projecten blijkt een duidelijke verschuiving in het aantal specifieke D4D-projecten vanaf de lancering van de 'D4D'-strategie in 2016, namelijk van hooguit 1 tot 2 projecten elk jaar vóór de strategienota naar 5 en 9 projecten in respectievelijk 2018 en 2019 die een digitale component in hun logische kaders bevatten. Deze tendens bevestigt de door de strategienota op gang gebrachte dynamiek en de stimulansen voor de ondersteuning en uitvoering van samenwerkingsacties die expliciet en uitsluitend gebruikmaken van de digitalisering als ontwikkelingsinstrument. Van de 16 projecten maken er 8 ook deel uit van het Wehubit-programma, dat dus als katalysator fungeert voor projecten die specifiek gericht zijn op D4D voor de ANGS.

De 'D4D'-projecten van Enabel hebben kenmerken die relatief vergelijkbaar zijn met die van de totale projectportefeuille van Enabel: een prioritering van de interventies in Afrika, met name in de DRC (27 projecten), Benin (13), Marokko (12), Burundi en Oeganda (11 elk); **vier sectoren** nemen een relatief billijke plaats in onder de interventies waarnaar de interne database verwijst: onderwijs en opleiding (29 projecten, 22 %), landbouw en plattelandontwikkeling (18 % van het totaal, 24 projecten), gezondheidszorg (18 %, 24 projecten) en governance en maatschappelijk middenveld (18 %, 23 projecten).

D4D centraal in het mandaat van BIO

Sinds 2017 staat digitalisering centraal in het mandaat van BIO, waardoor de organisatie steeds meer rekening houdt met het digitale. BIO heeft geïnvesteerd in verschillende investeringsfondsen die zich richten op digitalisering en heeft ook verschillende programma's voor technische bijstand aan haar klanten op het gebied van digitale transformatie ondersteund. Ter illustratie: in het kader van de stand van zaken werden er 10 projecten geteld. Zij illustreren een grotere geografische diversiteit gekoppeld aan een bredere en gevarieerdere interventiescope (53 landen binnen de eigen interventiescope), aangezien 6 projecten betrekking hebben op meerdere landen, terwijl de andere projecten plaatsvinden in Ecuador (1), Malawi (1) en India (2). 6 projecten situeren zich in een veelvoud van landen. Geen van deze landen staat op de lijst van de 14 partnerlanden van de Belgische ontwikkelingssamenwerking.

Op sectoraal niveau hebben 4 betrekking op 'Inclusive Finance' (het natuurlijk tropisme van BIO voor deze sector), terwijl 6 meer in het algemeen gericht zijn op de nieuwe

technologiesectoren van landbouw, onderwijs en energie. Per type uitgave houden twee projecten verband met de technische bijstand ten gunste van financiële instellingen (budget van 79.500 euro), terwijl acht andere projecten investeringen uitvoeren ter bevordering van de ontwikkeling van de kmo op het gebied van innovatieve technologieën voor duurzame ontwikkeling in Afrika en India (budget van 53,9 miljoen euro). De twee TB-projecten worden rechtstreeks door BIO beheerd, terwijl de 8 andere indirect door venture capital fondsen worden gerund. Voor de twee projecten rond technische bijstand zijn de begunstigde financiële instellingen, voor zes andere gaat het om micro-kmo's en voor twee om microfinanciële instellingen.

3.3. Efficiëntie

V4: In hoeverre zijn de ingezette middelen/investeringen in overeenstemming met de verwachte resultaten?

Methodologische basisvoorwaarde

De analyse van de efficiëntie heeft in de eerste plaats betrekking op de algemene sturing van de strategie, de coördinatieacties van de actoren om het thema onderling te animeren en het delen van kennis en de uitwisseling van goede praktijken te versterken. Verder buigt zij zich ook over de kosten van de mechanismen en initiatieven in verhouding tot de bereikte resultaten en uitkomsten om zo een oordeel te kunnen vellen over de verwezenlijking van de doelstellingen tegen een zo laag mogelijke kostprijs.

Voornaamste vaststellingen en conclusies

- ▶ De uitvoering van de strategische nota **is niet gebaseerd op een algemeen sturing**, noch op een globaal monitoringsysteem.
- ▶ **Er wordt echter een toenemende coördinatie** vastgesteld in verschillende individuele gevallen, op het niveau van het D4D-platform (oprichting van subgemeenschappen), Enabel (groep van Digital Enablers, d.w.z. ongeveer 50 contactpunten op het terrein, met inbegrip van de juniors die voor de ANGS werken) en andere actoren (Educaid.be. met een werkgroep van 10 organisaties). Er zijn ook verschillende initiatieven gelanceerd om het delen van informatie en kennis te bevorderen (o.a. Digital Talks, hackathons en Digital Tours).
- ▶ Wat het mobiliseren van actoren betreft, zouden **actoren van de niet-gouvernementele samenwerking meer betrokken kunnen worden** bij coördinatiemechanismen en -initiatieven, met name het D4D-platform, dat volgens hen meer gericht is op actoren uit de particuliere sector.
- ▶ Over het algemeen zijn **de personele middelen** die vanuit Brussel worden ingezet voor de monitoring van D4D op institutioneel niveau **matig belangrijk** (3 VTE). Ondanks de vele initiatieven en de geboekte vooruitgang zijn de ingezette middelen vaak ontoereikend in het licht van de aanzienlijke behoeften om een breed draagvlak en bewustzijn te creëren of een grotere integratie rond D4D-kwesties te bevorderen.
- ▶ Naast deze middelen gewijd aan D4D is er **de uitdaging om de bestaande middelen** (DGD, Enabel, BIO, ANGS, BOSA, Wehubit, privésector, enz.) beter te identificeren en te valoriseren, om de troeven van elk van deze middelen te bepalen en deze middelen te optimaliseren ten dienste van de zichtbaarheid van de Belgische samenwerking.

3.3.1. Sturing van de nota en coördinatie van de actoren

De uitvoering van de strategienota is niet gebaseerd op een algemeen sturing.

In de nota worden verschillende opvolgingsmodaliteiten gespecificeerd: een D4D-tagging in de Belgische ODA-databank, bezoeken op het terrein (door het DGD of het ambassadepersoneel) of effectbeoordelingen.

In de praktijk zijn de modaliteiten voor de monitoring van interventies en projecten versnipperd per actor. Zoals reeds aangegeven, vermeldt het Directoraat-generaal Ontwikkelingssamenwerking (DGD) van de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken slechts **28 tussenkomsten in zijn PRISMA-databank; Enabel zette een ad-hoc monitoring op, terwijl de acties van BIO en andere actoren van de niet-gouvernementele samenwerking niet onderworpen zijn aan een gecentraliseerde opvolging.** Binnen het DGD zelf is de identificatie van D4D-interventies gebaseerd op een marker die recentelijk werd ingevoerd en naar eigen goeddunken door elke projectmanager gebruikt dient te worden en waarvan de interpretatie niet altijd even uniform is.

Zodoende geldt dat, ook al werden er mechanismen en initiatieven geïmplementeerd, **de uitvoering van de strategienota niet gebaseerd is op een algemeen sturing, noch op een globaal monitoringsysteem.** De huidige modaliteiten voor het toezicht op de uitvoering van de nota stoten op verschillende beperkingen:

- ▶ Afgezien van het verband met de drie strategische prioriteiten wordt in de strategienota niet expliciet aangegeven welke tussentijdse doelstellingen er gemeten moeten worden, en worden er ook geen bijlagen met opvolgingsindicatoren opgenomen ter verzekering van de goede uitvoering van deze strategie en haar welslagen.
- ▶ Er is geen onderling forum voor actoren om te zorgen voor een regelmatige en uitgebreide monitoring van D4D-interventies.
- ▶ Er bestaat geen eensgezinde definitie van D4D tussen de verschillende actoren, noch een unieke referent (ook niet binnen het DGD) om een uniforme interpretatie in de classificatie van deze interventies te garanderen. De Enabel-database weerspiegelt een hoger niveau van gradering dan de PRISMA-database.

Binnen het DGD zelf is er geen uitwisselingsmechanisme tussen de verschillende betrokken diensten (D2.4 - Dienst Ontwikkeling van de privésector, D5.1 - Directie Humanitaire hulp, D3 - Directie Civiele maatschappij, D1. Geografische directie). Alles blijkt in compartimenten opgedeeld te zijn en iedereen werkt op zijn eigen eiland. Dit vormt een obstakel voor een algemene visie op het optreden van de Belgische samenwerking op het gebied van D4D, zowel op het niveau van het DGD als op het niveau van andere gouvernementele en niet-gouvernementele actoren.

Dit gebrek aan een globale visie treffen we ook aan op het niveau van de Prisma-tool, die niet alle D4D-interventies vermeldt, in het bijzonder die van Enabel. Daarnaast is de identificatie van D4D-interventies gebaseerd op een marker die elke projectbeheerder naar eigen goeddunken gebruikt en die niet altijd op een uniforme manier wordt geïnterpreteerd.

In verschillende individuele gevallen werd echter een toenemende coördinatie vastgesteld.

In het kielzog van de strategienota zijn verschillende mechanismen en initiatieven gelanceerd om de coördinatie tussen de verschillende actoren te versterken.

Het **D4D-platform** was er hier een van. Dat platform ging in september 2017 van start en had onder meer tot doel de netwerkvorming te bevorderen tussen de belanghebbenden van de Belgische samenwerking en potentiële partners die geïnteresseerd zijn in D4D (waaronder gouvernementele en niet-gouvernementele actoren, de privésector, academische instellingen en onderzoekscentra). In februari 2019 waren 257 organisaties geregistreerd op het platform, waarvan het merendeel afkomstig was uit de particuliere sector (41 %) en de non-profitsector (39 %), en in mindere mate openbare instellingen (13 %). Er werden vier subcommunity's opgericht om het overleg over specifieke onderwerpen te versterken, waaronder D4D-BE Events, Partners en Partnerschappen, Resources en Goede praktijken.

Op Enabel-niveau werd een groep van Digital Enablers (ongeveer 50 terreincontactpunten) opgericht om het digitale thema binnen het Agentschap te leiden. Daarnaast werden er verschillende initiatieven genomen **om het delen van informatie en kennis te stimuleren**, zoals interactieve uitwisselingen over digitalisering (*Digital Talks*), hackathons ('Hack the Goals'-project), digitale tournees (*Digital Tours*) of D4D-uitwisselingsdagen tussen Belgische actoren. **Bij Wehubit** worden maandelijks contacten gelegd met het D4D-platform om de balans op te maken. Het stuurcomité van Wehubit is een discussieforum waar het DGD, het kabinet van de minister, Enabel en Bio bij betrokken zijn. Het proces voor de selectie en opvolging van projecten mobiliseert met name lokale posten (Enabel, ambassade). Vervolgens wordt gestreefd naar synergieën met bilaterale projecten op het terrein door middel van coördinatiewerk dat uitgevoerd wordt door de eenheid voor programmabeheer. Zo vonden er bijvoorbeeld uitwisselingen plaats tussen het Lewuti-project in Oeganda en het door Enabel geïmplementeerde TTE-project.

Op het niveau van BIO werd een werkgroep opgericht (*Task force*) om te begrijpen hoe D4D kon worden geïntegreerd in de organisatie en de werking, met vertegenwoordigers van elke afdeling. Deze taskforce was de eerste binnen BIO en deze manier van werken werd sindsdien ook voor andere thema's (Klimaat, Gender) gebruikt. Tot slot heeft **Educaid.be**, platform voor onderwijs en opleiding binnen de ontwikkelingssamenwerking, een werkgroep van 10 organisaties (APEFE, Enabel, The Swallow/Kukichas, DGD, FASI, Plan International Belgium, Via Don Bosco, VLIR-UOS en VVOB) opgericht over digitale ontwikkeling, omdat de aanbevelingen in de bestaande nota niet concreet genoeg waren en onvoldoende rekening hielden met het onderwijs, met als doel een operationele nota over digitale mogelijkheden in deze sector op te stellen.

Actoren van de niet-gouvernementele samenwerking die meer betrokken zouden kunnen worden

Afgezien van enkele individuele gevallen van maatschappelijke organisaties beschouwen vertegenwoordigers van actoren van de niet-gouvernementele samenwerking zichzelf niet als volledig betrokken bij de coördinatiemechanismen en -initiatieven. Het D4D-platform lijkt bijvoorbeeld meer gericht te zijn op actoren uit de particuliere sector (zoals met name blijkt uit de indicatoren voor het toezicht op resultaat 3, die de betrokkenheid van de particuliere sector bij D4D-kwesties moeten beoordelen, niet die van andere actoren uit het maatschappelijk middenveld, zoals ngo's), dan op de actoren van de niet-gouvernementele samenwerking. Bovendien stond D4D tot nu toe niet op de agenda van het niet-gouvernementele overlegcomité dat hen samenbrengt.

3.3.2. Geschiktheid van de gemobiliseerde middelen

Over het algemeen zijn de personele middelen die vanuit Brussel worden ingezet voor de monitoring van D4D op institutioneel niveau met 3 VTE (1 bij de dienst D2.4 van het DGD, 1 bij Enabel, 1 bij het kabinet van de minister belast met Ontwikkelingssamenwerking) matig belangrijk in vergelijking met andere landen en ontwikkelingsagentschappen (zoals de GIZ en het AFD, bijvoorbeeld).

Naast deze middelen gewijd aan D4D is er **de uitdaging om de bestaande middelen** (DGD, Enabel, BIO, ANGS, BOSA, Wehubit, privésector, enz.) beter te identificeren en te valoriseren, om de troeven van elk van deze middelen te bepalen en deze middelen te optimaliseren ten dienste van de zichtbaarheid van de Belgische samenwerking.

Ingezette middelen die vaak ontoereikend blijken in het licht van de aanzienlijke behoeften om een breed draagvlak en bewustzijn te creëren of een grotere integratie rond D4D-kwesties te bevorderen

Wat de mechanismen ter bevordering van de interne eigenaarschap en bewustmaking betreft, blijkt uit de evaluatie dat, ondanks de middelen die worden ingezet om te informeren en te sensibiliseren rond de nota en om een digitale cultuur te verspreiden (bijv. Digital Talks, Digital Tours, 'Digital Enablers'-groep), er nog steeds behoefte is aan ondersteuning en D4D-deskundigen, met name op lokaal niveau om het personeel van de Belgische samenwerking op te leiden en te ondersteunen en de eigenaarschap van het digitale in projecten te bevorderen. Meer in het bijzonder zijn op het niveau van het D4D-platform de ingezette middelen goed gedimensioneerd om de meeste van de verhoopte realisaties en resultaten te bereiken, met inbegrip van bewustmaking, netwerkvorming en versterking van de samenwerking, hoewel er ruimte is voor verbetering bij de ondersteuning van de ontwikkeling van partnerschappen, zoals hierboven vermeld.

Mechanismen /initiatieven	Kosten	Realisaties / resultaten
D4D-platform	Begroting: 192 745 K€ (18 maanden werking vanaf september 2017) inclusief 150 K€ D4D-subsidie (waarvan bijna de helft betrekking heeft op personeelsactiviteiten, 1 persoon die er deeltijds aan toegewezen werd met stagiairs).	<ul style="list-style-type: none"> - Implementatie van een online platform: √ 257 geregistreerde organisaties (in februari 2019) √ 684 gebruikers waarvan 449 actief √ 100 geregistreerde particuliere bedrijven √ 4 thematische subgroepen - Netwerkactiviteiten (kick-off event, 2 workshops, 8 co-creatiesessies) - Opzetten van partnerschappen/versterking van de samenwerking tussen actoren (bijv. instrumenten voor gegevensverzameling en -beheer, oplossingen voor mobiele portefeuilles en banken, 'asset mapping'-systeem, blockchain, e-learning tools, applicaties, online platformen voor impactmeting, enz.)

Wat betreft de mechanismen voor de integratie of de bevordering van de opkomst van D4D-interventies is er aanzienlijke vooruitgang geboekt dankzij de vele middelen die zijn ingezet (Wehubit, projectoproepen van het DGD). Een D4D-fonds voor technische bijstand kan echter belangrijk blijken ter ondersteuning van de capaciteitsopbouw op het vlak van D4D (voor de lokale gesprekspartners en de actoren van de Belgische samenwerking) en de integratie van D4D in de projecten. De vraag kan ook gesteld worden of er een specifiek budget moet worden uitgetrokken voor D4D (aangezien dit punt een beleidsmatige arbitrage vereist) om gebieden of niches te ondersteunen waarin België excelleert/uitmuntendheid toont, alsook emblematische projecten of de opkomst van nieuwe technologieën.

Wat Wehubit betreft, lijken de voor het programma ingezette middelen tot nu toe weliswaar omvangrijk (4,5 miljoen euro vastgelegd voor 2018-19), maar ze zouden nog verhoogd kunnen worden als de voorziening inderdaad de wind in de zeilen blijft hebben (gezien het vastgelegde subsidiebedrag, dat is gestegen van 1 miljoen euro voor 3 projecten in 2018 naar 3,5 miljoen euro voor 10 projecten in 2019) en als de ambities voor de toekomst (na maart 2023) nog groter worden door zoveel mogelijk gebruik te maken van de ervaring die met eerdere oproepen tot het indienen van projecten is opgedaan. De middelen voor de D4D-prijs lijken goed te zijn afgestemd op de verhoopte resultaten.

Mechanismen /initiatieven	Kosten	Realisaties / resultaten
D4D-programma Wehubit	<p>Begroting van 10 M€ over 5 jaar. 2 VTE's (1 voltijds, 2 deeltijds)</p> <p>4,5 M€ aan subsidies voor thematische projectoproepen in 2018 (1 M€) en 2019 (3,5 M€).</p> <p>Gemiddelde subsidie per geselecteerd project van 342 K€. In totaal voorziet het budget in 7,2 miljoen euro aan subsidies (op een totaal van 10 miljoen euro).</p>	<p>Realisaties (beheersindicatoren)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lancering van twee thematische projectoproepen in 2018 en 2019, 13 ondersteunde projecten (3 in 2018 en 10 in 2019). <p>Resultaten</p> <p>Resultaat 1: een financiële faciliteit die toegankelijk is voor D4D-projecten die bijdragen aan de verwezenlijking van SDG's is operationeel:</p> <ul style="list-style-type: none"> √ 405 kandidaturen (in maart 2020) √ Percentage dat in aanmerking komt: 44 % (in maart 2020). √ Financiering van maximaal 5 projecten per oproep. <p>NB: het is nog te vroeg om de andere resultaten te beoordelen die in het technische document van het programma vermeld worden.</p>
D4D-prijs	<p>2 edities georganiseerd in 2016 en 2018 Budget van 133 200 € in 2016 1 VTE 1 communicatiemedewerker (5 mandagen)</p> <p>Budget van 126.750 € in 2018 1 VTE 1 communicatiemedewerker (5 mandagen)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - 3 winnaars (1 per categorie) bij elke editie - Winnaar van de categorie iStartUp: mogelijkheid om een stage te doen ter waarde van 25 K€ bij een bedrijfsincubator - Winnaar van de categorie iStandOut: kredietlijn van 10.000 € ter ondersteuning van de voortzetting van

		(onderzoeks)activiteiten en loopbaanontwikkeling (deelname aan congressen, opleidingen) Winnaar van de categorie iChoose: geldprijs van 5.000 €
--	--	--

4. D4D-interventies (doelstelling nr. 2)

4.1. Relevantie en coherentie

V5: Wordt bij de interventies voldoende rekening gehouden met de lokale context en met de lokale prioriteiten en specifieke risico's gekoppeld aan digitalisering?

V6: In welke mate coördineren de Belgische spelers hun inspanningen op het vlak van digitalisering? In hoeverre zijn er complementariteiten of synergieën tussen interventies en initiatieven rond 'digitalisering'?

Methodologische basisvoorwaarde

Relevantieanalyses beoordelen de inachtneming in de D4D-interventies van de context en de behoeften, in lijn met de afstemming, als criterium voor de doeltreffendheid van de

steun en de in de strategienota uiteengezette beginselen om een eigenaarschap en een grotere doeltreffendheid van de interventies te waarborgen. Verder wordt in termen van interne en externe coherentie ook het vermogen van de Belgische actoren onder de loep genomen om voor de nodige coördinatie inzake D4D te zorgen, zowel onderling als met andere technische en financiële partners, waarbij de nadruk wordt gelegd op complementariteit en synergie.

Voorname vaststellingen en conclusies

- ▶ D4D-interventies **houden over het algemeen rekening met de lokale context en behoeften**. Deze overweging wordt versterkt door verschillende factoren, waaronder identificatiebezoeken en het mobiliseren van expertise.
- ▶ **Er is ruimte voor verbetering** op het gebied van **coördinatie en het zoeken naar complementariteit**. De coördinatie is niet altijd voldoende, ondanks de soms geconstateerde inspanningen en synergieën.
- ▶ Hoewel België geen leider is in D4D, wordt het toch **geïntegreerd in het donorlandschap** en geïdentificeerd als een gemobiliseerde actor op dit gebied.

Een goede inachtneming van de lokale context en behoeften als algemene regel

De D4D-projecten zijn relevant in het licht van de lokale context en de lokale behoeften, wat wordt bevestigd door de verschillende gebruikte bronnen (enquête, meta-evaluatie, terreinbezoek en casestudies vanop afstand).

Een grote meerderheid van de respondenten (83 % van de 109 respondenten) is van mening dat hun projecten/programma's rekening hebben gehouden met de lokale context en de ontwikkelingsbehoeften op het vlak van D4D (17 % is het niet echt of helemaal niet eens met deze stelling). Ook de casestudies (in Oeganda en vanop afstand) onderschrijven deze bevinding.

De Belgische samenwerking komt tegemoet aan bepaalde behoeften, met name door zich te richten op de bevolking (eindgebruikers) en door de moeilijkheden te analyseren die zich voordoen om te genieten van bepaalde diensten of om het gebruik van digitale instrumenten te ontwikkelen in functie van de mogelijkheden.

In Oeganda ondersteunt het Lewuti-project, dat in het kader van het Wehubit-programma geïmplementeerd wordt, de toegang van vrouwen tot directe juridische diensten via ICT-instrumenten (sms, telefooninformatie, IVR-systeem). Dat merken we ook aan de groei in het gebruik van deze hulpmiddelen (telefoongebruik door 70 % van de ingezetenen van het land). Verder voldoet het project aan de behoeften omdat een aanzienlijk deel van de bevolking (90 % van de mensen) op juridische problemen stuit, maar slechts een klein deel van hen gebruikmaakt van een advocaat (1 %). Het project 'Teacher Training Education' (TTE) dat Enabel in Oeganda implementeert, is bovendien een van de weinige projecten die de opleiding van leerkrachten voor het middelbaar onderwijs ondersteunt. Het is ook in overeenstemming met de bevordering van de digitale geletterdheid die door de ministeries van ICT en Onderwijs wordt gepromoot. Ten slotte strookt het 'e-TAMKEEN'-project in Marokko met de lokale behoeften aan modernisering van de administratie door de digitale transformatie en aan opleiding en bijscholing van de ambtenaren.

In zeldzamere gevallen is het minder vanzelfsprekend om rekening te houden met de lokale context en behoeften. Zo wordt het 'Mobile Data Analytics for Development'-project in Oeganda als baanbrekend en innovatief beschouwd in het testen van het gebruik van Big Data. Toch is het waarschijnlijk te micro en te ver vooruitlopend op de prioriteiten en programma's van de regering in haar nationale ontwikkelingsplan, zoals uit de gesprekken met de nationale autoriteiten op te maken valt. De actoren van

de niet-gouvernementele samenwerking in Oeganda hebben van hun kant gewezen op de omvang van de behoeften die aangepakt moeten worden en de moeilijkheden die overwonnen moeten worden.

Een inachtneming van de behoeften en contexten, versterkt door identificatiebezoeken en het mobiliseren van expertise

Ingrijpen in het domein van D4D is op zich al relevant, op een moment dat vele landen (waaronder de landen die door de Belgische Samenwerking als prioritair worden beschouwd) zich met deze problematiek hebben beziggehouden. In Oeganda bijvoorbeeld is D4D een van de vier presidentiële prioriteiten van de Visie 2040 en wordt dit weerspiegeld in het huidige en toekomstige Nationale Ontwikkelingsplan (NOP). In Marokko wordt momenteel ook een 'Maroc Digital 2020'-strategie geïmplementeerd.

Het afstemmen op nationale en sectorale ontwikkelingsstrategieën, het opzetten van projectformuleringsbezoeken en het mobiliseren van D4D-deskundigen (langs de Enabel-kant van de zetel of lokaal) of het bevorderen van de principes van digitale ontwikkeling (ontwerpen met de gebruiker, inzicht in het bestaande ecosysteem) zijn stuk voor stuk factoren die bijdragen tot het in aanmerking nemen van behoeften en contexten. Zo strookt het Lewuti-project met de richtsnoeren van het tweede nationale ontwikkelingsplan dat gericht is op het versterken van de toegang tot juridische diensten, met name voor kwetsbare personen. Het project '*E-learning curriculum in Palestinian Primary and Secondary Education*' (bestudeerd in de meta-evaluatie) dat in Palestina loopt, beantwoordt aan de beleidsprioriteiten van het land met betrekking tot de invoering van e-learning en aan de oriëntaties van het onderwijssysteem. Bij Enabel gaf een van de Digital Enablers een presentatie aan de andere Digital Enablers over mensgerichte ontwerptechnieken.

De Belgische samenwerking hanteert een pragmatische aanpak, met name voor Enabel, bij de integratie van digitale technologieën in samenwerkingsprojecten die rekening houden met zowel de lokale beperkingen als de huidige behoeften.

De inachtneming van de lokale behoeften, hetzij direct (voor specifieke interventies op het gebied van D4D), hetzij indirect (voor interventies die D4D op een transversale manier als instrument integreren). De projecten die Wehubit uitvoert, behandelen deze zaken meteen vanaf de aanvraagfase. Zo stellen de richtlijnen van het Wehubit-programma dat er informatie verstrekt moet worden over hoe rekening kan worden gehouden met de problemen van de betrokken doelgroepen en hoe kan worden voldaan aan de 9 principes voor digitale ontwikkeling, waaronder die van het ontwerpen met de gebruiker en het begrijpen van het bestaande ecosysteem. Hoewel blijkt dat de technische en financiële projectdocumenten van Enabel tot nu toe niet systematisch een sectie gewijd aan D4D bevatten, promoot Enabel de opname van D4D in de nieuwe landenportefeuilles (die de TFD's vervangen hebben) steeds meer aan de hand van een speciale sectie. Bij het onder de loep nemen van de ANGS-programma's (zoals UCVW) komen tot slot enkele goede praktijken naar voren met een deel in hun programma dat gewijd is aan het in aanmerking nemen van de opmerkingen over D4D in het kader van de strategische dialoog in verband met het gemeenschappelijk strategisch kader.

Projecten zijn vaak het resultaat van missies die worden uitgevoerd om de behoeften vast te stellen. De uitvoering van identificatiebezoeken, ook voor het D4D-aspect, geniet vaak de voorkeur. Zo werd in maart 2019 in het kader van het Lewuti-project een behoefte-identificatiemissie uitgevoerd door een gezamenlijk BarefootLaw- en ADZG-team in de districten Gulu, Lira en Kole. In 2016-2017 werd in het kader van het TTE-project een DigiTour-missie uitgevoerd, waardoor er ICT's in het project geïntroduceerd konden worden (de digitale component was in het begin geen sleutelement).

Hetzelfde gold voor het samenstellen van nieuwe portefeuilles door Enabel, waarvoor in de meeste gevallen een D4D-deskundige gemobiliseerd werd.

De mobilisatie van digitale experts tijdens projectformuleringsbezoeken is eveneens een goede praktijk die er echter gebaat mee zou zijn om de afstemming op de lokale behoeften en contexten, de identificatie van opportuniteiten en de integratie van D4D te versterken. De evaluatie stelt voorts een groeiende trend vast aan de Enabel-zijde om D4D-experts op lokaal niveau aan te trekken (via Junior- of ITA-profielen (International Technical Assistent), zoals bijvoorbeeld in Senegal, Guinee en Burkina Faso).

Onderbenutte D4D-coördinatie en zoektocht naar complementariteit

Er is ruimte voor verbetering op het vlak van coördinatie en het zoeken naar complementariteit, zoals de evaluatie heeft uitgewezen na een kruiscontrole van verschillende bronnen (enquêtes, interviews, casestudies).

De coördinatie is volgens een meerderheid van de respondenten ontoereikend. Volgens hen coördineren de actoren van de Belgische samenwerking onderling niet effectief rond het D4D-thema, zowel op het niveau van de hoofdzetels als op het terrein (54 % van hen (op een totaal van 110 respondenten)) (vraag 8). Een meerderheid van de actoren op het terrein (53 % van de 30 respondenten) is ook van mening dat de actoren van de Belgische samenwerking niet coördineren in de landen waar ze gevestigd zijn, noch inzake D4D met andere technische en financiële partners (56 % van de 25 respondenten).

Het coördinatiepotentieel tussen de actoren van de Belgische samenwerking en daarbuiten wordt onderbenut, zoals werd opgemerkt in Oeganda (los van de initiatieven van Enabel), terwijl er mogelijkheden en behoeften bestaan op het vlak van capaciteitsversterking binnen het netwerk van actoren van de Belgische samenwerking, monitoring en informatie-uitwisseling rond D4D-thema's, om een dialoog met andere technische en financiële partners en met de tegenpartij van de nodige input te voorzien.

Bepaalde instrumenten en processen kunnen de coherentie tussen tussenkomsten beperken, zoals de minste opvolging van de samenwerkingsprojecten die door de Belgische samenwerking gedelegeerd worden (bijv. het geval van de ambassade en Enabel in Oeganda die niet op de hoogte zijn van de details van de uitvoering van het 'Mobile Money for Data Analytics'-project, dat vanuit de hoofdzetel in Brussel wordt aangestuurd, iets wat ook verband houdt met een gebrek aan verduidelijking van de verantwoordelijkheden voor samenwerkingsprojecten die vóór de hervorming van januari 2018 gedelegeerd werden).

Een meerderheid van de actoren op het terrein heeft behoefte aan ondersteuning en een betere coördinatie met de centrale diensten van de Belgische samenwerking om rekening te kunnen houden met de digitale problematiek in het land waar ze aan de slag zijn. Zo geeft 70 % van hen (op een totaal van de 33 respondenten) aan dat ze niet voldoende ondersteund worden door de centrale diensten van de Belgische Samenwerking om rekening te houden met digitale uitdagingen in de landen waar ze werken. Dit pleit, zoals eerder opgemerkt, voor een grotere terbeschikkingstelling van D4D-deskundigen (hetzij als onderdeel van identificatiemissies, hetzij meer structureel ter plaatse, met junior of meer ervaren profielen).

Toch dienen we hier ook te wijzen op de inspanningen die er op het gebied van de coördinatie tussen de Belgische actoren geleverd werden. Twee derde van de ANGS is van mening dat digitalisering een steeds grotere plaats inneemt in de overlegkaders tussen de Belgische ANGS. Onder de goede praktijken die geïdentificeerd werden op het vlak van de coördinatie tussen de verschillende actoren, heeft de Belgische regering in Oeganda een 'innovatief platform' opgericht. Concreet gaat het om

een discussieplatform dat de actoren van de Belgische samenwerking (ambassade, Enabel, niet-gouvernementele actoren) en andere actoren zoals de privésector, de onderzoekscentra en de ontwikkelingsbanken samenbrengt. D4D is een van de thema's van de gesprekken die daar gevoerd worden. Tot slot wil het 'Digital Enablers'-netwerk ook de uitwisseling van goede praktijken tussen de hoofdzetel en verschillende lokale knooppunten van Enabel en de ANGS versterken, die met door Enabel gerekruteerde juniors werken.

Er worden soms ook synergieën vastgesteld tussen het project 'Teacher Training Education' (TTE) en het 'Support to Development for Human Resources'-³⁰programma (SDHR) dat door twee verschillende Enabel-projectteams wordt uitgevoerd, met name op het gebied van e-learning, zelfbeoordelingsinstrumenten en aanbestedingssystemen. In Marokko wordt in het kader van het e-TAMKEEN-project een verzameling en inventarisatie van initiatieven voor digitale oplossingen uitgevoerd om de synergieën en complementariteiten te versterken. In Burkina Faso zorgt een opleidings-, studie- en expertiseprogramma-interventie ervoor dat D4D wordt meegenomen in Enabel's andere tussenkomsten (ondernemerschap, community policing, reproductieve en seksuele gezondheid) door de beschikbaarheid van een D4D-deskundige op het terrein en de mogelijkheid om de capaciteitsopbouw van 'digitale vaardigheden' voor verschillende interventies te ondersteunen.

Hoewel België niet als een leader inzake D4D op lokaal niveau beschouwd wordt, is het land toch geïntegreerd in het donorlandschap en wordt het gezien als een betrokken actor op dit gebied.

Bij het terreinbezoek aan Oeganda werden **interacties en een relatief goede integratie van de Belgische actoren in het donorlandschap vastgesteld**, met name dankzij de belangstelling die Enabel voor dit onderwerp toonde. De vertegenwoordiger van Enabel sprak tijdens een discussie op het 'ICT for D'-forum in april 2019. In maart 2020 organiseerde Enabel samen met de EU en de GIZ een D4D-netwerkevenement over D4D in de marge van het 'Forum des affaires UE-Ouganda'. Verder organiseerden UNCDF en Enabel in oktober een gezamenlijk evenement in The Innovation Village in Kampala. Dergelijke initiatieven zouden baat hebben bij een uitbreiding naar andere landen.

In de recente context van Covid-19 hebben DGD en Enabel samen met andere donoren tevens deelgenomen aan webinars in Burkina Faso (UNDP, LuxDev, UNCDF, Wereldbank)³¹, Senegal (naast AFD, GIZ en UNESCO)³² of Oeganda (naast de EU, UNCDF en lokale publieke en private actoren).

Hoewel het niet beschouwd wordt als leader in D4D, hebben veel donoren geïnvesteerd in het onderwerp, waarvan sommige over zeer aanzienlijke middelen beschikken (zoals de Wereldbank) en omdat de positionering van België in specifiek D4D-gerelateerde onderwerpen gebaat zou zijn met een betere precisering. De coördinatie van België met andere donoren over D4D-kwesties wordt in verschillende onderzochte landen (Oeganda, Marokko, Guinee, Burkina Faso) ook belemmerd door het gebrek aan (strategische en technische) organen tussen technische en financiële partners die zich op nationaal niveau met dit thema bezighouden. Dit gebrek aan coördinatie is voor België een gelegenheid om zijn rol als actieve speler in deze kwestie (en als pionier op Europees niveau) te bevestigen, bijvoorbeeld via de D4D Hub.

³⁰ Dit project in Oeganda richt zich op de ontwikkeling van het personeelsbestand. Het draagt bij aan de verbetering van de kennis en vaardigheden van het personeel van 48 begunstigde organisaties op het gebied van gezondheid en onderwijs.

³¹ Innovatieve digitale platforminitiatieven om de verspreiding van COVID-19 in Burkina Faso tegen te gaan. Evaluatie- en harmonisatiestrategieën voor een grotere efficiëntie.

³² Beoordeling van de impact op ondernemende ecosystemen.

4.2. Doelmatigheid

V7: Wat zijn de waarneembare resultaten ten opzichte van de in de strategische prioriteiten vastgestelde doelstellingen? Wat is de toegevoegde waarde van de projecten en initiatieven rond 'digitalisering' voor de doelgroepen, voor de teams die verantwoordelijk zijn voor de projecten en initiatieven en voor de partnerlanden en de Belgische donor?

V8: Dragen de projecten en initiatieven bij tot het creëren van bijzondere risico's voor de bevolking?

Methodologische basisvoorwaarde

Bij deze vraag worden de categorieën van resultaten geanalyseerd (per typologie van de interventie, per actor/instrument, per digitale oplossing en in het algemeen tendens) en wordt de verwezenlijking van de resultaten beoordeeld in het licht van de doelstellingen die op projectniveau gedefinieerd werden, alsook de toegevoegde waarde van 'digitaliserings'-projecten en -initiatieven voor verschillende belanghebbenden (doelgroepen, voor de teams die verantwoordelijk zijn voor de projecten en initiatieven, partnerlanden en Belgische donor), waarbij eveneens wordt gekeken naar de risico's die gepaard gaan met D4D.

Voornaamste vaststellingen en conclusies

- ▶ De resultaten van de D4D-interventies **zijn coherent met de drie strategische prioriteiten van de nota**. De resultaten en verwezenlijkingen zijn relatief specifiek voor prioriteit 2 en meer divers voor de prioriteiten 2 en 3.
- ▶ **Per actor/instrument** zijn de resultaten **veelvormig** voor de projecten die geselecteerd werden in het kader van de **projectoproepen 'Mensenrechten en digitalisering van DGD, Wehubit en voor de BIO**-projecten, terwijl de soorten resultaten **vaker** terugkomen voor de projecten die zijn geselecteerd in het kader van de projectoproepen **'Innovatie' op het gebied van humanitaire hulp** van DGD, voor **Enabel**-projecten of projecten die **worden gedragen door actoren van de niet-gouvernementele samenwerking (met uitzondering van projectoproepen)**.
- ▶ Per digitale oplossing en per algemene trend **komen sommige resultaten vaker terug** (steun voor gegevensverzameling en -analyse, versterking van het digitale menselijk kapitaal), terwijl andere **in toenemende mate** (steun voor digitaal ondernemerschap) of **op een meer experimentele basis** worden opgemerkt (steun voor operationeel onderzoek en innovatieve technologieën).
- ▶ Ondanks de uiteenlopende mate van vooruitgang worden de resultaten van D4D **over het algemeen bereikt of liggen ze op schema**, op enkele uitzonderingen na (op basis van de steekproef van projecten die in de casestudies zijn onderzocht).
- ▶ **Er zijn verschillende onderliggende voordelen** van D4D, met name wat betreft de verbetering van goed bestuur, een multiplicatoreffect en de verbetering van de efficiëntie en de kwaliteit van de aan de mensen geleverde goederen en diensten.
- ▶ **De lokale risico's** in termen van D4D worden **deels begrepen**, met stimulansen en aandacht, en dit soms goed (projecten in het kader van het Wehubit-programma), soms indirect (projecten die D4D van Enabel op een transversale manier integreren) of soms in beperkte mate (thematische oproepen tot het indienen van projecten van DGD). Sommige risico's werden onvoldoende geanticipeerd vanaf de formulering tot aan de implementatiefase, zoals het risico

van afhankelijkheid van betaalde diensten (geval van het UNCDF-project met het AIDA-platform dat KCCA ertoe bracht er geen gebruik meer van te maken).

4.2.1. Resultaten / interne coherentie met de strategische prioriteiten

Resultaten coherent met de drie strategische prioriteiten

De verwachte resultaten voor D4D zijn in overeenstemming met de drie strategische prioriteiten van de nota, zoals wordt bevestigd door de kruiscontrole van verschillende bronnen (enquête, inventarisatie, casestudies), wat getuigt van de omvattende aard van deze drie prioriteiten.

Volgens de enquête zijn de programma- en/of projectleiders van mening dat zij vooral bijdragen aan de tweede strategische prioriteit van de nota (voor 64 % van hen), d.w.z. digitalisering voor inclusieve samenlevingen (de meest omvattende prioriteit van de D4D-strategie). Een groot deel (57 %) meent ook betrokken te zijn bij het beter benutten van big data (strategische prioriteit 1), terwijl een klein deel (36 %) zich betrokken voelt bij een inclusieve en duurzame economische groei (strategische prioriteit 3), bijvoorbeeld door het ondersteunen van het zelfondernemerschap. Tot slot is 11 % van mening dat hun programma's en/of projecten geen verband houden met een van de strategische prioriteiten. *Zie figuur 17 in volume II van het eindrapport.*

Het feit dat de drie strategische doelstellingen in hun drie componenten zijn uitgesplitst, kan geverifieerd worden aan de hand van **de balans van de stand van zaken** die op basis van de verstrekte gegevensbestanden wordt opgemaakt, met verschillende maten van intensiteit. In de door DGD verstrekte Prisma-databank dragen 12 projecten bij tot doelstelling 3 (43 % van het totaal) en 6 projecten tot doelstelling 2 (21 %), terwijl slechts 3 projecten bijdragen tot doelstelling 1 (11 %), waarbij de rest van de projecten ofwel aan een transversale prioriteit is gekoppeld, ofwel niet is gerangschikt.

In de database van D4D-projecten die door Enabel bezorgd werd, blijken respectievelijk 33 projecten (52 % van de projecten waarnaar wordt verwezen in verband met een van de strategische prioriteiten van de nota) en 22 projecten (35 %) gekoppeld aan de strategische prioriteiten 1 (beter gebruik van big data) en 2 (digitalisering voor inclusieve samenlevingen). Slechts 7 projecten (11 %) worden genoemd als tussenkomend op het vlak van digitalisering voor inclusieve en duurzame economische groei.

Tot slot wordt deze uitsplitsing verder geconcretiseerd door **de casestudies**. Het UNCDF-project heeft bijgedragen tot de eerste prioriteit van de nota 'beter gebruik van (big) data' door het ondersteunen van een platform voor gegevensanalyse en toepassingen. Het Lewuti-project heeft bijgedragen tot de tweede prioriteit van de nota 'Digitalisering voor inclusieve samenlevingen ondersteunen', door middel van inclusie, juridische versterking en empowerment van vrouwen. Hetzelfde geldt voor het door het WFP uitgevoerde UAV-project ('Unmanned Aerial Vehicle' - luchtdronesysteem), dat rechtstreeks verband houdt met strategische Prioriteit 3. De doelstellingen van het TTE-project beantwoorden van hun kant dan weer aan de prioriteiten 2 (digitalisering voor inclusieve samenlevingen) en 3 door de ondersteuning van ICT-systemen en de versterking van het digitale menselijke kapitaal.

4.2.2. Resultaten per typologie van interventie

Relatief specifieke resultaten en verwezenlijkingen voor prioriteit 1 en meer divers voor de prioriteiten 2 en 3.

Verschillende verzamelinstrumenten (interviews, enquêtes, casestudies, meta-evaluatie, stand van zaken) maakten het mogelijk om de resultaten en typologieën van de interventies (realisaties) te reconstrueren, gekoppeld aan resultaten (zoals geïdentificeerd door de evaluatie) en aan elk van de drie strategische doelstellingen. Terwijl prioriteit 1 gericht is op een specifiek type interventie dat tot een specifiek resultaat leidt, hebben de andere twee prioriteiten betrekking op een meer divers scala aan resultaten en verwezenlijkingen, in het bijzonder prioriteit 3.

Strategische doelstellingen	Resultaten	Realisaties
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een beter gebruik van (big) data ondersteunen 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Gegevensverzameling en -analyse ondersteunen 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ondersteuning van geïntegreerde systemen, tools en digitale applicaties
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Digitalisering voor inclusieve samenlevingen ondersteunen 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Versterking van de financiële en economische inclusie 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Steun aan de digitale financiële diensten (bijv. op het gebied van betalingen en marktprijsinformatie) ▶ Digitale hulpmiddelen (statistische verzameling/analyse) om de structurering van handelszaken te versterken
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ De sociale en menselijke inclusie en de democratie versterken 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Toegang tot directe juridische diensten via ICT-instrumenten (sms, IVR-systeem, enz.)
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een gelijke toegang tot hoogwaardige basisdiensten versterken 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Vroegtijdige waarschuwingssystemen voor de preventie van gezondheidsrampen ▶ Ondersteuning van de digitale administratie
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Digitalisering voor inclusieve duurzame economische groei ondersteunen 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Het menselijk kapitaal versterken ▶ De coördinatie tussen de actoren versterken 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ondersteuning van digitale campussen of D4D-laboratoria ▶ Ontwikkeling van modules, online trainingen en digitale platforms ▶ Steun aan workshops over D4D-onderwerpen (drones)
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Het digitale ondernemerschap en het lokale ecosysteem ondersteunen 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ondersteuning van structuren die starters begeleiden ▶ Steun voor het ontwikkelen van relaties tussen actoren binnen en buiten een ecosysteem
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Operationeel onderzoek en innovatieve technologieën 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Introductie van 3D-printtechnologie ▶ Ondersteuning van projecten waarbij drones gebruikt

	ondersteunen	worden
--	--------------	--------

4.2.3. Resultaten per actor en instrument

Veelzijdige resultaten in het kader van de specifieke projectoproep 'Mensenrechten en digitalisering'.

De evaluatie heeft een **verscheidenheid aan resultaten opgeleverd voor de vier projecten die geselecteerd werden in het kader van de oproep 'Mensenrechten en digitalisering' van DGD voor 2016.**

Deze verscheidenheid heeft zich gemanifesteerd in **steun voor het verzamelen en analyseren van gegevens** (in Tanzania door het in kaart brengen van de sociaaleconomische en mensenrechtensituatie van de ambachtelijke en industriële mijnbouw in het noordwesten van het land, uitgevoerd door International Peace Information Service), **steun voor het versterken van de sociale en menselijke inclusie en de democratie** (project in Palestina dat wordt uitgevoerd door UN Habitat in verband met het gebruik van digitale technologieën om de mensenrechten te bevorderen en inclusieve openbare ruimten te creëren in de Gazastrook), of voor **menselijk kapitaal** (door middel van programma's voor capaciteitsopbouw voor lokale actoren die betrokken zijn bij het Congolese rechtssysteem over het gebruik van instrumenten van de digitale technologie voor het verzamelen van bewijsmateriaal om de strijd tegen de straffeloosheid en de bescherming van de mensenrechten te verbeteren).

Soorten resultaten die vaker terugkomen in verband met de projecten die geselecteerd werden in het kader van de projectoproep 'Innovatie' op het gebied van humanitaire hulp

De projectoproep 'Innovatie' op het gebied van humanitaire hulp die van 2016 tot 2018 liep, ondersteunde 23 projecten met **terugkerende soorten resultaten (zie illustraties in de onderstaande tabel).**

Wat de 13 door ngo's geleide projecten betreft (8 in 2017 en 5 in 2018), deze zijn voornamelijk gestructureerd rond drie soorten resultaten: ondersteuning van gegevensverzameling en -analyse; versterking van het menselijk kapitaal en de coördinatie van de actoren op het gebied van humanitaire hulp; ondersteuning van operationeel onderzoek en innovatieve technologieën.

Wat de 10 door internationale organisaties gedragen projecten aangaat (3 in 2016 en 7 in 2018), deze zijn georiënteerd rond vier soorten resultaten: ondersteuning van gegevensverzameling en -analyse; versterking van de financiële en economische inclusie; versterking van het menselijk kapitaal en de coördinatie van de actoren op het gebied van humanitaire hulp; ondersteuning van operationeel onderzoek en innovatieve technologieën.

Soort resultaten	Illustraties van door ngo's uitgevoerde projecten	Illustraties van door internationale organisaties uitgevoerde projecten
Gegevensverzameling en	▶ Steun voor een open-sourcetoepassing	▶ <i>'Building resilience through innovation and Open Data in</i>

<p>-analyse ondersteunden</p>	<p>gemeenschapstoezicht door de lokale humanitaire actoren gedragen door het Belgische Rode Kruis in Senegal.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Project 'Monetaire overdracht, bescherming van kinderen en digitale data-analyse' (ngo Plan België) in de Centraal-Afrikaanse Republiek, dat het gebruik en de ontwikkeling van digitale cartografie van de beschikbare diensten, instrumenten voor gegevensverzameling en -analyse en een digitale toolkit voor monitoring en evaluatie ondersteunde 	<p><i>Sub-Saharan Africa'</i> (opbouw van veerkracht door innovatie en open data in Sub-Saharaans Afrika), geïmplementeerd door de GFDRR</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Risicokartering, monitoring en vroegtijdige waarschuwing voor vroegtijdige actie tegen een nieuwe dreiging - de <i>Spodoptera frugiperda</i> of legerworm, uitgevoerd door de FAO.
<p>Versterking van de financiële en economische inclusie</p>		<ul style="list-style-type: none"> ▶ Project van UNICEF rond het gebruik van het U-Report, een tool voor gegevensverzameling in real time (via sms-berichten) en communicatie via sociale media) gewijd aan de empowerment van kinderen, jongeren en gemeenschappen in het noordoosten van Nigeria met betrekking tot de voorbereiding op noodsituaties en het verbeteren van de toegang tot levensreddende informatie voor U-Reporters in het gebied.
<p>Het menselijk kapitaal versterken</p> <p>De coördinatie tussen de actoren versterken</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Capaciteitsopbouw met betrekking tot het gebruik van geld en marktgerichte reacties bij humanitaire acties van de <i>Norwegian Refugee Council</i>. ▶ 'Promotion des Outils Digitaux dans la Coordination Humanitaire' (promotie van de digitale hulpmiddelen in de humanitaire coördinatie, PODCH) in de Kasai-regio, uitgevoerd door Caritas Belgique Secours international en RDC. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Versterking van de coördinatie van de actoren van de humanitaire hulp met betrekking tot het gebruik van dronesystemen in het kader van het door het WFP geïmplementeerde UAV-project of het project <i>SEARCH-Sudden-Onset Emergency Aerial Reconnaissance for Coordination of Humanitarian Intervention</i>, dat hieruit voortvloeit. ▶ Versterking van de coördinatie van bedrijfsnetwerken in landen die te kampen hebben met terugkerende crises in het kader van het <i>Connecting Business Initiative</i> dat de particuliere sector mobiliseert om humanitaire crises aan te pakken, zowel op het moment dat ze zich voordoen als achteraf.

<p>Operationeel onderzoek en innovatieve technologieën ondersteunen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Project IMP&ACTE 3D via de introductie van 3D-printtechnologie voor de vervaardiging van braces in West-Afrika ▶ De steun van Handicap International aan projecten die gebruikmaken van drones om land opnieuw ter beschikking te stellen van de lokale bevolking in Tsjaad. ▶ Ondersteuning van de hydrocultuurproductie als innovatieve humanitaire interventie in een context van terugkerende voedselcrises in de Sahel in Niger, gedragen door Oxfam - Solidariteit. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Project ter ondersteuning van de uitrol van blockchain door het WFP in het kader van het proefproject 'Building Blocks' om het voor vluchtelingen gemakkelijker te maken geld over te schrijven. ▶ Project 'The Innovation Fund 2.0' ter ondersteuning van de innovatieve operationele oplossingen van het Vluchtelingenagentschap van de Verenigde Naties (UNHCR) en mobilisatie van financiële middelen voor het ontwerpen en testen van deze oplossingen.
--	---	---

Met betrekking tot de activiteiten die als humanitaire hulp kunnen worden gefinancierd op grond van artikel 29, lid 2, van de wet van 2013, is vooral steun verleend aan het volgende: steun voor maatregelen die een snelle reactie op humanitaire crises bevorderen; bescherming van en bijstand aan de slachtoffers van humanitaire crises door te voorzien in de vitale behoeften en de levensomstandigheden van de getroffen bevolking te verbeteren; overgangsmaatregelen die het mogelijk maken de sociaaleconomische structuur en het maatschappelijk middenveld nieuw leven in te blazen; voorbereiding op rampen; studies en evaluaties alsook de uitvoering van maatregelen om de humanitaire hulp doeltreffender en doelmatiger te maken.

Een verscheidenheid aan resultaten in projecten die door andere actoren/instrumenten (Wehubit en BIO) worden ondersteund

Er is ook een verscheidenheid aan resultaten terug te vinden in de projecten die door Wehubit worden ondersteund, variërend van steun voor sociale, menselijke en democratische inclusie (Lewuti-project in Oeganda) tot steun voor het verzamelen en analyseren van gegevens via de implementatie van instrumenten/systemen (mobiele applicatie Medicapt in de DRC om klinici te helpen forensisch bewijs van seksueel geweld tijdens een ontmoeting met een patiënt te documenteren; CAJULAB - in kaart brengen van productiezones met behulp van drones voor een slimme cashewnotenproductie in het licht van de klimatologische omstandigheden).

Hetzelfde geldt voor BIO, dat via haar investeringen in verschillende op het digitale gerichte investeringsfondsen zowel de **ontwikkeling van digitale oplossingen** en **digitale financiële producten** ondersteunt als de **capaciteitsopbouw** (via de ondersteuning van verschillende programma's voor technische bijstand aan haar klanten).

Voor Enabel en actoren van de niet-gouvernementele samenwerking (met uitzondering van projectoproepen) werden er een aantal sterk terugkerende resultaten opgetekend.

De resultaten van Enabel vertalen zich vaak **in een versterking van het menselijk kapitaal en een ondersteuning van de gegevensverzameling en -analyse**. Tegelijkertijd lijken de resultaten van Enabel meer recentelijk te diversifiëren, met een

groter wordend aandeel **voor de steun aan digitaal ondernemerschap en het lokale ecosysteem.**

Bovendien **worden regelmatig bepaalde resultaten nagestreefd en bereikt door actoren van de niet-gouvernementele samenwerking (buiten projectoproepen),** met name in verband met prioriteit 2, zoals steun voor een gelijke toegang tot hoogwaardige basisdiensten, versterking van de financiële en economische inclusie of de sociale, menselijke en democratische inclusie.

De actoren van de niet-gouvernementele samenwerking (ANGS) die in het kader van de projectoproep 'Mensenrechten en digitalisering' steun ontvingen, richtten hun pijlen dan op hun beurt weer op de ondersteuning van gegevensverzameling en -analyse, de ondersteuning van de versterking van de sociale en menselijke inclusie en de democratie, en de versterking van het menselijk kapitaal, terwijl de ANGS die in het kader van de projectoproep 'Innovatie' op het vlak van humanitaire hulp steun kregen, resultaten hebben geboekt die voornamelijk gebaseerd bleken op drie pijlers (ondersteuning van gegevensverzameling en -analyse; versterking van de financiële en economische inclusie; versterking van het menselijk kapitaal en de coördinatie van de actoren op het gebied van humanitaire hulp; ondersteuning van operationeel onderzoek en innovatieve technologieën).

4.2.4. Resultaten naar numerieke oplossingen en algemene trend

Ondanks de diversiteit aan interventies registreert de Belgische samenwerking bepaalde soorten resultaten met een grotere regelmaat, terwijl andere steeds meer of op een meer experimentele basis worden waargenomen.

In verband met de eerder beschreven interventietypologie zijn er bepaalde frequente resultaten (hieronder aangehaald; grotendeels reëel, zo niet verwacht) van de Belgische samenwerking in verband met de geprefereerde digitale oplossingen, zoals de casestudies, de interviews en de meta-evaluatie hebben aangetoond.

- ▶ **Dat is bijvoorbeeld het geval voor de ondersteuning van de gegevensverzameling en -analyse, via de steun voor geïntegreerde systemen, tools en gegevensapplicaties, zoals we bij verschillende projecten konden vaststellen.**

Projecten ondersteunen dit resultaat via geïntegreerde systemen. Zo ondersteunen Enabel-projecten dergelijke systemen in de gezondheidssector (bijv. in Oeganda en Marokko) of in het onderwijs (geïntegreerde beheersystemen voor HR- en financieringspraktijken voor het TTE-project).

Andere ondersteunen het via het gebruik en de ontwikkeling van digitale hulpmiddelen voor de verzameling en analyse van gegevens. Dit is het geval voor het project 'Monetaire overdracht, bescherming van kinderen en digitale data-analyse' (ngo Plan België) dat hierboven werd vermeld in het kader van de projectoproep Innovatie op het gebied van humanitaire hulp. Hetzelfde geldt voor een door WFP uitgevoerd project dat de analyse van de mobiele kwetsbaarheid en het in kaart brengen ervan (mVAM) ondersteunde door gegevens te verzamelen om de voedselzekerheidstendensen in real time te kunnen monitoren en besluitvormingsprocessen te kunnen ondersteunen via telefonische enquêtes.

Verscheidende projecten ondersteunen dit ook via de ontwikkeling van applicaties. Het project 'Open source App for Community based surveillance by local humanitarian actors: development, field test and preparation for scale up' (Belgisch

Rode Kruis) ondersteunt een applicatie gewijd aan het voorkomen van gezondheids crises alsook aan andere domeinen zoals het klimaat, ten voordele van de lokale actoren in Senegal en de Sahel. Het programma rond stedelijke ontwikkeling en gezondheid (Sanita) van Enabel ondersteunt de ontwikkeling van een innovatieve en nationale applicatie gebaseerd op de Open Source DHIS2 waarmee toezicht zal kunnen worden op de afvalsector. Dokters van de Wereld in DRC ondersteunt eveneens een mobiele applicatie, bestaande uit een platform voor gegevensbeheer en webbased dashboards voor het visualiseren van de resultaten waarmee de kwaliteit van de zorgverlening aan de patiënten en de vaardigheden van het gezondheidspersoneel gemeten kan worden, evenals de activiteit van de gezondheidscentra (Dokters van de Wereld in DRC).³³ Tijdens het terreinbezoek in Oeganda werd ook steun vastgesteld voor applicaties, via het 'UN Global Pulse'-project, of actoren van de niet-gouvernementele samenwerking om de toegang van boeren tot marktinformatie te versterken.

De steun van BIO aan verschillende investeringsfondsen die zich richten op het digitale en de **ontwikkeling van digitale oplossingen draagt daar eveneens toe bij**. Dit is het geval voor investeringen bij het Omnivore-fonds in India, dat zich sterk richt op 'big data'-oplossingen, remote sensing of het Internet of Things, en op zijn beurt investeert in technologische starters die actief zijn op het gebied van de landbouw en de plattelandseconomie. BIO steunt ook microfinancieringsinstellingen in Malawi in het kader van een belangrijk digitaliseringsprogramma dat de introductie van digitale financiële producten en digitale automatisering op het terrein voor de interne processen van deze instellingen omvat.

- ▶ Ook **de versterking van het digitale menselijk kapitaal en de onderlinge coördinatie (met name op humanitair gebied)** is een sterke aanwijzing voor het optreden van de Belgische samenwerking met de steun van actoren van de gouvernementele, niet-gouvernementele, humanitaire en internationale samenwerking.

Dit resultaat wordt bereikt via verschillende verwezenlijkingen. Dit manifesteert zich bijvoorbeeld in de vorm van steun voor digitale campussen (APEFE in de DRC³⁴, Innovation Hub in Senegal, opgezet door Enabel) of D4D-laboratoria ('Skills Uganda'-project van Enabel). Deze steun kan ook gericht zijn op het versterken van de coördinatie van humanitaire actoren, zoals bijvoorbeeld het UAS-project van het WFP, dat zes regionale workshops over drones heeft opgezet. Voorts wordt er tevens gewezen op de ontwikkeling van modules, online opleidingen en digitale platformen (TTE- en SDHR-projecten in Oeganda en tussen landbouwactoren in Benin in het kader van Enabel-projecten, het 'Programme d'initiative pour la formation à distance des maitres' van APEFE in de DRC). BIO ondersteunt verschillende technische bijstandsprogramma's voor haar klanten met betrekking tot digitale transformatie, zoals Banco Solidario in Ecuador of ACEP (capaciteitsopbouw voor digitale financiering en een digitale strategie) in verschillende landen in Afrika.

- ▶ Bovendien **worden regelmatig bepaalde resultaten nagestreefd en bereikt die met name stroken met prioriteit 2 (in het bijzonder door de ANGS)**, zoals steun voor een gelijke toegang tot hoogwaardige basisdiensten, versterking van de financiële en economische inclusie of de sociale, menselijke en democratische inclusie.

De versterking van de **gelijke toegang tot basisdiensten van betere kwaliteit** is een terugkerend resultaat. DZG steunt dit resultaat bijvoorbeeld ook via systemen voor vroegtijdige waarschuwing om gezondheidsrampen te voorkomen, terwijl verschillende projecten de digitale overheid ondersteunen (UVCW-VSGB in Benin, de Democratische Republiek Congo, Burkina Faso en Senegal om de toegang ertoe voor

³³ Dokters van de Wereld, *Programma 2017-2021 pour la République Démocratique du Congo*, p. 19-20

³⁴ APEFE (2016), *Rapport d'évaluation finale de l'IFADEM au Katanga, phase 2 (2014-2016)*, p.21

de burgers te verbeteren).³⁵ Het programma ter ondersteuning van de werking van de burgerlijke stand en het opzetten van een beveiligd informatiesysteem in Mali heeft tot doel de Malinese autoriteiten te versterken in hun inspanningen om de burgerlijke stand te moderniseren door het opzetten van een functioneel, geautomatiseerd informatie- en beheerssysteem dat gekoppeld is aan een biometrische databank, dat de identiteit van de burgers kan beveiligen en dat door de gebruikende administraties kan worden aangewend.

Qua versterking van de financiële en economische inclusie zetten meerdere ANGS zich in voor de ontwikkeling van digitale financiële diensten op het gebied van betalingen en marktprijsinformatie. Zo ondersteunt VECO³⁶ een digitaal landbouwmarketingsysteem in de graansector. Dit systeem is gebaseerd op een Web-sms-platform, SIMAgri, dat het mogelijk maakt om een waaier aan informatie te verzenden, te ontvangen en te raadplegen (prijzen, aanbiedingen om te verkopen en te kopen, voorraden van agropastorale producten). Verschillende ngo's in Oeganda meldden ook dat ze hierbij betrokken waren om de boeren te informeren. Voorts ondersteunt SIA-SOS FAIM-Ile de Paix - Autre Terre, in samenwerking met de operator Orange bij koepelorganisaties, bijvoorbeeld digitale instrumenten voor het verzamelen en analyseren van landbouwstatistieken, wat de toegang tot informatie van deze organisaties versterkt. Met het programma '*Connecting, empowering and transforming for a more sustainable and inclusive world*' in Oeganda wil TRIAS boeren ondersteunen bij het overwinnen van de sociale en economische obstakels voor hun ontwikkeling, met name door digitale middelen te gebruiken om de structuur van hun bedrijf te versterken.

Op het gebied van **sociale, menselijke en democratische inclusie** worden verschillende projecten opgezet, met name op het gebied van bewustmaking en verspreiding van kennis. Het Lewuti-project dat door BarefootLaw opgezet werd in Oeganda, ondersteunt de digitale toegang van vrouwen tot juridische diensten door hulp en informatie te bieden via sms en interactieve voice-serviceplatformen.

- ▶ Andere categorieën van waargenomen resultaten, hoewel niet geciteerd in de nota, **weerspiegelen een toename van de greep van de Belgische samenwerking op deze D4D-kwesties**. Dat is het geval voor de projecten die het digitale ondernemerschap en het lokale ecosysteem ondersteunen, die in toenemende mate door Enabel worden geïmplementeerd, bijvoorbeeld in Burkina Faso, Guinee of Benin.³⁷

Tot slot worden er ook projecten **waargenomen die eerder experimenteel zijn en een innovatief karakter hebben**. Dat is het geval voor de projecten ter ondersteuning van het operationele onderzoek en de innovatieve technologieën. Het meerlandenproject IMP&ACTE 3D (ondersteund in het kader van de projectoproep 'Innovatie' op het vlak van humanitaire hulp van DGD) introduceerde de 3D-printtechnologie voor de productie van braces in West-Afrika (3 interventielanden: Togo, Mali en Niger) om deze nieuwe technologieën toegankelijk te maken in gebieden met een laag inkomen, of in oorlogs- of noodcontexten (ngo Handicap International, in samenwerking met de Universiteit van Strathclyde in Schotland en twee industriële bedrijven: ProsFit en Proteor SAS). Er zijn ook projecten met behulp van drones opgezet, bijvoorbeeld in Tsjaad door Handicap International om land opnieuw ter beschikking te stellen van de lokale bevolking, of in Mozambique door Enabel, het ene ter ondersteuning van de inspanningen om hernieuwbare energie in te zetten (met behulp van topografische metingen om de beste

³⁵ UVCW-VSGB (2019), *Evaluation intermédiaire du programme de Coopération internationale communale 2017-2021*, p. 34, p. 36

³⁶ VECO, *Deel II, landenfiche Burkina Faso*, p. 30

³⁷ Dit zijn respectievelijk de projecten 'Appui au développement d'un entrepreneuriat inclusif et durable dans la région du Centre-Est' (interventiennr. BKF1803211) in Burkina Faso, 'Développement de l'Entrepreneuriat agricole sur l'axe Conakry-Kindia-Mamou' (DEA-CKM) (interventiennr. GIN1701411) in Guinee en 'DigiBoost' in Benin om het ecosysteem van de digitale economie te versterken.

oplossingen te evalueren), het andere ter ondersteuning van een slimme landbouw met het oog op de klimaatverandering, waarbij de technische ananasproductietrajecten beter in acht worden genomen. Ten slotte heeft het meerlandenproject 'Building Blocks' van het Wereldvoedselprogramma (WFP), dat door de Belgische samenwerking wordt gesteund, het gebruik van blockchain onderschreven om het voor vluchtelingen gemakkelijker te maken geld over te schrijven.

Ondanks de uiteenlopende mate van vooruitgang werden de verwachte resultaten over het algemeen geboekt of is men goed op weg om dat te doen, op enkele uitzonderingen na.

De volgende analyses zijn gebaseerd op de waarnemingen van het terreinbezoek in Oeganda en de casestudies vanop afstand. **Het bereiken van de beoogde resultaten (zoals gepreciseerd in de projectdocumenten) ligt ofwel op schema (Lewuti), ofwel gedeeltelijk op schema (UNCDF), terwijl D4D als vehikel dient om de meer algemene resultaten van het TTE-project in Oeganda te behalen. In andere gevallen is het nog te vroeg om een oordeel te vellen (E-TAMKEEN in Marokko).**

Voor het **Lewuti-project** ligt het resultaat van de versterking van de sociale, menselijke en democratische inclusie op schema. De aanvankelijk vastgestelde doelstellingen moeten tegen het einde van het project bereikt worden of werden reeds bereikt, met name het percentage vrouwen dat tegen het einde van het project rechtsherstel zoekt of het aantal vrouwen dat informatie en rechtsbijstand heeft gekregen.

Voor het **project UAV** (Unmanned Aerial Vehicle/luchtdronesysteem) (gesteund in het kader van de projectoproep 'Innovatie' op het gebied van humanitaire hulp van DGD) dat door het WFP wordt uitgevoerd, werd het verhoopte resultaat van de versterking van de coördinatie tussen de actoren voor het gebruik van dronesystemen bereikt (hetgeen tot uiting komt in de implementatie van roadmaps tussen alle actoren in elke workshop), terwijl de aanvankelijk verhoopte doelstellingen werden overschreden: er werden 6 workshops georganiseerd in plaats van de 4 aanvankelijk geplande.

Voor het **UNCDF-project** (Mobile Money for Data Analytics – gefinancierd buiten de projectoproep op de basisallocatie 'Consolidatie van de samenleving en goed bestuur') werd het verwachte resultaat van de steun voor gegevensverzameling en -analyse gedeeltelijk bereikt. Het finaliseren van het gegevensanalyseplatform genaamd 'Action Insights Data' (AIDA) is een van de verwezenlijking van het project. AIDA is een dataplatform dat de integratie, anonimisering en samenvoeging van verschillende gegevensbronnen voor de ontwikkeling van dataproducten, zoals dashboards, algoritmen en datasheets, mogelijk maakt. Niettemin werden de platformgerelateerde applicaties gedeeltelijk gebruikt. Slechts twee ervan werden ontwikkeld dankzij de betrokkenheid van de partners. Dit was het geval met UNCDF (Digital Finance) en KCCA (Urban Mobility), maar gebeurde niet met Hunger Fighters vanwege hun geringe betrokkenheid en interesse (zie hieronder voor meer informatie over de risico's en belemmeringen voor duurzaamheid in het kader van dit project).

Voor het **TTE-project ('Teacher Training Education')** heeft Enabel ondersteuning gegeven aan de versterking van het menselijke kapitaal en de verzameling van gegevens via online trainingen, digitalisering van managementpraktijken (HR, financiën), een digitaal systeem voor het monitoren van de aanwezigheid van docenten, onderwijsmateriaal (laptops, tablets, desktops) met name in Unyama, en de bouw van een open-sourcebibliotheek. Voor het SDHR-project (*Support to the Development of Human Resources*) werd in de eindevaluatie geconcludeerd dat het project zeer doeltreffend was, met een versterking van het menselijke kapitaal. De competentieniveau steeg, ook wat het gebruik van de computer betrof. 572 deelnemers werden gecertificeerd.

Wat het **E-TAMKEEN-project** van Enabel in Marokko betreft, is het nog te vroeg om een oordeel te vellen over het bereiken van de beoogde resultaten. Dit project heeft meer bepaald tot doel de vaardigheden van de ambtenaren op centraal en lokaal niveau te versterken met het oog op een effectiever en efficiënter beheer van de openbare dienstverlening. Tijdens de opstartfase werden er echter activiteiten voor projectbeheer uitgevoerd, evenals activiteiten in verband met de tussentijdse doelstelling om de digitale vaardigheden van ambtenaren in lijn met de digitale transformatie van de administratie te versterken, zoals raadpleging van en overleg met de ministeries (vergaderingen, workshops) en de voorafgaande opleiding van de contactpunten bij de administraties. De volgende stappen zijn het uitvoeren van een analyse van de behoeften en opleidingstechnische processen, zodat er voor elk van de 14 administraties een plan voor capaciteitsopbouw en een gemeenschappelijk competentieplan kan worden opgesteld.

4.2.5. Toegevoegde waarde van D4D

Er zijn verschillende onderliggende voordelen van D4D, met name wat betreft de verbetering op het vlak van governance, het multiplicatoreffect en de verbetering van de efficiëntie en de kwaliteit van de aan de bevolking geleverde goederen en diensten.

Als we de resultaten van de gebruikte tools voor het verzamelen van de hiertoe benodigde informatie (enquête, casestudies, meta-evaluatie) met elkaar vergelijken, dan kunnen we stellen dat de digitale component van de programma's/projecten van de actoren van de Belgische samenwerking vooral bijdraagt tot:

- ▶ **Goed bestuur door middel van instrumenten voor besluitvorming, planning, monitoring en risicobeheer** (35 van de 62 respondenten)

Het door Enabel ondersteunde project '*Appui multisectoriel à la sécurité alimentaire et nutritionnelle dans l'Atacora*' (Benin) heeft onder meer tot doel de stuur-, begeleidings- en coördinatiecapaciteiten op alle niveaus (ministerieel en lager) op het vlak van voedsel- en voedingszekerheid te versterken. Het programma voorziet specifiek in de digitalisering van de informatie-uitwisseling (cartografieën, digitale platformen voor informatie-uitwisseling, enz.). Het TTE-project draagt hier ook toe bij door middel van systemen om het absentisme te bestrijden of door middel van een beter (financieel, personeels-) beheer.

- ▶ **Verbetering van de efficiëntie en de kwaliteit van de aan de bevolking geleverde goederen en diensten** (openbare diensten, basisdiensten, stedelijke diensten) (34 respondenten)

Het E-TAMKEEN-project in Marokko heeft tot doel de vaardigheden (inclusief de digitale vaardigheden) van de ambtenaren op centraal en lokaal niveau te versterken met het oog op een effectiever en efficiënter beheer van de openbare dienstverlening. Enabel ondersteunt ook applicaties om de drinkwater- en sanitaire voorzieningen te verbeteren (bijv. Senegal, Guinee).

- ▶ **Verbetering van de planning, monitoring en evaluatie van de effecten van de ontwikkelingsinspanningen en de humanitaire hulp** (29 respondenten) (voorbeeld van de bovengenoemde projecten van de ngo Plan en de mVAM-projecten van het WFP)
- ▶ **Een multiplicatoreffect door het vergroten van de toegang en dus van het aantal begunstigden van een interventie** (28 respondenten)

Het Lewuti-project wil met behulp van digitale hulpmiddelen een aanzienlijk aantal vrouwen bereiken om hun toegang tot juridische diensten te vergroten. Dit geldt in het bijzonder via bewustmakingsactiviteiten langs digitale instrumenten die door actoren van

de niet-gouvernementele samenwerking geïmplementeerd worden, zoals het geval is via BarefootLaw voor het Lewuti-project dat de toegang van vrouwen tot juridische diensten wil versterken via digitale instrumenten, of via de mvo RCN Justice & Démocratie die het begrip van de mechanismen van discriminatie, uitsluiting en genocide onder jonge Burundezers en Rwandezers wil bevorderen.

De D4D-interventies dragen - volgens een kleiner aantal respondenten - tevens bij tot het verlagen van de toegangsdrempel voor kwetsbare groepen die bij gebrek aan digitale instrumenten met belemmeringen te maken hebben, tot het ondersteunen van groei, ondernemerschap en het scheppen van werkgelegenheid, of tot het verbeteren van de publieke transparantie, de verantwoordingsplicht en/of de bestrijding van corruptie. *Zie figuur 18 in volume II van het rapport.*

4.2.6. Met D4D gepaard gaande risico's

Lokale D4D-risico's gedeeltelijk begrepen

Bijna de helft van de respondenten (47 %) is het niet echt eens of helemaal niet eens met de stelling dat de Belgische actoren van de ontwikkelingssamenwerking op een correcte manier rekening zouden houden met de risico's die gepaard gaan met D4D. Een derde van de initiatiefnemers van projecten (29 %) is van mening dat de opgevolgde programma's/projecten deze risico's niet of nauwelijks in aanmerking nemen. *Zie figuur 19 in volume II van het eindrapport.*

De inachtneming van D4D-risico's is gedeeltelijk, zoals bleek uit de resultaten van verschillende verzamelinstrumenten (meta-evaluatie/onderzoek, casestudies).

Op enkele uitzonderingen na is de risicoanalyse meestal opgenomen in het projectdocument. Risico's zijn ofwel specifiek/direct gekoppeld aan D4D (Lewuti, UNCDF), ofwel algemeen/indirect gerelateerd aan D4D (TTE, ANGS-programma's), afhankelijk van het type project (D4D mainstreaming of D4D specific project). De financieringskaders en risicoanalyses in de kandidaturen van de initiatiefnemers van projecten voor oproepen van het DGD (Mensenrechten en digitalisering, Innovatie) zijn van hun kant dan weer zeer zwak tot onbestaand te noemen.

De richtlijnen van het Wehubit-programma vereisen dat de kandidatuur een sectie bevat over risicobeheer en risicobeperkende maatregelen. Voor zover het programma projecten ondersteunt die specifiek gericht zijn op D4D, is de behandeling van specifieke D4D-risico's duidelijker. Zo identificeerde BarefootLaw in het Lewuti-project in Oeganda bijvoorbeeld zowel algemene (contextuele/institutioneel gerelateerde) als specifieke risico's voor D4D (onvermogen van vrouwen in de doelgebieden om gebruik te maken van digitale oplossingen). Uit het onderzoek van de ANGS-programma's die in het kader van de meta-evaluatie/het onderzoek onder de loep genomen werden, blijkt dat indirect rekening werd gehouden met de risico's via een algemene risicobeheermatrix, zonder dat D4D-gerelateerde risico's echter het voorwerp uitmaakten van een specifieke inachtneming.

Met sommige risico's werd wel degelijk rekening gehouden. In Oeganda werd er in het geval van het Lewuti-project een analytisch kader van risico's en risicobeperkende maatregelen in het aanvraagdossier opgenomen. Sommige D4D-risico's worden benadrukt, zoals het onvermogen van vrouwen om digitale oplossingen te gebruiken en de privacy van gegevens.

In de praktijk zijn sommige risico's beperkt, bijvoorbeeld met betrekking tot gegevensbescherming (UNCDF-project) en de mobilisatie/bewustmaking van belanghebbenden (met tussenpersonen zoals kampioenen voor het TTE-project of

gemeenschapsleiders voor het Lewuti-project; ambtenaren om nieuwe vaardigheden te vergaren in het kader van het E-TAMKEEN-project).

Op andere risico's werd echter niet voldoende geanticipeerd vanaf de formulering tot aan de implementatiefase, zoals het risico van afhankelijkheid van/verslaving aan ICT-instrumenten die door het ministerie van Onderwijs geïdentificeerd werden (TTE-projecten voor studenten) en van betaalde diensten (AIDA voor partners zoals KCCA die het platform niet meer gebruiken), de toegang tot foutieve informatie voor docenten (fake news), waarvoor bewustmaking van de studenten nodig is.

4.3. Efficiëntie

V9: In hoeverre zijn de ingezette middelen/investeringen redelijk ten opzichte van de resultaten die op projectniveau waargenomen worden?

Methodologische basisvoorwaarde

In de efficiëntieanalyse wordt op basis van de steekproef van casestudies beoordeeld of de ingezette middelen/investeringen in verhouding waren tot de bereikte of verwachte resultaten, terwijl tegelijkertijd ook de op projectniveau uitgevoerde monitoringregelingen geëvalueerd worden.

Voornaamste vaststellingen en conclusies

- ▶ De dimensionering van de middelen in het licht van de geobserveerde resultaten lijkt niet altijd geschikt, omdat deze te beperkt is (Lewuti-project, E-TAMKEEN) of, omgekeerd, vragen kan oproepen met betrekking tot het gekozen economische model (project Mobile Money for Data Analytics). Tot slot zijn er andere gevallen die geen aanleiding geven tot bijzondere opmerkingen (UAS-project).
- ▶ Het toezicht is over het algemeen bevredigend, hoewel er ruimte is voor verbetering, met name wat betreft de gedelegeerde samenwerking.

De dimensionering van de middelen in het licht van de waargenomen resultaten lijkt niet altijd geschikt.

Hoewel het moeilijk is om hierover een algemeen oordeel te vellen, kunnen we ons hiervoor wel baseren op een aantal concrete gevallen.

In sommige gevallen lijken deze middelen slecht gedimensioneerd. Sommige lokale belanghebbenden waren van mening dat de capaciteit van het BareFootLaw-personeel beperkt was om te voldoen aan de aanzienlijke vraag die voortvloeide uit het Lewuti-project. Voor het E-TAMKEEN-project in Marokko lijken de ingezette middelen, zowel menselijk als financieel, binnen de perken te blijven gelet op de verwachte doelstellingen (capaciteitsopbouw bij 13 begunstigde overheidsdiensten). Het project mobiliseert in totaal 6 personen³⁸ (plus een correspondent binnen de 13 begunstigde administraties), voor een totaal budget van 3,5 miljoen euro, waarvan bijna 2/3

³⁸ Voor het Belgische deel werden slechts 4 personen specifiek voltijds gemobiliseerd voor de interventie (een expert in capaciteitsopbouw, een expert in digitalisering, een administratief en financieel manager, en een administratief medewerker). Deze middelen vormen een aanvulling op de middelen die aanwezig zijn binnen het Enabel-team in Marokko, een change manager binnen het Ministère de la Réforme de l'Administration et de la fonction Publique du Royaume du Maroc (MRAFP) en een aanspreekpunt binnen het Agence de Développement du Digital (ADD).

rechtstreeks is bestemd voor opleidingen en coachingsessies. Volgens het TFD gaan de aangeboden opleidingen vergezeld van kostenindicatoren om hun financieel beheer te optimaliseren. Tot slot werd de geringe dimensionering van de teams voor de werking van de informatiesystemen bijvoorbeeld aangestipt in het verslag van de eindevaluatie van het project 'Appui institutionnel et opérationnel aux 3 agences de bassins hydrauliques' in Marokko.

Anderzijds lijkt de enveloppe die in het kader van het 'Mobile Money for Data Analytics'-project in Oeganda is toegewezen, **aanzienlijk en verdacht** vanwege het gekozen economische model. De subsidie aan de particuliere technische dienstverlener (1 M€) kan namelijk leiden tot een discussie over het feit dat het economische model niet heeft geleid tot een eigendomsoverdracht bij de hosting van het platform, waardoor een afhankelijkheid van een particuliere dienstverlener ontstaat met kosten die sommige partners (KCCA, Hunger Fighters) hebben afgeremd in het gebruik van het platform. Het feit dat fondsen van de Belgische samenwerking, die via de aan het UNCDF gedelegeerde samenwerking worden verstrekt, uiteindelijk ten goede komen aan een particuliere leverancier, kan eveneens tot nadenken stemmen en de vraag oproepen of andere modaliteiten (bijvoorbeeld via de Business Partnership Facility) in de toekomst niet geschikter zouden zijn.

In andere gevallen zijn er geen bijzondere opmerkingen te maken, maar zijn de middelen gepast in verhouding tot de beoogde of waargenomen resultaten. Fase 1 van het door het WFP geïmplementeerde UAS-project mobiliseerde minimaal twee voltijdse WFP-medewerkers voor elke workshop (een projectcoördinator en een communicatiemedewerker), evenals, indien nodig, andere medewerkers voor vertaal- en ondersteuningsfuncties van de lokale WFP-kantoren. Naast de loonkosten hebben de financiële middelen vooral de organisatie van de workshops (211.830 €) en de implementatie van de 24 dronesystemen (113.403 €) ondersteund.

Een over het algemeen bevredigend te noemen toezicht, hoewel er ruimte is voor verbetering, met name wat betreft de gedelegeerde samenwerking

Uit de missie in Oeganda is gebleken dat de projecten die door de gouvernementele samenwerking uitgevoerd werden, een bevredigende follow-up hebben gekregen. Voor het Lewuti-project heeft BarefootLaw een voortgangsrapport aan Wehubit bezorgd en beschikt de organisatie over een intern opvolgingsbestand dat door een instant dashboard van de nodige input werd voorzien. Langs de kant van het TTE-project gebeurt de monitoring door middel van een jaarlijks activiteitenverslag, bezoeken ter plaatse en driemaandelijke evaluaties van de vergaderingen. Het aanduiden van 'champions' is eveneens een effectieve benadering om de kwaliteitsborging, de opvolging en de voortdurende verbetering van de lerarenopleiding te waarborgen, alsook om bij te dragen tot de duurzaamheid van de effecten.

Aan de andere kant **suggereert de opvolging in het kader van de gedelegeerde samenwerkingsprojecten dat er ruimte is voor verbetering.** Voor het UNCDF-project in Oeganda lijkt de rapportage ontoereikend. Een voortgangsverslag dat met het eindverslag overeenstemt, werd in november 2018 opgesteld (oorspronkelijk gepland voor februari 2018). Het evaluatieteam werd niet geïnformeerd over andere voortgangsverslagen (terwijl dit wel was voorzien in het projectdocument, met een voortgangsverslag dat eind 2016 moest worden ingediend), noch ontving het een kader voor het meten van de resultaten zoals bepaald in het voorstel. Dit gebrek aan prestatie-indicatoren werd ook vastgesteld bij het project '*Unmanned Aircraft Systems (UAS) coordination in humanitarian response*' van het Wereldvoedselprogramma (WFP). Het kennisniveau van de Belgische institutionele actoren (ambassade, Enabel) in Oeganda over gedelegeerde samenwerkingsprojecten leek zeer algemeen (door een rotatie van de aanspreekpunten en het feit dat de subsidie beheerd wordt op de hoofdzetel door het

DGD) en vraagt om een verduidelijking van de verantwoordelijkheden voor de vóór januari 2018 gedelegeerde samenwerkingsprojecten (conform de hervorming van Enabel).

4.4. Duurzaamheid

V10: In hoeverre wordt duurzaamheid ondersteund van ontwerp tot uitvoering in een project? Wordt er bij het starten van interventies rekening gehouden met de resultaten op lange termijn? Zijn de toepassingen die in het kader van de interventies worden ontwikkeld duurzaam?

Methodologische basisvoorwaarde

De volgende analyses richten zich op de aandacht voor duurzaamheid in de gehele projectcyclus, de hiertoe bijdragende factoren en de obstakels. Duurzaamheid staat centraal in de 2030 Agenda en wordt als een van de beginselen van de digitale ontwikkeling genoemd. Het heeft tot doel de resultaten van de projecten te bestendigen om de levensvatbaarheid ervan te waarborgen. In de strategienota wordt hier uitgebreid naar verwezen, in de eerste plaats bij de prioriteiten, die gericht zijn op inclusieve en duurzame economische groei, en wordt aangedrongen op basiselementen om de duurzaamheid van de ondernomen acties te waarborgen (kennisoverdracht, versterking van de lokale D4D-ecosystemen, ecologische duurzaamheid), zonder de risicofactoren te verdoezelen.

Voornaamste vaststellingen en conclusies

- ▶ De duurzaamheid op het vlak van D4D en de ondersteuning van de SDG's worden op een heterogene manier in aanmerking genomen door de verschillende actoren doorheen de gehele projectcyclus.
- ▶ Verschillende factoren dragen bij tot de duurzaamheid, zoals de versterking van de capaciteiten, steun voor het formuleren van een D4D-strategie, steun voor het nastreven van een partnerschap, het mobiliseren van aanvullende financieringen, het aanstellen van lokale referentiepunten en kapitalisatie. Andere goede praktijken, zoals voorzien in de nota, dragen hier eveneens toe bij, zoals het stimuleren van lokaal eigenaarschap en kennisoverdracht, het versterken van lokale D4D-ecosystemen of het respecteren van milieuduurzaamheid.
- ▶ Het is nog te vroeg om de duurzaamheid van de ondersteunde toepassingen te beoordelen.
- ▶ Ondanks goede praktijken zijn er terugkerende problemen, ofwel specifiek voor D4D ofwel meer algemeen, die de duurzaamheid van de effecten belemmeren, waaronder het gebrek aan capaciteit, het tekort aan eigenaarschap en de digitale kosten.

De duurzaamheid op het vlak van D4D en de ondersteuning van de SDG's worden op een heterogene manier in aanmerking genomen door de verschillende actoren doorheen de gehele projectcyclus.

Hoewel duurzaamheid een zichtbaar punt van zorg is vanaf de ontwerpfase van het project, blijft het een echte uitdaging om er rekening mee te houden bij de uitvoering en het toezicht op het project, zoals blijkt uit het onderzoek en de analyses van de casestudies.

Hoewel een groot deel van de respondenten van mening is dat de bijdrage van D4D-project(en) van de Belgische samenwerking aan één of meer SDG's voldoende wordt aangemoedigd, is bijna de helft van de initiatiefnemers van projecten van mening dat er volgens de enquête niet echt of helemaal geen rekening wordt gehouden met duurzaamheid in D4D, vanaf het ontwerp tot de uitvoering en de monitoring van de opgevolgde D4D-projecten.

De duurzaamheid van het project wordt op een heterogene manier door de actoren en in verschillende stadia van de projectcyclus in aanmerking genomen.

Op het niveau van Enabel verschijnt het in de structuur van de technische en financiële documenten van Enabel (bijv. TTE Uganda, E-TAMKEEN in Marokko) vanaf de ontwerpfase en wordt het geïntegreerd in de structuur van de activiteitenverslagen in de uitvoerings- en opvolgingsfase. De behandeling van de D4D-component in termen van duurzaamheid is afhankelijk van de aard van het project (ofwel specifiek gewijd aan D4D ofwel met transversale integratie). Het is met name aanwezig in de richtsnoeren in de kandidatuursfase van het Wehubit-programma, met een specifieke sectie over het soort van duurzaamheid (financieel, institutioneel), maar komt minder aan bod in de uitvoeringsfase van het Lewuti-project.

Op DGD-niveau komt duurzaamheid niet voor in de kandidatuursfase van de oproepen tot het indienen van projecten. En ook in het kader van gedelegeerde samenwerkingsprojecten kan de vraag gesteld worden naar de mate waarin er aandacht aan besteed wordt. In het UAS-project ('*Unmanned Aircraft Systems*') onder leiding van het WFP is er niets wat erop wijst dat er rekening mee gehouden werd. Hoewel duurzaamheid wordt genoemd in het UNCDF-projectdocument in Oeganda, met name door de belangstelling voor het repliceren en laten evolueren van de oplossing in andere oplossingen, lijkt er in de uitvoerings- en opvolgingsfase echter onvoldoende rekening mee te zijn gehouden. Hoewel in het voorstel een plan voor de duurzaamheid van het AIDA-platform na afloop van het project werd genoemd, werd dit plan tijdens de interviews niet aangekaart ten opzichte van het evaluatieteam en was het ook niet zichtbaar in het eindrapport.

Bovendien zijn de stimulansen om bij te dragen aan één of meer SDG's op een variabele manier merkbaar, afhankelijk van de Belgische samenwerkingsactoren. Enerzijds wordt dit aangemoedigd op het niveau van de D4D-prijs (voorrang voor initiatieven die gericht zijn op het realiseren van SDG's, het Wehubit-programma (leidend principe: promotie van digitalisering als instrument om bij te dragen tot de verwezenlijking van SDG's). De algemene doelstelling van het Lewuti-project is dus om bij te dragen aan de SDG's 16 en 5 door kwetsbare vrouwen in de regio's Acholi en Lango toegang te bieden tot justitie. Anderzijds lijkt dit minder (of helemaal niet) het geval te zijn op het niveau van Enabel en DGD (projectoproepen op het gebied van mensenrechten en digitalisering, innovatie). Dit blijkt uit verschillende TFD's van Enabel (bijv. TTE in Oeganda, E-TAMKEEN), doordat er geen SDG's in vermeld worden.

Verschillende factoren dragen bij tot duurzaamheid.

Verschillende factoren zullen waarschijnlijk de integratie van het digitale in interventies verbeteren en de duurzaamheid ervan waarborgen, zoals de opname van een D4D-afdeling in de nieuwe landenportefeuilles, de steun voor capaciteitsopbouw en de mobilisatie van expertise en de formulering/coördinatie en/of implementatie van een D4D-strategie.

Verschillende projecten zetten namelijk effectief in op **capaciteitsopbouw**. Dat is bijvoorbeeld het geval via de projecten TTE, Skilling Uganda en Lewuti in Oeganda, een interventie van Enabel in Burkina Faso, het E-TAMKEEN-project in Marokko of het UAS-project (op het gebied van de coördinatie rond het gebruik van dronesystemen). **De aanstelling van lokale referenten** is eveneens een goede praktijk (bijv. de

kampioenen van het TTE-project, bemiddelaars en lokale gemeenschappen voor Lewuti in Oeganda).

Steun voor de formulering, coördinatie en/of implementatie van een D4D-strategie draagt ook bij tot de duurzaamheid van de actie. De duurzaamheid van het E-TAMKEEN-project in Marokko is zodoende gebaseerd op het feit dat het project het uitvoerende ministerie (MRAFP) ondersteunt in het kielzog van het nationale plan voor de hervorming van de administratie ('Plan national de réforme de l'administration', PNRA) 2018-2021 en de strategie 'Maroc Digital 2020'.

De mobilisering van extra financiering gaat in diezelfde richting. Het WFP kon zijn activiteiten in het kader van een tweede fase van het UAS-project ('*Unmanned Aircraft System*') op het gebied van de voorbereiding en de reactie op noodsituaties uitbreiden naar 5 andere landen na de eerste fase die door de Belgische samenwerking gefinancierd werd en die gebruikt kon worden als hefboom om andere financiële middelen aan te trekken. Zo hebben het Directoraat-generaal ECHO van de Europese Commissie, het DFID en het Wereldmilieufonds (Global environment fund - GEF) in totaal 2,7 miljoen euro aan extra financiering verstrekt om de activiteiten van het WFP op het gebied van het gebruik van drones voor humanitaire hulp te versterken en in vijf landen uit te breiden, waaronder Niger, Colombia en Mozambique, die al deel uitmaakten van fase 1 van het project, alsmede Madagaskar en Malawi. In Colombia heeft deze aanvullende subsidie het bijvoorbeeld mogelijk gemaakt een project op te zetten om de gevolgen van de klimaatverandering voor het milieu aan de Colombiaans-Ecuadoraanse grens te monitoren, met inbegrip van een observatiecomponent met behulp van een dronesysteem.

De kapitalisatie werkt ook in de richting van duurzaamheid en zal baat hebben bij een versterking op het niveau van de landen waar de Belgische samenwerking actief is. Als voorbeeld kunnen we hier aanhalen dat er een kapitalisatierapport opgesteld werd naar aanleiding van een workshop in 2019, gericht op drie onderwerpen, waaronder digitalisering in het kader van het project 'Appui institutionnel et Opérationnel à 3 Agences de Bassins Hydrauliques', uitgevoerd door Enabel in Marokko. Het identificeert positieve, negatieve of ongecontroleerde aspecten op het vlak van duurzaamheid.

Andere goede praktijken, zoals aangehaald in de strategienota, worden eveneens geïmplementeerd in het kader van projecten, met name voor :

- ▶ **het bevorderen van de lokale eigenaarschap en de kennisoverdracht:** het project 'Appui multisectoriel à la sécurité alimentaire et nutritionnelle dans l'Atacora (Bénin)' (Enabel) bevat een component 'kennisdeling', gematerialiseerd door de introductie en de organisatie van thematische uitwisselingen en interne opleidings sessies, evenals regelmatige uitwisselingen met andere ontwikkelingspartners om de synergieën te versterken, zoals opgemerkt in de meta-evaluatie. Daarnaast heeft het programma 'Appui institutionnel et opérationnel au secteur agricole' (PAIOSA) (Enabel) in Burundi een aantal mechanismen ontwikkeld om de eigenaarschap door de begunstigden te versterken (capaciteitsopbouw van de ICT-cel van het ministerie van Landbouw), alsook om de betrokkenheid van de lokale autoriteiten op de lange termijn te waarborgen (capaciteitsopbouw van de cel Communicatie van het ministerie naar de besluitvormers en partners toe door de ontwikkeling van een website). De overdracht van kennis ten behoeve van ambtenaren staat ook centraal in het E-TAMKEEN-project dat de uitvoering van trainingen en coachingsessies plant.
- ▶ **versterking van de lokale D4D-ecosystemen:** zoals het DigiBoost-project in Benin om het ecosysteem van de digitale economie te versterken. Dit project draagt meer bepaald bij tot de versterking van de capaciteit en de prestaties van incubatie- en versnellingsstructuren, alsook van de kwaliteit van hun diensten aan digitale starters binnen een meer stimulerende omgeving in Benin. In het kader van het programma '*Support to the skilling Uganda strategy*' werd er met de telecommunicatie-exploitant

MTN samengewerkt om ICT-laboratoria in het land op te zetten. Er werden negen opleidingscentra geïdentificeerd en er werden er al drie ondersteund (desktopcomputers, router, draadloze toegangspunten, batterij, UPS, internetnetwerk). Dergelijke partnerschappen maken het tevens mogelijk om binnen een beperkte tijdspanne innovatieve initiatieven te ondersteunen, zoals steun voor het gebruik van belastingvrije connectiviteit voor de continuïteit van e-learning tijdens de Covid-19-crisis in Oeganda.

- ▶ **respect voor de duurzaamheid van het milieu:** het project voor de uitbreiding en consolidatie van de systemen voor drinkwater- en sanitaire voorzieningen in de stad Mbuji Mayi (provincie Oost-Kasaï in de DRC) is er juist op gericht de beoogde bevolkingsgroepen tegen een betaalbare prijs van drinkwater te voorzien.

Het is nog te vroeg om de duurzaamheid van de ondersteunde toepassingen te beoordelen.

Met betrekking tot het Pulse Lab-project '*Real-time information and monitoring to support quality of public service delivery in Uganda*' onder leiding van UN Global Pulse in Oeganda, waarbij zes pilootapplicaties ontwikkeld werden op basis van big data voor real-time informatievergaring en monitoring van de kwaliteit van de openbare diensten, heeft de Oegandese regering haar interesse getoond in een uitbreiding van de applicatie naar het hele land met het oog op het kunnen monitoren van ambulances. Om dit proces te ondersteunen voert Pulse Lab een analyse uit van de voordelen van de applicatie, die de toegevoegde waarde voor het ministerie van Volksgezondheid zou aantonen, en een kostenanalyse van de in de ambulances te installeren computerapparatuur.

In Guinee ondersteunt Enabel in het kader van programma rond stedelijke ontwikkeling en sanitatie (Sanita) de ontwikkeling van een nationale applicatie om toezicht te houden op de afvalsector. Momenteel bevindt deze applicatie zich nog in de ontwerpfase (de volgende stap is prototyping).

Hoewel de eigenaarschap van het project door de tegenpartij versterkt wordt, doordat het tegemoetkomt aan een lokale behoefte, zijn er verschillende uitdagingen of voorwaarden verbonden aan het voortbestaan ervan: de behoefte aan lokale expertise om het ontwerp en de uitvoering van het project te ondersteunen, omdat de huidige capaciteiten beperkt zijn; de problematiek van de kosten en de financiering op lange termijn; de te prefereren technologieën (Enabel wil de voorkeur geven aan open-sourcetechnologieën om zich te bevrijden van licenties die een risico van afhankelijkheid en een obstakel voor het voortbestaan van het project met zich mee zouden brengen).

Ondanks goede praktijken zijn er terugkerende problemen, ofwel specifiek voor D4D ofwel meer algemeen, die de duurzaamheid van de effecten belemmeren, waaronder het gebrek aan capaciteit, het tekort aan eigenaarschap en de digitale kosten.

Er bestaan echter belemmeringen voor de duurzaamheid die de meeste ontwikkelingsprojecten met elkaar gemeen hebben of die eigen zijn aan D4D, zoals bleek uit een kruiscontrole van verschillende bronnen (enquête, meta-evaluatie, casestudies).

Tot deze belemmeringen behoren het gebrek aan capaciteiten en financiering, het gebrek aan eigenaarschap van het project of de digitale oplossingen door de tegenpartij, de kosten in verband met de projecten 'Appui institutionnel et Opérationnel à 3 Agences de Bassins Hydrauliques'.

Verschillende concrete gevallen die op het terrein of vanop afstand geanalyseerd werden, tonen aan dat een gebrek aan capaciteiten en middelen een belangrijk obstakel vormt voor de duurzaamheid. Voor het TTE-project in

Oeganda bestaat er bezorgdheid over de capaciteiten en de middelen die bij de afsluiting van het project zullen worden gemobiliseerd, met name met betrekking tot het onderdeel institutionele ontwikkeling, los van de nuttige steun van de Kampioenen.

De zwakke eigen inbreng (feitelijk of potentieel) van de opgezette instrumenten vormen ook een obstakel voor de duurzaamheid zoals bij het 'Système d'Information de Gestion Unifiée (SIGIU)' in het kader van het project 'Appui institutionnel et opérationnel aux 3 agences de bassins hydrauliques' in Marokko (zoals gevreesd in het definitieve evaluatierapport). Het gebrek aan eigenaarschap van de middelen en engagement van de belanghebbenden werd vastgesteld in het kader van het UNCDF-project met bijvoorbeeld de terugtrekking van Hunger Fighters uit het UNCDF-project in verband met het AIDA-platform.

De kosten vormen ook een bedreiging voor de duurzaamheid, zoals werd vastgesteld in het UNCDF-project, waar het risico van afhankelijkheid van een externe particuliere leverancier (licentie gekoppeld aan het gebruik van het AIDA-platform) de betrokkenheid van sommige partners heeft belemmerd. Ook andere risico's voor de duurzaamheid moeten evenwel in aanmerking worden genomen, zoals **logistieke, IT-en netwerkdekkingsvraagstukken**. Dat is met name het geval in het kader van de uitrol van het 'Initiative francophone pour la formation à distance des maîtres' (IFADEM) in de Democratische Republiek Congo.

Hoewel niet exclusief voor D4D, zijn er tot slot **factoren die door andere ontwikkelingsprojecten worden gedeeld en die de duurzaamheid in de weg staan**. De verandering van strategische prioriteiten heeft er bijvoorbeeld ook toe geleid dat de exploitant AirTel Telephone het project heeft opgegeven. Een andere factor is het personeelsverloop: verandering van CEO van AirTel, verandering van aanspreekpunten op de ambassade voor het UNCDF-project. Tot slot wordt in sommige evaluatieverslagen, zoals het verslag over het programma 'Appui institutionnel et opérationnel au secteur agricole' (PAIOSA) in Benin, gewezen op de risico's van politieke onstabiliteit en onveiligheid als een moeilijkheid die de duurzaamheid van de uitgevoerde projecten in de weg staat.

5. Conclusies

De evaluatie bevat twee soorten conclusies: transversale conclusies en conclusies per D4D-actor. De Covid-19-crisis die zich aan het einde van deze evaluatie heeft voorgedaan, heeft geleid tot enkele aanpassingen in de formulering van de conclusies en aanbevelingen. De implicaties op lange termijn kunnen echter leiden tot grotere veranderingen in de fondsenwerving, de herziening van de prioriteiten van de ontwikkelingssamenwerking en het gebruik van digitale technologie.

5.1. Transversale conclusies

5.1.1. Op strategisch niveau, mechanismen/initiatieven

Positieve punten / successen	Beperkingen / verbeterpunten
Relevantie van de nota en de mechanismen	
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een relevant document, dat het mogelijk maakt om het engagement van België te bevestigen en de basis te leggen voor een D4D-interventie ▶ Een goed communicatiedocument, niet erg technisch, dat de toegevoegde waarde van het digitale aantoonst; een antwoord op verschillende behoeften 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Methodologische lacunes in de nota die het operationele en sturende karakter ervan verzwakken (bijvoorbeeld het gebrek aan een consensus over de definitie van 'D4D') ▶ Een gebrek aan operationele toepassing van de nota, een prioritair 'roadmap'-project ▶ De uitdaging om prioritaire actiegebieden, gebieden waarin België excelleert of niches die moeten worden begunstigd, te identificeren ▶ Een gedeeltelijke dekking van bepaalde kwesties en risico's ▶ Behoeften waarmee onvoldoende rekening werd gehouden (expertise, ondersteuning van de teams) ▶ Steeds meer D4D-projecten, maar een ongelijke beschouwing van D4D die niet in alle landen gelijk is en niet systematisch wordt ondersteund door bepaalde mechanismen en actoren (ANGS, Enabel vóór de bilaterale portefeuilles) ▶ Andere debatten die met de opkomst van D4D zijn ontstaan en die verdere verduidelijking behoeven (verbanden met de SDG's/gender en heterogene

	inachtneming volgens de actoren).
Interne eigenaarschap	
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een nota die intern wordt gepresenteerd, ook al werd deze onvoldoende gepromoot of verspreid (met name op het terrein) ▶ Tal van initiatieven om een digitale cultuur te verspreiden ▶ Doeltreffende mechanismen voor de bewustmaking van de ANGS ▶ Een reële sensibilisering en bewustwording van de kansen 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Eerder geringe kennis van de strategische nota en de D4D-prioriteiten bij de actoren van de Belgische samenwerking. ▶ Mechanismen die niet of slechts gedeeltelijk worden ingezet, een uitdaging voor de operationalisering door actoren
Externe eigenaarschap	
<ul style="list-style-type: none"> ▶ België is een pionier geweest in de formalisering van een D4D-strategie en wordt beschouwd als actief rond dit thema. ▶ Een sterke en erkende betrokkenheid op Europees niveau en een deelname aan verschillende internationale initiatieven. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een meer tegenstrijdige betrokkenheid bij internationale organen: moeilijk om zich los te maken, vooral bij de internationale financiële instellingen (IFI's). ▶ België wordt niet gezien als een leider op dit gebied; het onderscheidt zich op het terrein niet specifiek van andere donoren. ▶ Verwachtingen en positionering op internationaal niveau moeten worden verduidelijkt, een actieve en pioniersrol op Europees niveau moet worden bestendigd.
Integratie	
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een grotere inachtneming in strategieën en interventies. ▶ Een voornamelijk transversale integratie van D4D (in plaats van specifieke) waardoor er een diversiteit aan interventiemodaliteiten ontstaat afhankelijk van het doel van de interventies. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een moeilijkere integratie om de uitvoering op het terrein te ondersteunen: een gebrek aan lokale toepassing van de strategie. ▶ Een gebrek aan begeleiding van de lokale actoren door de hoofdkantoren en een gebrek aan verbinding, expertise en steun (bijvoorbeeld technische bijstand) op lokaal niveau om de capaciteiten van het ambassadenetwerk te versterken, met name door het ontbreken van een specifiek budget voor D4D.
Efficiëntie	
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Toenemende coördinatie-inspanningen. ▶ Verschillende initiatieven van het hoofdkwartier om het delen van informatie en kennis te bevorderen, andere op initiatief van het terrein. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een uitvoering van de strategienota die niet gebaseerd op een algemene sturing en opvolging. ▶ De coördinatie tussen de Belgische actoren en met de technische en financiële partners blijft een uitdaging. ▶ Middelen die vaak ontoereikend blijken

	in het licht van de aanzienlijke behoeften aan versterking en om een breed draagvlak rond D4D-kwesties onder de actoren van de Belgische samenwerking te bevorderen.
--	--

5.1.2. Op het niveau van de interventies

Positieve punten / successen	Beperkingen / verbeterpunten
Relevantie en coherentie	
<ul style="list-style-type: none"> ▶ D4D-interventies die over het algemeen rekening houden met de lokale context en behoeften (dit wordt versterkt door identificatiebezoeken en de mobilisatie van expertise). ▶ Een goede integratie in het donorlandschap. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ruimte voor verbetering op het gebied van coördinatie en het zoeken naar complementariteit ▶ Een gebrek aan instanties tussen technische en financiële partners rond digitale technologieën op lokaal niveau.
Doelmatigheid	
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een diversiteit aan resultaten met echter een dominante positie voor bepaalde soorten actoren/mechanismen en initiatieven (projectoproepen Innovatie DGD, Enabel, ANGS). ▶ Meerdere onderliggende voordelen van D4D (verbetering van het goed bestuur, multiplicatoreffect, verlaging van de toegangsdrempel voor kwetsbare groepen, enz.). ▶ Sommige resultaten komen vaker terug, andere worden in toenemende mate vastgesteld, nog andere zijn meer experimenteel. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Lokale risico's inzake D4D die gedeeltelijk en onvoldoende begrepen worden door bepaalde actoren/mechanismen. ▶ Risico's waarop onvoldoende geanticipeerd is vanaf de formulering tot aan de implementatiefase (bijv. afhankelijkheid van op vergoedingen gebaseerde diensten).
Efficiëntie	
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een over het algemeen bevredigend te noemen opvolging, hoewel er ruimte is voor verbetering (gedelegeerde samenwerking) 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een niet altijd geschikte dimensionering van de middelen met betrekking tot de resultaten, zij het te beperkt of twijfelachtig met betrekking tot het gekozen economische model
Duurzaamheid	
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Verschillende factoren/goede praktijken dragen bij tot de duurzaamheid (capaciteitsopbouw/kennisoverdracht, ondersteuning bij het formuleren van strategieën, verderzetten van partnerschappen). 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Een heterogene inachtneming van de duurzaamheid op het vlak van D4D en de ondersteuning van de SDG's door de verschillende actoren doorheen de gehele projectcyclus. ▶ Terugkerende problemen die specifiek zijn voor D4D (gebrek aan capaciteit en financiering, gebrek aan goedkeuring van het project of digitale oplossingen door de tegenpartij,

	<p>kosten, enz.), of meer algemeen (verandering in de strategische prioriteiten, personeelsverloop, risico's rond politieke stabiliteit en veiligheid).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Een gebrek aan kapitalisatie op het niveau van de landen waar de Belgische ontwikkelingssamenwerking actief is.
--	---

5.2. Conclusies per D4D-actor

Met betrekking tot de politieke actoren

- ▶ Een noodzakelijk geworden politieke stellingname over verschillende onderwerpen: actualisering van de nota wanneer de context zich daartoe leent, doelstelling van D4D en plaats van D4D in de Belgische samenwerking, schaalvergroting van Wehubit, fonds voor technische bijstand, eventueel een specifieke begroting voor D4D,

Met betrekking tot DGD

- ▶ Nood aan en operationele toepassing van de nota.
- ▶ Een D4D-mobilisatie in het licht van de Covid-19, crisis die terugkerend moet worden nagestreefd met een holistische visie.
- ▶ De uitdaging om de inachtneming van D4D in de gouvernementele samenwerking te versterken door middel van instructiebriefven.
- ▶ Uitdagingen op het gebied van bewustmaking en praktische en operationele uitwisseling die op lokaal niveau moeten worden versterkt.
- ▶ Een gebrek aan verbinding en steun op lokaal niveau dat moet worden opgevuld om de capaciteiten van het ambassadeursnetwerk op het gebied van D4D te versterken, te zorgen voor een coördinatie/facilitering tussen de actoren en een strategische dialoog met de tegenpartij en de donoren.
- ▶ Stimulansen van het DGD om het digitale te integreren voor de ANGS en een progressieve eigenaarschap van het waargenomen thema, zij het ongelijkmatig.
- ▶ Een gebrek aan coördinatie tijdens de projectoproep Mensenrechten en Digitalisering en versnipperde projecten.
- ▶ Categorieën van resultaten die zich herhaaldelijk hebben voorgedaan bij de projectoproepen Innovatie op het gebied van humanitaire hulp, waarop gebouwd zal moeten worden voor een betere specificatie van toekomstige projectoproepen in overeenstemming met de uitmuntendheidsdomeinen van de Belgische samenwerking en de prioriteiten op lokaal niveau.
- ▶ De interesse bij tal van actoren (gouvernementele en niet-gouvernementele) om het 'Global Citizenship Education', Ontwikkelingseducatie, met behulp van digitale middelen te vergroten, met inbegrip van verhoogde steun van DGD.
- ▶ De uitvoering van de strategische nota is niet gebaseerd op een algemene sturing, wat het belang onderstreept van een onderling forum voor actoren (op te richten of door gebruik te maken van bestaande structuren).

Met betrekking tot Enabel

- ▶ Meer aandacht voor D4D in de strategieën en op het niveau van de interventies, met name via specifieke D4D-projecten.

- ▶ Heel wat initiatieven die genomen worden om een digitale cultuur te verspreiden onder het personeel, maar een nota die onvoldoende worden gepromoot/verspreid op het terrein.
- ▶ Aanzienlijke behoeften aan expertise en ondersteuning die aangestipt moeten worden.
- ▶ Interventies op gebieden met een hoge toegevoegde waarde (onderwijs en opleiding), terugkerende steunmaatregelen (steun voor systemen/tools, versterking van het menselijk kapitaal) en proefprojecten die, indien succesvol, gerepliceerd moeten worden (zoals ondersteuning van ecosystemen, innovatiecentra, enz.).

Met betrekking tot de actoren van de niet-gouvernementele samenwerking

- ▶ In verband met de bovengenoemde stimuleringsmaatregelen van het DGD werd een geleidelijke, zij het ongelijke, eigenaarschap van D4D door de ANGS vastgesteld.
- ▶ D4D is een bron van nieuwe bespiegelingen, debatten en pleitbezorgingsacties onder de ANGS met betrekking tot de kansen (rol van gender in de strategische nota, plaats van D4D binnen de SDG's) en gerelateerde risico's (vertrouwelijkheidsbeleid, arbeidsomstandigheden, enz.).
- ▶ ANGS onvoldoende gesensibiliseerd/betrokken bij mechanismen/initiatieven, met name het Platform.
- ▶ Een zwakke algemene opvolging van de feitelijke D4D-resultaten door de ANGS (en zeer ongelijkmatig onder hen) op dit moment, wat ook blijkt uit het lage aantal tussentijdse evaluaties dat tot op heden beschikbaar is.

Met betrekking tot BIO en de privésector

- ▶ De toenemende integratie van D4D op strategisch (nu de kern van zijn mandaat) en operationeel niveau, wat met de nieuwe investeringsstrategie moet worden voortgezet.
- ▶ Een plaats in de schoot van de samenwerking die nog tot stand gebracht moet worden rond D4D (onduidelijke poging rond Wehubit) en een rol op het niveau van de (E)DFI's die verder gespeeld moet worden met potentiële operationele linken.
- ▶ De Business Partnership Facility (BPF) is in dit stadium een onderbenut instrument, ondanks de potentiële waarde ervan voor de ondersteuning van projecten op het gebied van D4D.

Met betrekking tot Wehubit

- ▶ Een programma dat het mogelijk maakt om relevante D4D-projecten op te zetten via de specifieke thema's die in elke projectoproep geselecteerd worden (in verband met de prioritaire samenwerkingsgebieden), de toegewezen subsidie en de tegemoetkoming aan lokale behoeften.
- ▶ Een schaalvergroting die gerechtvaardigd kan worden als er grotere ambities ontstaan (beleidsmatige arbitrage), echter onder voorbehoud van een heroverweging van de programma-architectuur (met betrekking tot het gedeelte met BIO) .
- ▶ Een goede inachtneming van context, risico en duurzaamheidsfactoren bij interventies.

6. Aanbevelingen

De evaluatie formuleert vier specifieke aanbevelingen op basis van de bevindingen van de evaluatie. Zij worden hieronder samengevat en uitgewerkt (6.1-6.4). Het zijn zowel strategische/specifieke, als operationele aanbevelingen. In deze aanbevelingen is rekening gehouden met de feedback van de laatste vergaderingen van het begeleidingscomité (19 mei en 9 juli 2020) en de brainstormworkshop van 2 juni 2020. Er wordt bij deze aanbevelingen aangegeven wie verantwoordelijk is/zijn voor de uitvoering ervan, de mate van prioriteit en de haalbaarheid.

Strategische aanbevelingen

1 Versterking van het strategische kader en de operationele toepassing van de nota

- Bepaalde strategische keuzes beter uitwerken en naar voorbrengen (actualisering van de nota, de doelstelling van D4D en de plaats van D4D in de Belgische samenwerking uitwerken, opschaling van Wehubit, fonds voor technische bijstand, eventuele begroting voor specifieke doeleinden, ...).
- Versterking van het strategisch kader op verschillende niveaus (vanuit het hoofdkantoor, op lokaal, Europees en internationaal niveau).
- Versterking van de operationele toepassing van de D4D-nota, met name door deze vergezeld te doen gaan van een meer operationele roadmap, door de bestaande expertise beter in kaart te brengen en door een fonds voor technische bijstand te voorzien.
- Formulering van een omvattend en vernieuwd D4D-antwoord op de Covid-19-crisis in het verlengde van de strategische nota's.

2 Het potentieel van elk kanaal van de Belgische samenwerking beter benutten, gebruikmaken van mechanismen en D4D-initiatieven, inspelen op de reeds door elk van hen waargenomen concurrentievoordelen en specifieke kenmerken, en waar nodig met name synergiën en complementariteit ondersteunen:

- **Op het gebied van de gouvernementele samenwerking:** in het bijzonder door te blijven ingrijpen in gebieden waar de Belgische samenwerking een hoge toegevoegde waarde heeft (met name onderwijs en opleiding), door innovatieve proefprojecten te hernieuwen of door projecten te blijven steunen die bijdragen tot de ontwikkeling of de ontplooiing van digitale strategieën van het ontvangende land.
- **Op het gebied van de niet-gouvernementele samenwerking:** onder meer door de kennis over D4D-projecten en -interventies te verbeteren, door de ervaringen op dit gebied in het toekomstige programma (met inbegrip van de daadwerkelijk bereikte resultaten van het laatste programma) en in de opvolgingsverslagen in detail te beschrijven.
- **Op het vlak van de ondersteuning van de privésector:** bijvoorbeeld door de samenwerking met de privésector te ondersteunen via bestaande mechanismen die misschien niet specifiek zijn voor D4D en door mogelijke partnerschappen met andere Belgische actoren/mechanismen hiervoor te onderzoeken (BPF, BIO, Wehubit, Platformen), door D4D te ondersteunen voor de ontwikkeling van de privésector op lokaal niveau en door de capaciteiten van de ondernemingen te versterken via digitaliseringsprocessen.
- **Op het vlak van sensibilisering in België:** door de acties van ontwikkelingseducatie

te versterken via digitale middelen.

- **Met betrekking tot mechanismen en initiatieven (Wehubit, projectoproepen van DGD):**
 - o door het Wehubit-programma duurzamer te maken en te voorzien in schaalvergroting als er grotere ambities ontstaan, mits heroverweging van de programmastructuur (met betrekking tot het gedeelte met BIO) en de lancering van een projectoproep op prioritaire gebieden die tot nu toe niet aan bod kwamen (basisinfrastructuur), door ervoor te zorgen dat de keuze van deze gebieden gekoppeld wordt aan mogelijke toekomstige projectoproepen van DGD;
 - o door in de toekomst te zorgen voor projectoproepen Innovatie op het gebied van humanitaire hulp met meer specifieke selectiecriteria, door mogelijke samenwerking goed af te stemmen op de prioritaire thema's en door te zorgen voor een algemene selectie en monitoring en de keuze van deze thema's goed af te stemmen met Wehubit.

Versterking van de monitoring en de duurzaamheid van D4D-interventies

- De aandacht versterken voor de duurzaamheid vanaf het ontwerp van de projecten (in het bijzonder met betrekking tot projectoproepen van DGD en projecten voor gedelegeerde samenwerking)
- Voor meer kapitalisatieverslagen van D4D-interventies op lokaal niveau zorgen.
- De uitwisseling van kennis en het delen van *best practices* versterken, bijvoorbeeld via het D4D-platform.
- Beter of meer rekening houden met D4D in de evaluatieprocessen van de actoren (gouvernementele en niet-gouvernementele) van de Belgische samenwerking.
- De monitoring van D4D-resultaten versterken (vooral voor ANGS en gedelegeerde samenwerking) en beter valoriseren van de expertise en *best practices* via te definiëren communicatiemiddelen (nieuwsbrief, sociale netwerken, website, Platformsite, enz.).

3 De inspanningen in verband met de sensibilisering, de eigenaarschap en de integratie van D4D opdrijven

- Een brede bewustwording en eigenaarschap van D4D-kwesties bij de Belgische samenwerkingsactoren bevorderen, de lokale steunpunten versterken.
- De integratie van D4D in interventies ondersteunen.

4 Versterking van het enthousiasme rond D4D-onderwerpen op centraal en lokaal niveau, met name:

- Een forum voor betrokken actoren oprichten (of gebruikmaken van een reeds bestaand forum).
 - De oprichting van innovatieve platforms op lokaal niveau aanmoedigen (op basis van het in Oeganda gehanteerde model).
 - Formele/informele D4D-uitwisselingsbijeenkomsten bevorderen op lokaal niveau met de technische en financiële partners.
 - Voor een betere coördinatie met de gesprekspartners zorgen om de afstemming te versterken van de nationale, sectorale of D4D-strategieën (digitale transformatie).
-

6.1. Het strategische kader en de operationele toepassing van de D4D-nota versterken

6.1.1. Afwegen van strategische keuzes

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
1	<p>Maar gedeeltelijk geformuleerde antwoorden op de D4D-uitdagingen en aan D4D-gerelateerde risico's.</p> <p>Een politieke stellingname is noodzakelijk geworden.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - De actualisering van de D4D-nota overwegen, wanneer de context zich hiertoe leent (einde van de regering in lopende zaken) - Standpunt innemen rond bepaalde thema's (doelstelling van D4D en de plaats van D4D in de Belgische samenwerking, opschaling van Wehubit, fonds voor technische bijstand, eventuele begroting voor specifieke doeleinden, ...). 	Minister OS	Gemiddeld	Hoog

6.1.2. Versterking van het strategisch kader

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
Vanuit de hoofdkantoren					
2	<p>Een uitdaging om te kiezen welke de prioritaire gebieden zijn om acties en stellingnames aan te verbinden en welke niches men nastreeft.</p> <p>Een uitdaging om de projectoproepen verder af te stemmen (of te specificeren voor de oproep Innovatie op het gebied van humanitaire hulp) op de prioriteiten van de Belgische Samenwerking, de domeinen waarin ze ter zake excelleert en de prioriteiten op lokaal niveau.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - De visie en positionering van de Belgische Samenwerking beter definiëren en in die zin identificeren waar de Belgische samenwerking in excelleert/wil excelleren (in lijn met de strategische prioriteiten van D4D: bijv. digitale vaardigheden, inclusief digitaal ondernemerschap, e-governance, faciliterende omgeving voor digitaal ondernemerschap. - Zich ervan vergewissen dat D4D wordt vermeld in de strategische documenten van de Belgische samenwerking wanneer deze worden opgesteld of bijgewerkt. - De afstemming van de projectoproepen versterken op de strategische prioriteiten op lokaal niveau en op de domeinen waar de Belgische samenwerking excelleert op vlak van D4D. 	DGD (sturing, in samenwerking met de actoren van de Belgische samenwerking)	Gemiddeld	Hoog
Op lokaal niveau					
3	Verschillende factoren	- D4D verder integreren (verder op te	Enabel/DGD	Gemiddeld	Hoog

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
	zullen waarschijnlijk de integratie van het digitale in interventies versterken, zoals de opname van een D4D-sectie in de nieuwe landenportefeuilles.	<p>nemen als nationale prioriteit, alsook de opportuniteiten afstemmen op de domeinen waarin België excelleert) in nieuwe bilaterale portefeuilles.</p> <ul style="list-style-type: none"> - D4D blijven erkennen als een prioriteit (bijvoorbeeld in instructiebrieven) als een hefboom/middel (en niet als een doel op zich zoals vermeld in de strategische nota van 2016), en tegelijkertijd de mogelijkheid erkennen om interventies met D4D als centraal thema te implementeren, zolang ze in dienst staan van het realiseren van SDG's. 			
Op Europees en internationaal niveau					
4	Het is voor België moeilijker om zich te onderscheiden in internationale organisaties (vergeleken met het Europese niveau) . Tot op vandaag heeft het land geen standpuntnota/eigen verwachtingen ten aanzien van deze instellingen kenbaar gemaakt.	<ul style="list-style-type: none"> - De verwachtingen van België op het niveau van de internationale instanties beter definiëren op het vlak van D4D. - De human resources in overeenstemming met de D4D-ambities op Europees en internationaal niveau dimensioneren - De bijdrage versterken in internationale instanties die bestudeerd moet worden in het licht van het standpunt dat België inneemt (bijv. in de International Digital Council for Food and Agriculture van de Verenigde Naties) - Bedenkingen aanreiken voor het opstellen van de verslagen over digitalisering op EG-niveau (memorandum 2021) en op het niveau van de DAC/OESO (eind 2020), deelnemen aan de promotie van D4D in het kader van het IFI-reconstitutieproces of de agenda van de VN-organisaties - Een actieve rol blijven spelen in de Europese agenda (bijv. bijdragen aan de algemene Europese digitale samenwerkingsstrategie) - De posten stimuleren om de naleving van de beginselen van digitale ontwikkeling te promoten en ervoor te zorgen dat deze beginselen worden geoperationaliseerd - De inspanningen ter bevordering van het digitale via BIO in het kader van de werkzaamheden van de EDFI's en de DFI's versterken (bijvoorbeeld inzake gemengde financiering, richtlijnen) en mogelijke synergieën op het vlak van operaties met de DFI's overwegen. 	<p>DGD / DGM</p> <p>Diplomatieke posten</p> <p>BIO</p>	Gemiddeld	Gemiddeld

6.1.3. Versterking van de operationele toepassing van de D4D-nota

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
5	<p>De nota heeft bepaalde zwakke punten die het vermogen van de Belgische spelers verzwakken om deze te gebruiken als referentie voor de overgang van ambitie naar realiteit: het is een relevant communicatiedocument, maar moeilijk operationeel toe te passen.</p> <p>Geen consensus over de definitie van D4D.</p> <p>Maar gedeeltelijk geformuleerde antwoorden op de D4D-uitdagingen en aan D4D-gerelateerde risico's.</p> <p>Steun voor SDG's op heterogene wijze in aanmerking genomen door de verschillende actoren.</p> <p>Verdere verduidelijkingen blijven nodig (link met de SDG's/gender)</p> <p>Een uitdaging om de waarde van het bestaande te vergroten, om de troeven van elke persoon te identificeren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Een meer operationele roadmap aan de nota toevoegen: <ul style="list-style-type: none"> o De D4D-benadering beter definiëren met een holistische visie en de operationele risico's aangeven o Actiehefbomen, gebieden van excellentie en geprefereerde niches identificeren en daarbij denken aan nieuwe interventiegebieden op strategisch vlak (waardeketen, ondersteuning van het ecosysteem van starters, enz.) o Samen werken aan een consensusdefinitie van D4D. De compatibiliteit tussen een 'D4D Mainstreaming'-aanpak als prioriteit en interventies met D4D als centraal thema erkennen o Samenwerken om een interventielogica te ontwikkelen (d.w.z. keten van oorzaak en gevolg; bijvoorbeeld op basis van het USAID-model) o De indeling naar typologieën van interventies, risico's en risicobeperkende maatregelen verfijnen o Meer de link met de SDG's en gender leggen - De bestaande expertise en concurrentievoordelen van elke speler/elk kanaal beter identificeren en er voordeel uit te halen (bijv. DGD, Enabel, BIO, ANGS, BOSA-DG Digital Transformation, Wehubit, privésector, enz.). 	DGD (sturing, in samenwerking met de actoren van de Belgische samenwerking)	Gemiddeld	Hoog
6	<p>Nog maar weinig D4D-specifieke projecten met een sterke impact</p> <p>Een hoofdzakelijk secundaire en incrementele integratie van D4D in projecten,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - De uitvoering ondersteunen van emblematische projecten, op een schaal specifiek gewijd aan D4D op regionaal of meer globaal niveau, die de rol kunnen spelen van leidraden en projecten met een sterke globale impact (in lijn met de Belgische positie/visie en ten dienste van andere ontwikkelingsdoelstellingen zoals de 	Actoren van de Belgische samenwerking	Gemiddeld	Hoog

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
	<p>waardoor de Belgische samenwerking geen erkende actor in D4D op lokaal niveau kan zijn</p> <p>Vaak onvoldoende middelen ingezet om te voldoen aan de grote behoefte aan capaciteitsopbouw</p>	<p>inclusieagenda en 'Leave No One Behind').</p> <ul style="list-style-type: none"> - De uitvoering van D4D-projecten blijven aanmoedigen op prioritaire gebieden (waaronder onderwijs en opleiding en landbouw) - Een technisch bijstandsfonds/-budget ter beschikking stellen om de capaciteiten van de actoren van de Belgische samenwerking te versterken en waar nodig expertise ter beschikking te stellen (ook relevant voor de ANGS), de praktische modaliteiten van het ontwerp en de uitvoering op een gecoördineerde manier bestuderen 			

6.1.4. Formulering van een holistisch en terugkerend D4D-antwoord op de COVID-19-crisis in het verlengde van de strategische nota's

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
7	<p>De huidige COVID-19-crisis is een geschikt moment om het gebruik van digitale technologie te versnellen en de transformatie te bevorderen, in het kielzog van de strategische nota's van de Belgische Ontwikkelingssamenwerking als antwoord op de uitdagingen van Covid-19 (met de nadruk op gezondheids- en socio-economische kwesties).</p>	<p>Doorgaan met herhaalde D4D-overwegingen ten aanzien van het holistische antwoord op de uitdagingen die Covid-19 stelt</p> <p>Een kortetermijnactieplan opstellen en volgen met een holistische visie, afgestemd op de prioritaire domeinen van de Belgische samenwerking, met name via projecten op het gebied van E-onderwijs (e-learning training) en E-gezondheidszorg (bijv. telegeneeskunde), waarbij gebruik wordt gemaakt van bestaande financieringen of een noodfonds dat moet worden opgericht als antwoord op dit soort crises.</p>	<p>DGD (sturing, in samenwerking met de actoren van de Belgische samenwerking)</p>	Gemiddeld	Hoog

6.2. Beter gebruik maken van het potentieel van de D4D-initiatieven en van elk kanaal van de Belgische samenwerking

Het potentieel van elk kanaal van de Belgische samenwerking beter benutten, gebruikmaken van mechanismen en D4D-initiatieven, inspelen op de reeds door elk van

hen waargenomen concurrentievoordelen en specifieke kenmerken, en waar nodig synergieën en complementariteit ondersteunen.

6.2.1. Het potentieel van elk kanaal van de Belgische samenwerking beter benutten

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
	Op het gebied van de gouvernementele samenwerking				
8	<p>Interventiegebieden met een hoge toegevoegde waarde (bijv. onderwijs en opleiding)</p> <p>Proefprojecten die moeten worden hernomen als ze overtuigend zijn (ondersteuning van ecosystemen, Innovation Hub, enz.).</p> <p>Verschillende factoren/goede praktijken dragen bij tot de duurzaamheid, bijv. ondersteuning bij het formuleren van strategieën, het nastreven van partnerschappen)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Blijven ingrijpen in gebieden waar de Belgische samenwerking een hoge toegevoegde waarde heeft (met name onderwijs en opleiding). - Proefprojecten/innovatieve projecten hernemen (bijv. DigiBoost, Digitale Campus, Innovation Hub, indien ze doorslaggevend blijken) - Projecten blijven steunen die bijdragen aan de ontwikkeling of invoering van digitale strategieën in het ontvangende land. 	Enabel	Gemiddeld	Hoog
	Op het gebied van de niet-gouvernementele samenwerking				
9	<p>Een zwakke algemene opvolging van de feitelijke D4D-resultaten door de ANGS, wat ook blijkt uit het lage aantal tussentijdse evaluaties dat tot op heden beschikbaar is.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - De kennis verbeteren over D4D-projecten en -interventies (identificatie via Prisma-database en resultaten) - Een gedetailleerd overzicht geven van de ervaringen met dit onderwerp in het toekomstige programma (met inbegrip van de <u>feitelijke resultaten</u> van het laatste programma) en in de monitoringverslagen. 	ANGS	Gemiddeld	Hoog

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
	Op het gebied van steun aan de particuliere sector				
10	<p>Particuliere sector:</p> <p>De Business Partnership Facility (BPF) is in dit stadium een onderbenut instrument, ondanks de potentiële waarde ervan voor de ondersteuning van projecten op het gebied van D4D</p>	<ul style="list-style-type: none"> - De samenwerking met de privésector ondersteunen via bestaande mechanismen die misschien niet specifiek zijn voor D4D en mogelijke partnerschappen met andere actoren/mechanismen en initiatieven in die zin (BPF, BIO, Wehubit, Platformen) onderzoeken. - D4D ondersteunen voor de ontwikkeling van de particuliere sector op lokaal niveau - De capaciteiten van ondernemingen versterken door middel van digitaliseringsprocessen 	Actoren van de Belgische samenwerking	Gemiddeld	Gemiddeld
	Op het gebied van bewustmaking in België				
11	Interesse bij tal van actoren om het 'Global Citizenship Education', Ontwikkelingseducatie te vergroten	<ul style="list-style-type: none"> - De acties bij de GCE met behulp van digitale middelen versterken 	DGD	Gemiddeld	Hoog
	Met betrekking tot mechanismen en initiatieven (Wehubit, projectoproepen van DGD):				
12	<p>Een Wehubit-programma dat het mogelijk maakt om relevante D4D-projecten op te zetten via de specifieke thema's die in elke projectoproep geselecteerd worden (in verband met de prioritaire samenwerkingsgebieden)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Om de actie van het Wehubit-programma te bestendigen wat betreft de relevantie ervan: - In een schaalvergroting van het programma voorzien die gerechtvaardigd kan worden als er grotere ambities ontstaan, mits een heroverweging van de programmastructuur (met betrekking tot het gedeelte met BIO) - In een projectoproep prioritaire gebieden voorzien die tot nu toe niet zijn behandeld, zoals basisinfrastructuur (en de keuze van de PO's met eventuele toekomstige PO's) 	DGD/Enabel DGD	Gemiddeld	Hoog

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
	<p>Een gebrek aan overzicht en coördinatie tijdens de projectoproep Mensenrechten en digitalisering</p> <p>Categorieën van resultaten die regelmatig terugkeren bij projectoproepen Innovatie op het gebied van humanitaire hulp en mogelijkheden voor verbetering om de verwachtingen voor de toekomst met betrekking tot de terugkerende resultaatcategorieën beter te specificeren</p>	<p>van het DGD duidelijk verwoorden)</p> <ul style="list-style-type: none"> - In de toekomst voor PO's DGD Innovatie zorgen op het vlak van humanitaire hulp met meer specifieke selectiecriteria in overeenstemming met de tot dusver waargenomen categorieën van terugkerende D4D-resultaten. - Eventuele andere specifieke PO's (zoals die over mensenrechten en digitalisering) goed afstemmen op de prioritaire samenwerkingsgebieden (bijvoorbeeld over fatsoenlijk en duurzaam werk), zorgen voor de selectie en algemene follow-up ervan en de keuze van deze thema's duidelijk afstemmen met Wehubit 			

6.2.2. Versterking van de monitoring en de duurzaamheid van D4D-interventies

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
12	<p>Een gebrek aan kapitalisatie op het niveau van de landen waar de Belgische ontwikkelingssamenwerking actief is</p> <p>Een geringe opvolging van D4D-resultaten (bijv. gedelegeerde samenwerking, sommige ANGS)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - De aandacht versterken voor duurzaamheid vanaf het ontwerp van de projecten (in het bijzonder met betrekking tot projectoproepen van DGD en projecten voor gedelegeerde samenwerking) - Zorgen voor meer kapitalisatieverslagen van D4D-interventies op lokaal niveau. - De uitwisseling van kennis en het delen van best practices versterken, bijvoorbeeld via het D4D-platform - Rekening houden met D4D in de evaluatieprocessen van de actoren (gouvernementele en niet-gouvernementele) van de Belgische samenwerking versterken - De monitoring van D4D-resultaten versterken (bijv. ANGS kunnen jaarlijks resultaten terugkoppelen aan de federaties inzake D4D en de expertise en inspirerende ervaringen via 	<p>DGD Partners</p> <p>Enabel, ANGS</p> <p>Actoren van de Belgische samenwerking</p> <p>Partners van het DGD</p>	Gemiddeld	Gemiddeld

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
		te definiëren communicatieinstrumenten (nieuwsbrief, sociale netwerken, website, Platformsite, enz.) beter valoriseren	ANGS Federaties		

6.3. De inspanningen opdrijven van sensibilisering, eigenaarschap en integratie van D4D

6.3.1. Een brede bewustwording en eigenaarschap van D4D-kwesties bij de Belgische samenwerkingsactoren bevorderen, de lokale steunpunten versterken

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
13	<p>Het bewustzijn over de strategische nota en de D4D-prioriteiten bij de actoren van de Belgische samenwerking is eerder laag.</p> <p>Er is een gebrek aan ondersteuning op lokaal niveau om de capaciteit van het ambassadenetwerk in D4D te versterken.</p> <p>Ondanks de vele initiatieven en de geboekte vooruitgang zijn de ingezette middelen vaak ontoereikend in het licht van de aanzienlijke behoeften om een breed draagvlak rond D4D-kwesties onder de actoren van de Belgische samenwerking in het algemeen te</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Regelmatiger praktische en operationele uitwisselingsbijeenkomsten organiseren in elk land, zodat deskundigen hun concrete ervaringen kunnen presenteren en verder kunnen gaan dan de theorie. <ul style="list-style-type: none"> o Het aantal workshops zoals die bijvoorbeeld worden georganiseerd in het kader van het jaarlijkse forum van de ANGS in Marokko verhogen. - Medewerkers toewijzen als D4D-focal points. Hun exacte rol specificeren (tweedeling digitale transformatie/D4D), in de wetenschap dat dit netwerk van D4D-deskundigen de pijler zou kunnen zijn voor de uitvoering van vele aanbevelingen door tegelijkertijd de leiding te hebben: (i) opwekken van D4D-enthousiasme, zowel intern voor de Belgische actoren als extern; (ii) strategische dialoog met de tegenpartij en de donoren; (iii) steun voor de ontwikkeling van D4D-projecten, uitvoering en toezicht; (iv) steun voor het opzetten van D4D-projecten, uitvoering en toezicht - Het D4D-platform versterken om het interactiever te maken en meer te laten gebruiken, onder meer door de internationale uitstraling ervan te vergroten: 	<p>Ambassade/Enabel</p> <p>DGD/Enabel</p> <p>Platform</p>	Gemiddeld	Hoog

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
	bevorderen.	<ul style="list-style-type: none"> o Enthousiasme ontwikkelen binnen thematische werkgroepen/werkruimte o Zeer regelmatig activiteiten uitdenken (bijvoorbeeld driemaandelijks) die een beroep doen op de digitale instrumenten om deze digitale gemeenschap te animeren (bijvoorbeeld via webinars), onder meer door de toegang op een decentraal niveau (terrein) te bevorderen - De strategische nota aanvullen met meer toegankelijke (kortere) communicatiemiddelen: flyer, brochures, video's - De capaciteiten rond D4D versterken, met name door middel van opleidings-/bewustmakingsactiviteiten, zowel in België als op het terrein (in het bijzonder voor de Enabel-medewerkers en de ANGS) - De mobilisatie van D4D-deskundigen voor identificatie, implementatie en monitoring versterken (verhogen van de identificatiebezoeken, mobiliseren van junior of ervaren D4D-deskundigen) met name via de mobilisatie van het te voorziene Fonds voor technische bijstand 	DGD/Enabel Actoren van de Belgische samenwerking		
14	Actoren van de niet-gouvernementele samenwerking die meer betrokken en gesensibiliseerd zouden kunnen worden	<ul style="list-style-type: none"> - D4D op de agenda van het niet-gouvernementele overlegcomité plaatsen - De ANGS verder betrekken bij het D4D-platform (met geplande technische sessies) - De uitwisseling van ervaringen tussen ANGS versterken 	DGD/ANGS	Gemiddeld	Hoog

6.3.2. De integratie van D4D in de interventies ondersteunen

15	Steeds meer D4D-projecten, maar een herziening is nodig daar D4D niet in alle landen gelijk is en niet systematisch wordt ondersteund door	<ul style="list-style-type: none"> - De systematische inachtneming van D4D (context/behoefte, risico's) bij de formulering van en het toezicht op de projecten/programma's versterken en met name: <ul style="list-style-type: none"> o Vertrouwen op een geactualiseerde cartografie van het D4D-ecosysteem 	Enabel DGD ANGS	Gemiddeld	Hoog
----	--	--	-----------------------	-----------	------

	<p>bepaalde mechanismen en actoren (ANGS, Enabel voor de bilaterale portefeuilles)</p> <p>Nog geen richtlijnen bij het formuleren van projecten voor de integratie van D4D</p> <p>Gedeeltelijke inachtneming van de risico's</p>	<ul style="list-style-type: none"> o Het principe van 'standaard digitaal' (digital by default) toepassen - Richtlijnen (guidelines) opstellen voor intervention managers om hen te helpen bij het formuleren van projecten door hen aan te moedigen bepaalde stappen te volgen (analyseren wat er bestaat, de nodige contacten leggen, enz.). Zij zouden daarin ondersteund kunnen worden door het aangewezen 'digital focal point'. 	Enabel		
16	<p>Stimulansen om het digitale te integreren voor de ANGS, zij het met een ongelijkmatige eigenaarschap van het thema</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Van de beschikbare tijd gebruikmaken om de integratie van D4D in de programma's voor 2022-2026 te versterken. Om dit te doen: <ul style="list-style-type: none"> o Verwachtingen verduidelijken/aangeven hoe D4D in voorkomend geval in aanmerking zal worden genomen bij de analyse van het programma (noodzaak van specifieke communicatie) o Richtsnoeren (DGD) met aanbevelingen voor methoden (met inbegrip van het in kaart brengen van de mogelijkheden) o Alle mogelijke instrumenten gebruiken om de ANGS (D4D focal point, federaties) bij te staan en zo goed mogelijk in te spelen op de capaciteitsopbouw van de ANGS op basis van een specifieke analyse van deze behoeften - Digitalisering van monitoring- en evaluatiesystemen 	DGD/ANGS	Gemiddeld	Hoog

6.4. Versterking van het enthousiasme rond D4D- onderwerpen op centraal en lokaal niveau

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
17	De uitvoering van de strategienota is niet gebaseerd op een algemene sturing.	<ul style="list-style-type: none"> - Een onderling forum voor actoren oprichten (of hiertoe gebruikmaken van een reeds bestaand forum) om een meer regelmatige en volledige opvolging van de D4D-interventies van de Belgische Samenwerking te verzekeren en de uitwisseling van goede praktijken te bevorderen, door gebruik te maken van de werkzaamheden van bestaande 	DGD (sturing, in samenwerking met de actoren van de Belgische samenwe	Gemiddeld	Hoog

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
		platformen (Educaid, e-gezondheidsacademie) en door intersectorale uitwisselingen te bevorderen	rking)		
18	Er wordt onvoldoende gebruikgemaakt van coördinatie en het zoeken naar complementariteit. Onder de goede praktijken van coördinatie tussen de verschillende actoren heeft de Belgische regering een 'innovatief' platform opgericht in Oeganda.	<ul style="list-style-type: none"> - De oprichting aanmoedigen van innovatieve platforms (gebaseerd op het model dat in Oeganda wordt toegepast) met een grotere diversiteit aan belanghebbenden om uitwisselingen te bevorderen en te streven naar meer complementariteit en synergieën. 	Ambassade (gekoppeld aan Enabel)	Gemiddeld	Gemiddeld
19	Er is op lokaal niveau een gebrek aan structurele bijeenkomsten tussen technische en financiële partners die werken rond digitale technologieën.	<ul style="list-style-type: none"> - Zorgen voor toezicht op D4D-initiatieven die door andere TFP's worden ondersteund en de inspanningen voortzetten (bijvoorbeeld via de D4D leader) om de Belgische samenwerking op het terrein zichtbaar te maken over onderwerpen die verband houden met het digitale (deelname aan evenementen, communicatie rond projecten, enz.). - Bevorderen van formele/informele D4D-uitwisselingsbijeenkomsten op lokaal niveau met andere technische en financiële partners, bijvoorbeeld door het initiëren van speciale (sectoroverschrijdende) dialooggroepen. - In gesprek gaan met de andere belanghebbenden van het digitale op het terrein en zich integreren in bestaande digitale gemeenschappen (langetermijnsamenwerking). 	Enabel	Gemakkelijk	Gemiddeld
20	De afstemming met de strategie van landen of sectoren, of de bijdrage mogelijk maken van landen en sectoren aan de ontwikkeling van een D4D-strategie zijn factoren die rekening houden met de lokale behoeften en context en de duurzaamheid van	<ul style="list-style-type: none"> - Voor een betere coördinatie met de lokale gesprekspartners zorgen om de afstemming op de nationale, sectorale of D4D-strategieën (digitale transformatie) te versterken. 	Actoren van de Belgische samenwerking	Gemiddeld	Hoog

#	Conclusie / informatie-elementen	Hefboom / aanbeveling	Verantwoordelijke actor	Haalbaarheid	Prioriteit
	de effecten dienen.				

KONINKRIJK BELGIË

Federale Overheidsdienst
**Buitenlandse Zaken,
Buitenlandse Handel en
Ontwikkelingssamenwerking**

België

partner in ontwikkeling